

UDHËZIM
Nr. 262, datë 26.5.2021

**PËR MIRATIMIN E METODOLOGJISË SË PUNËS PËR MENAXHIMIN E
RASTIT TË FËMIJËS NË KONFLIKT ME LIGJIN, NGA PUNONJËSI I MBROJTJES
SË FËMIJËS**

Në mbështetje të nenit 102, pika 4, të Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë, të nenit 38, pika 2, shkronja “ç”, të ligjit nr. 18/2017, “Për të drejtat dhe mbrojtjen e fëmijës”,

UDHËZOJ:

1. Miratimin e metodologjisë së punës për menaxhimin e rastit të fëmijës në konflikt me ligjin, nga punonjësi i mbrojtjes së fëmijës, sipas tekstit që i bashkëlidhet këtij udhëzimi dhe është pjesë përbërëse e tij.

2. Ngarkohen Ministria e Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale dhe strukturat për mbrojtjen e fëmijës në nivel vendor, për zbatimin e këtij udhëzimi.

Ky udhëzim hyn në fuqi pas botimit në Fletoren Zyrtare.

**MINISTËR I SHËNDETËSISË
DHE MBROJTJES SOCIALE
Ogerta Manastirliu**

UDHËZUES

**PËR METODOLOGJINË E PUNËS PËR MENAXHIMIN E RASTIT TË FËMIJËS NË
KONFLIKT ME LIGJIN, NGA PUNONJËSI I MBROJTJES SË FËMIJËS**

Lista e shkurtimeve

ASHDMF	Agjencia Shtetërore për të Drejtat dhe Mbrojtjen e Fëmijës
KDPM	Kodi i Drejtësisë Penale për të Mitur
Ligji për fëmijët	Ligji nr. 18/2017 “Për të drejtat dhe mbrojtjen e fëmijës”
GTN	Grupi Teknik Ndërsektorial
IEVP	Institucioni i ekzekutimit të vendimeve penale
NJMF	Njësitë e mbrojtjes së fëmijëve
NJVNR	Njësia e Vlerësimit të Nevojave dhe Referimit
PIM	Plan individual i mbrojtjes
PMF	Punonjësi i mbrojtjes së fëmijës
SIMF	Sistemi i integruar i mbrojtjes së fëmijëve

Përmbajtja

Hyrje

I. Qëllimi dhe përdoruesit e protokollit të punës

1.1 Qëllimi

1.2 Përdoruesit

II. Strukturat e mbrojtjes së fëmijëve

III. Menaxhimi i rastit

3.1	Çfarë është menaxhimi i rastit
3.2	Veprimet paraprake
3.3	Identifikimi i rastit
3.4	Menaxhimi i rastit të fëmijës së moshës për përgjegjësi penale
3.4.1	Hetimi dhe gjykimi penal
a)	<i>Vlerësimi i të miturit nga ekspertët ose shërbimi i provës</i>
b)	<i>Shmangia dhe ndërmjetësimi</i>
3.4.2	Ekzekutimi i dënimit/masës penale
3.4.3	Riintegrimi i të miturit
3.4.4	Menaxhimi i rastit të Arbrit
3.5	Menaxhimi i rastit të fëmijës nën moshën e përgjegjësisë penale
3.5.1	Regjistrimi i rastit
3.5.2	Vlerësimi fillestar
3.5.3	Vlerësimi i plotë
3.5.4	Hartimi i planit individual të mbrojtjes (PIM)
3.5.5	Zbatimi, ndjekja dhe monitorimi i PIM-it
3.5.6	Mbyllja e rastit
3.5.7	Menaxhimi i rastit të Eraldit
3.6	Pjesëmarrja në procese gjyqësore
3.7	Familja dhe roli i saj gjatë menaxhimit të rastit
3.7.1	Faktorët familjarë që ndikojnë në nivelet e delikuençës së të miturve
3.7.2	Faktorët mbrojtës
3.7.3	Strategjitë e ndërhyrjes: çfarë funksionon me familjet
Aneks 1	
Modelet e akteve të PMF-së	
Aneks 2	
Njohuri specifike për sistemin e mbrojtjes së fëmijëve	
1.	Parimet e përgjithshme dhe standardet
2.	Rëndësia e pjesëmarrjes së fëmijës
3.	Përvojat negative të fëmijërisë
Aneks 3	
Fjalorth	

Hyrje

Shqipëria ka një popullsi prej 2.862.427 banorësh; prej tyre, 1.043.491 janë në moshën deri më 19 vjeç dhe 733.845 janë fëmijë nën 14 vjeç.¹

Sipas të dhënave policore, vetëm gjatë periudhës janar–qershor 2018 janë regjistruar 965 të mitur si të dyshuar për kryerjen e veprave penale, ndërsa gjatë gjithë vitit 2018 Prokuroria ka regjistruar 423 procedime penale dhe 481 të mitur si të pandehur/persona nën hetim për kryerjen e veprave penale. Veprat penale më të përhapura, janë: vjedhja e pasurisë (39% e të pandehurve të mitur), drejtimi i automjeteve në mënyrë të parregullt (27% e të pandehurve të mitur), vepra kundër personit (15% e të pandehurve të mitur), vepra të lidhura me lëndët narkotike (4% e të pandehurve të mitur), prodhimi dhe mbajtja pa leje e armëve (3.5% e të pandehurve të mitur).² Të dhënat zyrtare i

¹ Të dhënat e datës 1 janar 2019, të llogaritura nga INSTAT-i dhe të publikuara në:

<http://www.instat.gov.al/al/temat/treguesit-demografik%C3%AB-dhe-social%C3%AB/popullsia/>, e vizituar për herë të fundit më 14.8.2019.

² Shih: Raportin vjetor të prokurorit të përgjithshëm në lidhje me gjendjen e kriminalitetit drejtuar Kuvendit:

referohen vetëm grup-moshës 14–18 vjeç (për fëmijët në konflikt me ligjin nën moshën 14 vjeç nuk ka të dhëna zyrtare).

Në Shqipëri, gjatë vitit 2017, vepronin 223 punonjës të mbrojtjes së fëmijës (PMF), nga të cilët 45 punonjës kryenin vetëm këtë detyrë, ndërsa pjesa tjetër ishte ngarkuar edhe me detyra të tjera (administrim social, barazi gjinore, dhunë në familje, për personat me aftësi të kufizuara etj.). Gjatë vitit 2017 PMF-të kanë menaxhuar rreth 1650 raste të fëmijëve që kanë pasur nevojë për mbrojtje; prej tyre, 929 janë raste të reja, pjesa tjetër ka të bëjë me raste të identifikuara gjatë viteve të mëparshme (raste të mbartura) dhe të papërfunduara.³

Vitet e fundit, Shqipëria ka bërë përpjekje lidhur me krijimin e një sistemi të integruar të mbrojtjes së fëmijëve, duke përfshirë edhe fëmijët në konflikt me ligjin. Kështu, janë ndërmarrë disa hapa pozitivë, që përfshijnë miratimin e disa ligjeve (ligji nr. 18/2017 “Për të drejtat dhe mbrojtjen e fëmijës”,⁴ ligji nr. 37/2017 “Kodi i Drejtësisë Penale për të Mitur” dhe aktet nënligjore), si dhe ngritjen e strukturave të përkushtuara publike (Agjencia Shtetërore për të Drejtat dhe Mbrojtjen e Fëmijës, njësitë vendore për mbrojtjen e fëmijëve dhe grupet teknike ndërsektoriale *ad hoc*).

Një studim mbi “Mbrojtjen e fëmijëve për shkelësit e ligjit nën moshën 14 vjeç në Shqipëri”⁵, në vitin 2018, konfirmoi se kuadri ligjor shqiptar është në përputhje me standardet ndërkombëtare dhe siguron një qasje shumëdisiplinore ndaj fëmijëve që kanë nevojë për mbrojtje. Ligji thekson koordinimin e strukturave që mendohet të punojnë së bashku me role dhe përgjegjësi të ndara. Mirëpo, në praktikë, bashkëpunimi dhe koordinimi i strukturave është i dobët, profesionalizmi i tyre nuk është në nivelin e duhur dhe praktikat e punës nuk bazohen në instrumente (protokolle apo manuale) standarde dhe të unifikuara. PMF-të shpjegojnë se menaxhimi i rasteve të fëmijëve në konflikt me ligjin është një fushë e tyre e re, se legjislacioni ka pësuar ndryshime thelbësore dhe ata nuk kanë krijuar ende traditë për menaxhimin e këtyre rasteve.

Në përputhje me këtë sfond zhvillimesh është ndërmarrë nisma mbi hartimin e protokollit të punës lidhur me menaxhimin e rasteve të fëmijëve në konflikt me ligjin. Kjo është një nismë e përbashkët e *Defence for Children*, Holandë; *Terre des hommes*, Shqipëri dhe Agjencisë Shtetërore për Mbrojtjen e të Drejtave të Fëmijëve (ASHMDF).

Struktura e protokollit të punës është orientuar që të lehtësojë kuptimin dhe përdorimin e tij. Pjesa e parë jep qëllimin dhe përdoruesit e këtij protokollit. Pjesa e dytë paraqet në mënyrë sintetike strukturat e sistemit të mbrojtjes së fëmijëve. Pjesa e tretë dhe më e rëndësishmja përqendrohet në menaxhimin e rastit, duke e ndarë veçmas informacionin për fëmijët mbi moshën e përgjegjësisë penale, nga fëmijët nën moshën e përgjegjësisë penale. Në mënyrë që të lehtësohet përdorimi i protokollit, menaxhimi i rasteve është shoqëruar me raste praktike dhe me diagrame. Po ashtu, në *aneksin 1* të protokollit jepen disa modele aktesh për PMF-të gjatë menaxhimit të rastit të fëmijëve në konflikt me ligjin.

Në hartimin e protokollit të punës është mbajtur parasysh profili i punonjësit të mbrojtjes së fëmijëve, i cili, sipas ligjit, duhet të jetë me formim punonjës social.⁶ Gjithashtu, është pasur kujdes edhe situata aktuale në praktikë, sipas së cilës, 35% e punonjësve e përmbushin këtë kusht ligjor.⁷

http://www.pp.gov.al/web/raporti_vjetor_2018_1571.pdf, e vizituar për herë të fundit më 14.8.2019.

³ Shih: <http://femijet.gov.al/al/wp-content/uploads/2019/01/Raporti-i-vitit-2017-i-Agjencis%C3%AB-Shtet%C3%ABrore-p%C3%ABr-t%C3%AB-Drejtat-dhe-Mbrojtjen-e-F%C3%ABmij%C3%ABs.pdf>, e vizituar për herë të fundit më 14.8.2019.

⁴ Ligji nr. 18/2017.

⁵ Shih http://tdh.europa.org/upload/document/7285/STUDY%20CHILD%20PROTECTION%20BELOW%2014_web.pdf, e vizituar për herë të fundit më 14.8.2019.

⁶ Shih nenin 49, pika 2, ligji nr. 18/2017 “Për të drejtat dhe mbrojtjen e fëmijës”.

⁷ Shih: Raportin vjetor 2017, të Agjencisë Shtetërore për të Drejtat dhe Mbrojtjen e Fëmijës, faqe 18.

<http://femijet.gov.al/al/wp-content/uploads/2019/01/Raporti-i-vitit-2017-i-Agjencis%C3%AB-Shtet%C3%ABrore->

Teksti i protokollit është hartuar me një gjuhë të thjeshtë dhe praktike dy anekse të tij përmbajnë edhe një fjalorth termash teknike, ku shpjegohet përmbajtja e koncepteve kyçe të sistemit të integruar të mbrojtjes së fëmijëve në konflikt me ligjin.

I. Qëllimi dhe përdoruesit e protokollit të punës

1.1 Qëllimi

Protokolli i punës ka si qëllim standardizimin dhe unifikimin e procedurave në menaxhimin e rasteve të fëmijëve në konflikt me ligjin. Ai ofron një grumbull udhëzimesh praktike, që përbëjnë kornizën e strukturuar të rolit e punonjësit të mbrojtjes së fëmijëve në menaxhimin e rastit të fëmijës në konflikt me ligjin. Roli i PMF-së është shpjeguar hap pas hapi, duke ndjekur rastin prej referimit deri në mbyllje, si dhe duke treguar çdo aktor me të cilën punonjësi i mbrojtjes së fëmijëve bashkëpunon dhe bashkërendon veprimet e veta.

Në këtë këndvështrim, është e pritshme që përdorimi i protokollit në praktikë ta përmirësojë bashkëpunimin dhe koordinimin ndërinstytucional, si dhe të lehtësojë monitorimin dhe vlerësimin e sistemit të integruar të mbrojtjes së fëmijëve në tërësinë e tij. Gjithashtu, është e pritshme që protokollin i punës ta rrisë edhe efektshmërinë e menaxhimit të rastit, të nxisë qasjen ndërsektoriale dhe të sigurojë mbështetjen e duhur për familjet e fëmijët në konflikt me ligjin.

1.2 Përdoruesit

Protokolli i punës i drejtohet në radhë të parë punonjësit të mbrojtjes së fëmijës, i cili, me ligj, ka rolin e menaxherit të rastit për fëmijën në konflikt me ligjin, që prej momentit të identifikimit ose i referimit, gjatë hartimit dhe zbatimit të masës së mbrojtjes dhe planit individual të mbrojtjes deri në përfundimin e tyre.⁸

Gjithashtu, protokollin i punës i vjen në ndihmë çdo aktori i cili ka një rol apo ushtron përgjegjësi në sistemin e integruar të mbrojtjes së fëmijës në konflikt me ligjin. Aktorë të tillë, janë: Policia e Shtetit, punonjësit e shërbimit social, psikologu, punonjësi social, punonjësit e shërbimit shëndetësor, punonjësit e arsimit, avokati mbrojtës, gjyqtari, prokurori, punonjësi i shërbimit të provës deri tek organizatat e shoqërisë civile të angazhuara në këtë fushë. Secili prej këtyre aktorëve ka mundësinë që të kuptojë, me gjuhë të thjeshtë dhe praktike, rolin edhe përgjegjësitë e PMF-së. Rrjedhimisht, secilit prej këtyre aktorëve i ofrohet një instrument pune për të kuptuar edhe rolin dhe përgjegjësitë e tij në sistemin e integruar të mbrojtjes së fëmijës dhe se si ai mund dhe duhet të bashkëpunojë me punonjësin e mbrojtjes së fëmijëve.

Protokolli i punës është një mjet informues edhe për vetë fëmijën në konflikt me ligjin, si dhe për familjen e tij. Në këtë mënyrë, fëmija dhe familja e tij janë në gjendje ta identifikojnë rrethin e të drejtave dhe të shërbimeve që mund dhe duhet të kërkojnë lidhur me mbrojtjen e integruar, të ofruar nga ligji në fuqi.

Protokolli i punës i shërben edhe çdo strukture shtetërore apo organizmave të shoqërisë civile, që mbikëqyrin dhe monitorojnë sistemin e integruar të mbrojtjes së fëmijës në konflikt me ligjin, veçanërisht veprimtarinë e punonjësit të mbrojtjes së fëmijëve.

II. Strukturat e mbrojtjes së fëmijës

Sistemi i integruar i mbrojtjes së fëmijës në konflikt me ligjin është i përbërë nga një numër organizatash/institucionesh, që punojnë së bashku për të njëjtin qëllim. Disa prej tyre përqendrohen në identifikimin e nevojave të fëmijës me qëllim sigurimin e mirëqenies së tij (shërbimet shëndetësore, sociale, arsimore dhe të strehimit) dhe zakonisht veprojnë në mënyrë të decentralizuar; të tjerat ofrojnë shërbim të centralizuar dhe shërbejnë në zbatimin e ligjit, duke siguruar që fëmija të mbajë përgjegjësi për veprën penale (policia, prokuroria, gjykata dhe shërbimi i provës). Kur

[p%C3%ABr-t%C3%AB-Drejtat-dhe-Mbrojtjen-e-F%C3%ABmj%C3%ABs.pdf](#), e vizituar për herë të fundit më 14.8.2019.

⁸ Shih: nenin 51 në kombinim me nenin 3, pika 6, të ligjit nr. 18/2017 “Për të drejtat dhe mbrojtjen e fëmijës”.

menaxhohet rasti i fëmijës në konflikt me ligjin, është shumë e rëndësishme që të gjithë aktorët e shumtë veprues të sigurojnë harmoninë e duhur për të dhënë një rezultat në interesin më të lartë të fëmijës. Për këtë arsye në rrjetin e organizatave/institucioneve përfshihet edhe vetë fëmija, edhe familja dhe kujdestarët e tij ligjorë, komuniteti e shoqëria civile.

Duke iu referuar ligjit, strukturat që veprojnë për mbrojtjen e fëmijës mund të ndahen në dy nivele: *qendror* dhe *vendor*.

Në nivel qendror bëjnë pjesë këto struktura:

- Këshilli Kombëtar për të Drejtat dhe Mbrojtjen e Fëmijës, i cili ka detyra këshillimore, politikëbërëse dhe koordinuese;
- ministri përgjegjës për çështjet e të drejtave dhe mbrojtjes së fëmijës (aktualisht ministri i Shëndetësisë dhe i Mbrojtjes Sociale, i cili ka detyra drejtimi dhe monitorimi);
- Agjencia Shtetërore për të Drejtat dhe Mbrojtjen e Fëmijës, që ka detyra koordinimi dhe organizimi për sa u përket politikave të sistemit të integruar të mbrojtjes së fëmijës;
- çdo ministër, i cili, sipas fushës përkatëse, ka përgjegjësi të lidhura me të drejtat dhe mbrojtjen e fëmijëve, siç janë ato në lidhje me drejtësinë apo me punët e brendshme;
- Avokati i Popullit, që monitoron zbatimin e të drejtave të fëmijëve;
- komisionari kundër diskriminimit dhe çdo komisionar tjetër, i cili mbron të drejta themelore;
- gjykata, prokuroria, Policia e Shtetit dhe shërbimi i provës, që sigurojnë lidhjen ndërmjet drejtësisë dhe sistemit të integruar të mbrojtjes së fëmijëve.

Në nivel vendor veprojnë:

- bashkitë, që janë përgjegjëse për ngritjen e strukturave të mbrojtjes së fëmijës;
- struktura përgjegjëse për shërbimet sociale në bashki, që kryesohet nga drejtori me detyra zbatuese lidhur me mbrojtjen e fëmijës;
- njësia e mbrojtjes së fëmijës, e atashuar në strukturën e shërbimeve sociale në bashki, me detyra në parandalimin, identifikimin, vlerësimin, mbrojtjen dhe ndjekjen e rasteve të fëmijëve në rrezik dhe në nevojë për mbrojtje;
- njësia e referimit dhe e vlerësimit në bashki, e cila përbëhet edhe nga punonjësi i mbrojtjes së fëmijës;
- grupi teknik ndërsektorial, që është strukturë *ad hoc* mbi vlerësimin e situatës së çdo fëmije, përgatitjen dhe miratimin e planit individual të mbrojtjes, rishqyrtimin e rastit, si dhe për të vendosur mbylljen e rastit.

III. Menaxhimi i rastit

3.1 Çfarë është menaxhimi i rastit

Menaxhimi i rastit është një metodologji e standardizuar, që siguron hap pas hapi ofrimin e vazhdueshëm dhe efektiv të ndihmës së fëmijës në nevojë për mbrojtje, duke synuar ndërkohë të promovojë e të nxisë më tej mbrojtjen e të drejtave dhe mirëqenien e tij. Zbatimi i kësaj metodologjie siguron, gjithashtu, që rastet e fëmijëve në nevojë për mbrojtje të trajtohen në mënyrë kompetente, në afatet të përcaktuara kohore, si dhe me standardet e duhura të shërbimit.

Menaxhimi i rastit në punën për mbrojtjen e fëmijëve mbështetet dhe drejtohet nga parimi i interesit më të lartë të fëmijës, në nevojat e tij, në ligjin mbi të drejtat dhe mbrojtjen e fëmijës, si edhe në bashkëpunimin e ngushtë mes aktorëve të ndryshëm, që kanë ndikim në jetën e fëmijës, duke përfshirë: prindërit, mësuesit, personelin shëndetësor, anëtarë të tjerë të familjes etj.

Procesi i menaxhimit të rastit të fëmijës në konflikt me ligjin, që është një fëmijë në nevojë për mbrojtje, ndjek hapat e mëposhtëm:

1. *Identifikimi i rastit*
2. *Regjistrimi i rastit;*
3. *Vlerësimi fillestar;*

4. *Vlerësimi i plotë;*
5. *Hartimi i planit individual të mbrojtjes (PIM);*
6. *Zbatimi i planit individual të mbrojtjes;*
7. *Mbyllja e rastit.*

Punonjësi i mbrojtjes së fëmijës bën vetë identifikim aktiv të fëmijëve në nevojë për mbrojtje apo sipas raportimeve/referimeve të marra nga institucione të tjera, nga OJF-të, nga anëtarë të komunitetit, nga publiku, nga vetë fëmija/ët dhe media. Ai bashkëpunon me policinë, me Shërbimin Social Shtetëror, si dhe me aktorë të tjerë të nevojshëm në menaxhimin e rasteve emergjente të fëmijëve në nevojë për mbrojtje.

Në bashkëpunim me grupin teknik ndërsektorial (GTN), punonjësi i mbrojtjes së fëmijës harton planin individual të mbrojtjes. Grupi teknik ndërsektorial funksion si një grup *ad hoc* në çdo bashki dhe njësi administrative bashkiake, dhe ka si qëllim trajtimin e rasteve të fëmijëve në nevojë për mbrojtje. Në të marrin pjesë: përfaqësues të strukturave të policisë; përfaqësues të strukturave të shërbimeve sociale; përfaqësues të institucionit arsimor vendor, përgjegjës për arsimin parauniversitar; përfaqësues të strukturave shëndetësore; përfaqësues të strukturave të drejtësisë; përfaqësues të organizatave jofitimprurëse; çdo specialist tjetër i cili ka njohuri lidhur me situatën e fëmijës ose që mund të kontribuojë në marrjen apo zbatimin e masave për mbrojtjen e fëmijës.

Qëllimi kryesor i menaxhimit të rasteve për mbrojtjen e fëmijëve është parandalimi dhe përgjigjja ndaj nevojave të fëmijëve të cilët përjetojnë ose rrezikojnë abuzim, nënvleftësim, dhunë dhe shfrytëzim përmes shërbimeve sociale që garantojnë të drejtat dhe mirëqenien e tyre.

Menaxhimi i rastit të fëmijës në konflikt me ligjin është një fushë pak a shumë e re në Shqipëri. Raportet për të drejtat e fëmijëve dhe statistikat e publikuara zyrtare tregojnë se rastet në praktikë pothuajse kanë munguar. Për këtë qëllim, në këtë kapitull shpjegohet në mënyrë të detajuar ecuria procedurale e rastit të fëmijës që hyn në konflikt me ligjin, duke ndjekur si aktor kryesor punonjësin e mbrojtjes së fëmijëve.

Për të pasur menaxhim të suksesshëm të rasteve të fëmijëve në konflikt me ligjin është e nevojshme që njësi e mbrojtjes së fëmijëve dhe punonjësi i mbrojtjes së fëmijës të kryejnë disa veprime paraprake për të gjitha rastet e fëmijëve, pavarësisht nëse fëmija e ka mbushur ose jo moshën e përgjegjësisë penale.

Në Shqipëri, moshë minimale që lidhet me përgjegjësinë penale, është e caktuar nga Kodi Penal: 14 vjeç për krimet dhe 16 vjeç për kundërvajtjet penale. Kjo moshë është kusht që fëmija t'u nënshtrohet përgjegjësisë penale, pra, të akuzohet dhe të dënohet për kryerjen e një vepre penale (krimi ose kundërvajtje). Fëmijët që nuk kanë mbushur moshën e përgjegjësisë penale, nuk i nënshtrohen përgjegjësisë penale. Në këto raste, prokurori dhe, sipas rastit, gjykata janë të detyruar të vendosin mosfillimin e procedimit penal. Në qoftë se procedimi penal ka filluar dhe vërtetohet se fëmija nuk e ka mbushur moshën e përgjegjësisë penale, atëherë vendoset menjëherë pushimi i çështjes penale.

Për fëmijët në konflikt me ligjin, sistemi i integruar i mbrojtjes së fëmijës ofron dy rrugë menaxhimi të rastit: vetëm rrugën civile për *fëmijën nën moshën e përgjegjësisë penale* dhe rrugën penale të ndërthurur me rrugën civile për *fëmijën e moshës së përgjegjësisë penale*. Punonjësi i mbrojtjes së fëmijës i fillon të dyja me *identifikimin e rastit*.

3.2 Veprimet paraprake

a) Lista e përfaqësuesve proceduralë

Njësi e mbrojtjes së fëmijëve në çdo bashki harton dhe përshtat (një herë në vit) listën e [përfaqësuesve proceduralë](#) për fëmijët në konflikt me ligjin dhe ua dërgon atë strukturave vendore të Policisë së Shtetit, prokurorisë dhe gjykatës së rrethit gjyqësor, po ashtu edhe gjykatës përkatëse të apelit.

Në përpilimin dhe përshtatjen e kësaj liste, NJMF-ja zbaton kriteret dhe procedurat e përzgjedhjes të përcaktuara me udhëzim të përbashkët të ministrit, i cili bashkërendon punën lidhur me çështjet e të drejtave dhe të mbrojtjes së fëmijës dhe ministrit të Drejtësisë.

Për ta lehtësuar këtë proces, është e këshillueshme që çdo njësi e mbrojtjes së fëmijëve ta administrojë informacionin e nevojshëm mbi organizimin gjyqësor, të prokurorisë dhe të Policisë së Shtetit, që vepron në territorin e bashkisë apo të njësisë së saj administrative.

b) Përgatitja e informacioneve të përkushtuara

Për ta lehtësuar procesin e raportimit të rasteve të fëmijëve në nevojë për mbrojtje, duke përfshirë edhe fëmijët në konflikt me ligjin, vetë ligji i detyron strukturat e mbrojtjes së fëmijës të vendosin njoftime me informacionin e kontaktit në të gjitha institucionet publike apo private të përkujdesjes së fëmijës, të arsimit dhe shëndetësisë.

Nga ana tjetër, Agjencia Shtetërore për të Drejtat dhe Mbrojtjen e Fëmijës (ASHDMF), vetë ose në bashkëpunim me organizatat jofitimprurëse, vë në dispozicion një linjë telefoni pa pagesë me një numër të publikuar gjerësisht, dhe është e detyruar të verifikojë e të referojë pranë njësive për mbrojtjen e fëmijës apo pranë strukturave të tjera kompetente çdo rast të raportuar. Linja telefonike Alo 116 është tashmë në shërbim të të gjithë fëmijëve në nevojë për mbrojtje, si një projekt i zbatuar në bashkëpunim me organizatat jofitimprurëse.

c) Informacion mbi organizatat që ofrojnë shërbime

Njësia e mbrojtjes së fëmijëve ka detyrimin t'i identifikojë të gjithë aktorët dhe ofruesit e shërbimeve publike e jopublike të mbrojtjes së fëmijës në territorin e bashkisë, duke përfshirë: përfaqësues nga shërbimet e kujdesit alternativ, të shërbimit shëndetësor, psikologjik, social, ligjor; punonjës të specializuar të rendit, përfaqësues të organit të prokurorisë dhe të institucioneve arsimore. Ndërkohë PMF-ja u kërkon në rrugë zyrtare organizatave jofitimprurëse informacion të detajuar me shkrim lidhur me shërbimet konkrete që ofrojnë për fëmijët në konflikt me ligjin; si dhe për licencimin, statusin e tyre ligjor dhe mënyrën e organizimit që kanë.

ç) Përgatitja e statistikave dhe përpunimi i tyre

Njësia e Mbrojtjes së Fëmijëve ka detyrimin t'i raportojë periodikisht Agjencisë Shtetërore për të Drejtat dhe Mbrojtjen e Fëmijës të dhënat statistikore që ka përpunuar në lidhje me fëmijët në nevojë për mbrojtje në territorin e bashkisë dhe njësive administrative përkatëse.

Raportimi bëhet dy herë në vit (më datë 30 maj dhe 30 nëntor) edhe te drejtori i strukturës së shërbimeve shoqërore në bashki, i cili i paraqet rezultatet në mbledhjen e Këshillit bashkiak, ku diskutohet buxheti, si dhe kërkon përditësimin e fondit për realizimin progresiv të të drejtave të fëmijës, nëse kjo është e nevojshme.

Në shtesë të këtyre detyrimeve ligjore duhet theksuar se përgatitja e statistikave dhe përpunimi i tyre u shërben strukturave të nivelit vendor edhe për të analizuar cilësinë e punës së tyre, si dhe që të marrin masat e duhura në drejtim të përmirësimit të saj.

d) Veprimet parandaluese

Parandalimi është ndërhyrja në faza të hershme të fëmijët në rrezikshmëri për të kryer vepra penale. Neni 49, pika "e"⁹ e KDPM-së parashikon rolin edukues dhe informues të njësisë së mbrojtjes së fëmijëve në drejtim të identifikimit në moshë të hershme të fëmijëve në rrezik për të kryer vepra penale dhe, më tej, për t'u përfshirë në sistemin e drejtësisë penale për të mitur.

Gjithashtu, në ligjin për fëmijët (neni 65 dhe neni 66) parashikohet i njëjti rol i NJMF-së për fëmijët që nuk e kanë mbushur moshën e përgjegjësisë penale. Ky rol përmbushet nga Njësia e Mbrojtjes së Fëmijëve përmes përfshirjes në planin individual të mbrojtjes, ofrimit të ndërhyrjes dhe shërbimeve të nevojshme për riintegrimin e tij, duke pasur parasysh shumë elemente të përfshira, si

⁹ Ta ndërgjegjësojë komunitetin, të organizojë takime informuese, edukuese dhe trajnuese për mbrojtjen e fëmijës në territorin e bashkisë/komunës.

dhe *përvojat negative të fëmijërisë*,¹⁰ nivelin e rrezikshmërisë e, më tej, planin e këshillimit për fëmijët dhe prindin. Që të hartojë një plan të tillë, punonjësi i mbrojtjes së fëmijës në Grupin teknik ndërsektorial në çdo rast duhet të ftojë një psikolog. Po ashtu, PMF-ja mbikëqyr zbatimin e masës së specializuar për këta fëmijë, ku përfshihen: vijimi i procesit mësimor, pjesëmarrja në aktivitete, ndalime të caktuara etj.

Aktivitetet parandaluese kanë qëllim ta ulin sa më tepër mundësinë e kryerjes së veprave penale dhe duhet t'i ndërgjegjësojnë prindërit, se është shumë e rëndësishme përfshirja e tyre në programe këshillimi që e përmirësojnë prindërimin dhe ushtrimin e përgjegjësisë prindërore.

Identifikimi i rastit

Fëmija hyn në konflikt me ligjin atëherë kur verifikohet kryerja e një veprë penale, për të cilën ai dyshohet se është autor. Hapi i parë në menaxhimin e një rasti të tillë është identifikimi i rastit nga njësia e mbrojtjes së fëmijëve dhe kjo bëhet në dy forma: nga vetë njësia e mbrojtjes së fëmijëve ose nga të tretët, që e referojnë rastin tek ajo (NJMF-ja).

Njësia e mbrojtjes së fëmijëve mund ta identifikojë vetë rastin, duke u bazuar tek informacionet që i siguron nga ushtrimi i detyrave të saj, po ashtu edhe kur bazohet në informacione të bëra publike nëpërmjet medias së shkruar, medias elektronike apo asaj sociale.

Mënyra tjetër e identifikimit – raportimi nga të tretët – ka formën e referimit që tregon informacionin-bazë për identifikimin e rastit. Por duhet pasur kujdes, se mungesa e disa elementeve në aktin e raportimit apo të referimit nuk përbën arsye që njësia e mbrojtjes së fëmijëve të mos veprojë. Raportuesi ka detyrimin ta ofrojë informacionin që ka në dispozicion, dhe kjo nënkupton se ndonjëherë informacioni mund të jetë i paplotë, prandaj duhet punuar aktivisht për identifikimin e plotë të rastit.

Raportimi ose referimi i rasteve ka rëndësi thelbësore, sepse është metodë me të cilën materializohet parimi i ndarjes së përgjegjësisë në mbrojtjen e fëmijëve. Kjo është arsyeja pse ligji për fëmijët e cilëson “referimin e rastit”¹¹ si pjesë përbërëse të sistemit të integruar të mbrojtjes së fëmijëve.

Njësia e mbrojtjes së fëmijëve merr raportime apo referime të rasteve të fëmijëve në konflikt me ligjin nga këto burime:

- çdo person fizik ose juridik, duke përfshirë edhe vetë fëmijën, si dhe familjen e tij. Ky lloj raportimi mund të shkojë drejtpërdrejt te njësia e mbrojtjes së fëmijëve ose te Policia e Shtetit, e cila, po qe se i vjen informacioni, ka detyrimin ta referojë rastin te NJMF-ja;

- çdo punonjës i institucioneve publike ose private, që vjen në kontakt me fëmijën për arsye të profesionit dhe merr informacion se fëmija ka hyrë në konflikt me ligjin. Raportimi mund të shkojë drejtpërdrejt te njësia e mbrojtjes së fëmijëve ose te Policia e Shtetit, kjo e fundit, në qoftë se e merr informacionin, ka detyrimin ta referojë rastin te NJMF-ja;

- mësuesit dhe ofruesit e shërbimit psikosocial shkollor, të cilët marrin informacion se fëmija ka hyrë në konflikt me ligjin. Ky lloj raportimi mund të shkojë drejtpërdrejt te njësia e mbrojtjes së fëmijëve ose te njësia arsimore vendore. Kjo e fundit ka detyrimin ta referojë rastin te NJMF-ja;

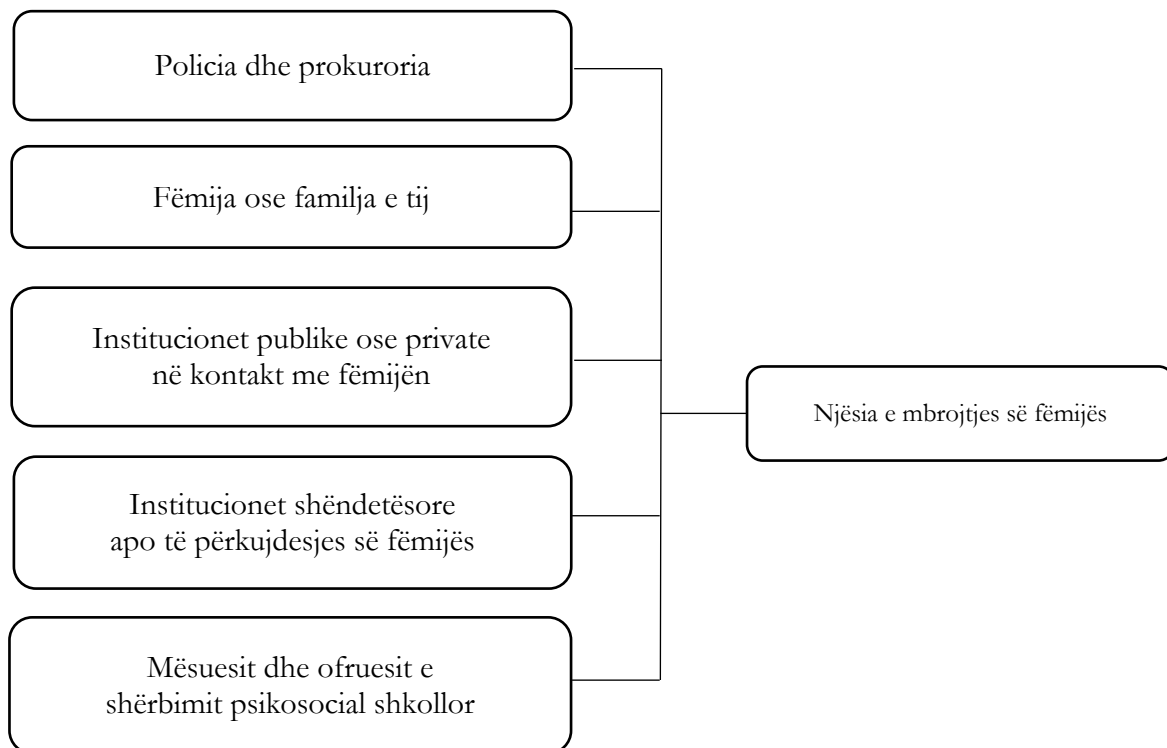
- çdo punonjës i institucioneve shëndetësore apo të përkujdesjes së fëmijës, publike apo private. Ky lloj raportimi shkon menjëherë te njësia e mbrojtjes së fëmijëve, si dhe te drejtori i institucionit dhe te Policia e Shtetit;

¹⁰ Menaxhimi i suksesshëm i rasteve të fëmijëve në konflikt me ligjin kërkon vëmendje mbi përvojat negative të fëmijërisë. Për këtë arsye, në *aneksin 2*, pika 3 e këtij protokoll i jepet informacion i zgjeruar mbi vlerësimin e këtyre përvojave, si dhe formularët përkatës.

¹¹ Ligji vendos mekanizmin e referimit në shumë veprime procedurale të sistemit të mbrojtjes së fëmijës, duke përfshirë edhe ofrimin e shërbimeve për të cilat ka nevojë fëmija.

- çdo punonjës policie dhe prokuroria janë të detyruar ta referojnë menjëherë rastin te punonjësi i mbrojtjes së fëmijës në bashki ose në njësinë administrative ku është konstatuar vepra penale, për kryerjen e së cilës dyshohet fëmija nën moshën 14 vjeç.

Grafik që tregon institucionet të cilat referojnë raste te Njësia e Mbrojtjes së Fëmijës

3.4 Menaxhimi i rastit të fëmijës së moshës për përgjegjësi penale

Rasti i Arbrit

Arbri është një djalë 16 vjeç, fëmijë i dy prindërve të divorcuar për shkak të dhunës në familje. Familja e tij ka edhe probleme ekonomike.

Në moshën 12-vjeçare Arbri hyri për herë të parë në konflikt me ligjin, pasi mori pjesë në vjedhjen e një makine së bashku me shokë më të rritur në moshë. Pak ditë pasi kish mbushur 16 vjeç, gjatë një konflikti të çastit, ai goditi me thikë një nxënës në shkollë. Një polic, që u ndodh aty pranë, e arrestoi menjëherë për plagosje të rëndë me dashje ndaj shokut të shkollës.

Fëmijët që e kanë mbushur moshën e përgjegjësisë penale deri në 18 vjeç,¹² kur dyshohen se kanë kryer një vepër penale, procedohen përmes sistemit të [drejtësisë penale për të mitur](#). Ndaj tyre fillon procedimi penal, i cili zhvillohet në tri faza të ndryshme, që përfshijnë: a) hetimet paraprake; b) gjykimin dhe dënimin; c) ekzekutimin e masës/të dënimit penal.

Qëllimi i rrugës penale ndryshon nga qëllimi i rrugës civile. Rruga penale synon të mbrojë sigurinë publike, duke identifikuar dhe duke vënë para përgjegjësisë penale autorin e veprës penale. Por,

¹² Legjislacioni ynë tashmë njih edhe kategorinë e të rinjve të moshës 18–21 vjeç, që kanë specifikat e veta dhe të dallueshme nga të rriturit mbi 21 vjeç. (Trajtimi i kësaj kategorie nuk është objekt i këtij protokoll pune.)

meqë ai (autori i veprës penale) është ende fëmijë, kjo rrugë synon edhe që ta mbështesë atë, duke pasur parasysh nevojat e tij, po ashtu edhe duke e integruar në mënyrë të suksesshme në shoqëri. I mituri, jo vetëm që gëzon tërë të drejtat për një proces sipas rregullave e ligjeve në fuqi, por, mbi të gjitha, edhe për të marrë mbrojtje të veçantë.

Përgjatë rrugës penale duhet të përmbushen disa objektiva. Kështu, duhet identifikuar shkalla e përgjegjësisë së të miturit dhe duhet gjetur masa më e përshtatshme, që i shërben edukimit dhe rehabilitimit të tij. Gjithashtu, duhen bërë të gjitha përpjekjet për ekzekutimin e suksesshëm të masës që merret ndaj atij fëmije.

Rruga penale ka në qendër interesin më të lartë të fëmijës dhe të drejtat e tij të veçanta. Në përmbushje të këtij objekti, gjatë procesit penal kryhen vlerësimet individuale të të miturit, të cilat shërbejnë për t'i përshtatur nevojat e tij në programe edukimi dhe rehabilitimi në mënyrë që të bëhet i mundur riintegrimi i atij fëmije, duke e ulur kështu edhe mundësinë e përsëritjes së situatës së mëparshme. Por, nga ana tjetër, rregullat e KDPM-së synojnë ta rrisin edhe përgjegjshmërinë dhe profesionalizmin e organeve kompetente, në administrimin e çështjeve të drejtësisë penale për të mitur.

Rruga penale mund të ndahet në tri etapa, që janë:

1. Parandalimi përmes ndërhyrjes në faza të hershme të fëmijët në rrezikshmëri për kryerjen e veprave penale;

2. Faza e procedimit penal, e cila përfshin të gjithë hapat dhe ndërveprimin e të miturit me institucionet e sistemit të drejtësisë. Vetëprocedimi penal zhvillohet në tri faza: a) hetimet paraprake; b) gjykimi dhe dënimi; c) ekzekutimi i masës/dënimit penal;

3. Faza e riintegrit, e cila nis prej momentit kur i mituri është ende në kryerjen e dënimit dhe vazhdon edhe pas kryerjes së këtij dënimi.

Sistemi i drejtësisë penale për të mitur parashikon një seri profesionistësh, të cilët janë të përfshirë në hapa të ndryshëm të procedimit penal. Të gjithë ata persona që administrojnë procesin e drejtësisë penale për të mitur, duhet të jenë të specializuar dhe të trajnuar në fushën e mbrojtjes së të drejtave të fëmijëve.

Profesionistët që kanë kontakte me të miturin gjatë ndërveprimit të tij me sistemin e drejtësisë, janë:

- punonjësit e policisë.
- prokurori;
- gjyqtari;
- punonjësi i qendrës së rehabilitimit për të mitur dhe i paraburgimit;
- punonjësi i shërbimit të provës;
- punonjësi i njësisë për mbrojtjen e fëmijës;
- ndërmjetësi;
- avokati;
- psikologu;
- përkthyesi;
- përfaqësuesi procedural.

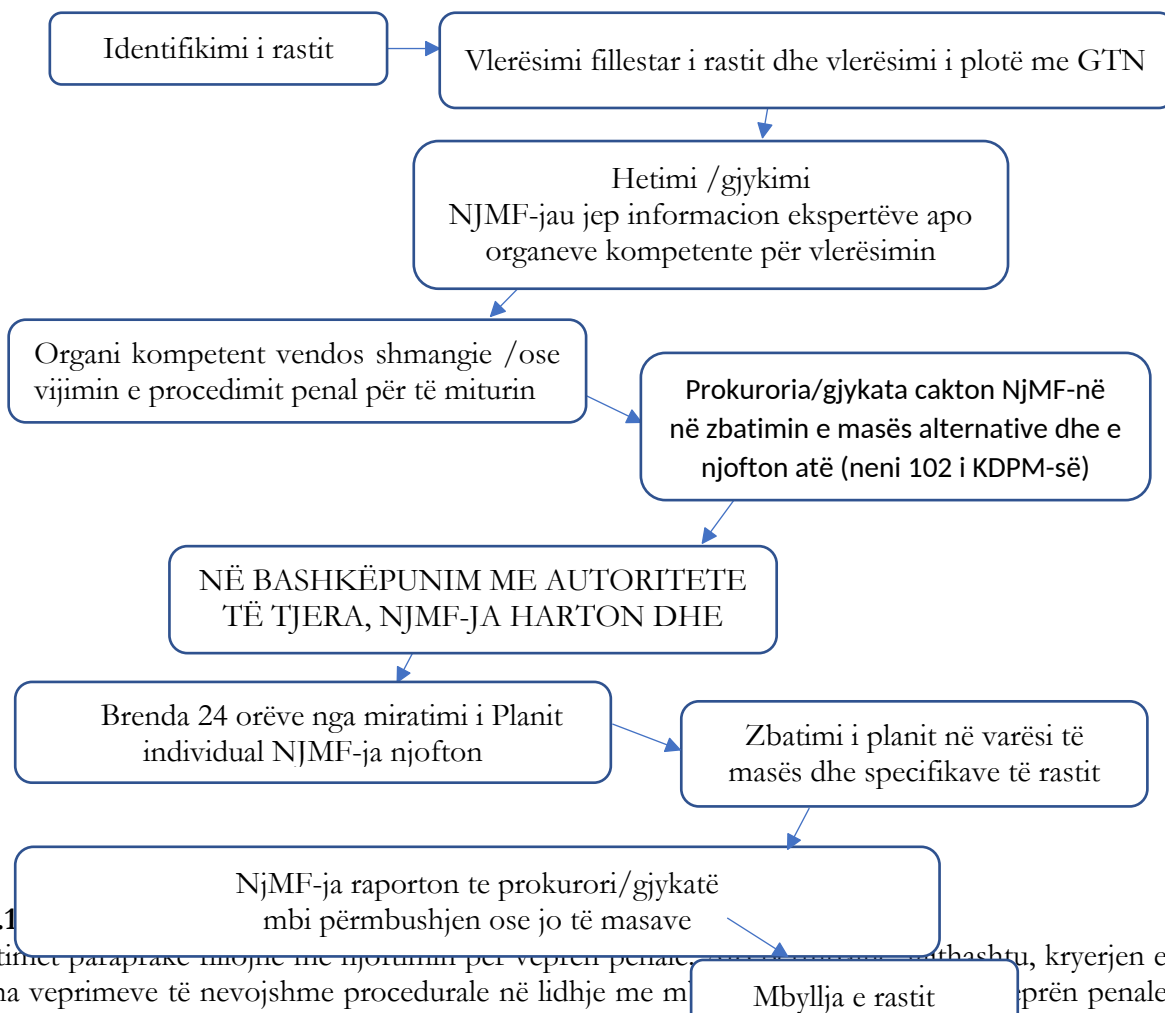
Njësia e mbrojtjes së fëmijëve është e përfshirë në të gjitha fazat, që kalon procesi penal në ngarkim të të miturit, madje edhe pas përfundimit të atij procesi penal, deri në riintegrimin e të miturit. Pra, përveç shërbimeve të paraqitura në rrugën civile, kryesisht edhe në parandalimin dhe ndërhyrjen në rastin e fëmijëve në rrezikshmëri (nën 14 vjeç), NJMF-ja duhet të bashkëpunojë me të gjitha institucionet e tjera të sipërpërmendura në rrugën penale.

Duke u nisur nga tipologjia e veprimeve dhe përgjegjësi, ¹³ roli i njësisë së mbrojtjes të fëmijëve mund të ndahet në tri faza: a) roli gjatë hetimit dhe gjykimit të çështjes penale, ku roli është i njëjtë; b) roli gjatë ekzekutimit të dënimit/masës penale; c) roli në riintegrimin e të miturit.

Diagrami për menaxhimin e rastit në rrugë penale

Menaxhimi i rastit të fëmijëve mbi 14 vjeç

Ky grafik u referohet rasteve kur fëmija në konflikt me ligjin e ka mbushur moshën për përgjegjësi penale dhe i nënshtrohet ndjekjes penale, por ndaj tij zbatohet shmangia ose caktohet një masë alternative (jo dënim me burgim).

3.4.1

Hetimet paraprake mbyllje me njoftimin për veprimin penal, kryerjen e të gjitha veprimeve të nevojshme procedurale në lidhje me mbylljen e rastit dhe autorin e saj. Gjatë kësaj faze, kur janë kushtet e caktuara nga ligji, mund të vendoset edhe masë sigurimi, duke përfshirë edhe “arrestin në burg”. Organi kompetent që vepron në këtë fazë, është prokurori i cili drejton hetimet, po ashtu dhe policia gjyqësore që kryen të gjitha veprimet e treguara nga prokurori.

¹³ Kuadri i zbatueshëm ligjor në këtë rast përbëhet nga: Kodi i Drejtësisë Penale për të Mitur, ligji për fëmijët, VKM-ja nr. 635, datë 26.10.2018, “Mbi veprimtarinë e strukturave mbi mbrojtjen e fëmijës, për fëmijën nën moshën për përgjegjësi penale, që dyshohet apo ka kryer veprimet penale”; VKM-ja nr. 578, datë 3.10.2018, “Për procedurat e referimit të të menaxhimit të rastit”; VKM-ja nr. 207, datë 10.4.2019, “Mbi përcaktimin e autoriteteve kompetente dhe të procedurës që do të ndiqet në përmbushjen e detyrimeve të caktuara nga gjykata për të miturin në konflikt me ligjin”.

Identifikimi i një fëmije të përfshirë në sistemin e drejtësisë mund të bëhet në çdo hallkë të procesit, por zakonisht në këtë situatë kontaktin e parë me fëmijën e merr punonjësi i policisë, i cili e referon rastin te Njësia e mbrojtjes së fëmijëve dhe bashkëpunon në vijim për menaxhimin e tij (rastit) sipas rrugës civile. Si vlerësimi parë kur merret një referim i tillë, është siguria e menjëhershme e fëmijës. Më tej, punonjësi i Njesisë së mbrojtjes së fëmijëve ndjek hapat standardë të përcaktuar në rrugën civile. Për sa i takon procesit penal, roli i kësaj njësie është orientues dhe këshillues për një seri profesionistësh.

Njësia e mbrojtjes së fëmijëve kryen të njëjtin rol edhe gjatë gjykimit të çështjes penale, që fillon me kërkesë të prokurorit dhe me vendim të gjyqtarit të seancës paraprake, kur, nga hetimet paraprake, del se ka prova të mjaftueshme që e mbështesin akuzën kundër të pandehurit. Gjykimi i çështjes përfundon me dhënien e vendimit të (pa)fajësisë për të pandehurin.

Në të dyja këto faza të procedimit penal, Njësia e mbrojtjes së fëmijëve kontribuon në veprimet të mëposhtme procedurale:

a) Vlerësimi i të miturit nga eksperti ose shërbimi i provës

Gjatë hetimit paraprak ose gjykimit penal të të miturit kryhet vlerësimi i tij individual nga një ekspert psikolog ose nga shërbimi i provës. Në këtë rast, punonjësi i njësisë së mbrojtjes së fëmijëve jep informacion tek eksperti psikolog ose te shërbimi i provës.

Duke qenë se, menjëherë pas referimit të rastit, punonjësi i mbrojtjes së fëmijës ka detyrimin të kryejë vlerësimin fillestar dhe të plotë të fëmijës, është e qartë se *ai zotëron një informacion të rëndësishëm për disa fusha në të cilat ka pasur qasje, siç janë: mikromjedisi ku jeton fëmija, historia shkollore, historia mjekësore, të dhëna për situatën social-ekonomike të familjes*. Për këtë arsye ai i jep informacion dhe porosi ekspertit të caktuar nga prokuroria/gjykata për kryerjen e vlerësimit.

Po ashtu, për kryerjen e vlerësimit individual, KDPM-ja (neni 47, pika 7) lejon të komunikohet lirisht me të miturin, si dhe të merret informacion prej kujtqdo që e disponon atë. Megjithatë, për të mos pasur një riviktimizim të veprimeve të të miturit, mosidentifikim të tij, si dhe për faktin që rrethanat social-ekonomike janë të lidhura më shumë me pozicionin e punonjësit të mbrojtjes së fëmijëve, nuk rekomandohet që këtë mbledhje të dhënash në komunitet ta kryejnë persona të tjerë. Ky rekomandim nuk duhet zbatuar kur mbledhja e të dhënave është në interesin më të lartë të fëmijës dhe e domosdoshme për vlerësimin.

Me qëllim që të zbatohet roli i psikologut, sipas parashikimeve të KDPM-së, urdhri i psikologut ka vënë në dispozicion të gjykatave një listë të psikologëve ndihmës (neni 18), si dhe një listë të psikologëve vlerësues (neni 47), të cilat i ka hartuar duke pasur parasysh formimin profesional dhe trajnimet e posaçme të psikologëve.

Në këtë fazë, duke marrë një kontakt të zgjeruar edhe me persona të tjerë, që kanë lidhje me të miturin, njësia e mbrojtjes së fëmijëve mbledh të dhëna paraprake nëse kanë të bëjnë me rastin, “*përvoja negative të fëmijërisë*”, dhe i referon ato te psikologu vlerësues. Të dhënat në fjalë janë me rëndësi për t’i kuptuar në mënyrë sa më të plotë rrethanat që kanë ndikuar tek i mituri dhe e kanë çuar deri në kryerjen e veprës penale.

b) Shmangia dhe ndërmjetësimi

Në një proces konsultimi, njësia e mbrojtjes së fëmijëve mund të përfshijë aktorë të tjerë: *prokurori, gjykata apo ndërmjetës për proceset e shmangies¹⁴ apo të ndërmjetësimit*. Por, nëse palët japin pëlqim, ajo (NJMF) mund të marrë pjesë edhe në procesin e ndërmjetësimit, po ashtu edhe në atë të shmangies.

Shmangia përbën një lloj zhvendosje të të miturit nga sistemi i drejtësisë penale, por duke e bërë atë të përgjegjshëm për veprimet që ka kryer. NJMF-ja mund ta ndihmojë

¹⁴ Me “shmangie” nënkuptohet masa alternative për mosfillimin, pezullimin ose pushimin e ndjekjes penale ndaj të miturit në konflikt me ligjin, sipas parashikimeve të KDPM-së.

procesin, duke i ofruar prokurorit/gjyqtarit/ndërmjetësit/prindit/të miturit mendimin e saj në këtë proces, ashtu sikurse vepron edhe në vlerësimin e kryer nga ekspertët siç jepet në pikën “a” më lart.

Këto mënyra për zgjidhjen e çështjes në ngarkim të të miturit përqendrohen më tepër te rehabilitimi sesa te ndëshkimi. Ky përqendrim duhet të drejtohet te shkaqet që e çuan fëmijën në këtë situatë, dhe më pas të propozohen edhe ndërhyrje të orientuara në trajtimin e tyre. Kjo rrugë e bën fëmijën më të përgjegjshëm për veprimet e tij dhe shmang kështu një ndërveprim me sistemin e drejtësisë që do ta lëndonte së tepërmi.¹⁵ Një përparësi tjetër në këtë drejtim është pajtimi i autorit me viktimën, si dhe shmangia e identifikimit të fëmijës në institucionet e sistemit të drejtësisë.

3.4.2 Ekzekutimi i dënimit/masës penale

Vendimi penal vihet në ekzekutim kur merr formë të prerë, domethënë kur ndaj atij nuk ka pasur ankim, por gjithashtu edhe në rastet kur është ushtruar ankim dhe gjykatat më të larta kanë vendosur mbi ankimin. Veprimi më i rëndësishëm gjatë kësaj faze është hartimi, miratimi dhe sigurimi i përmbushjes së planit të rishoqërizimit dhe rehabilitimit nga ana e NJMF-së së bashku me aktorë të tjerë pjesëmarrës, në kohën kur i mituri merr dënimin.

Kur të miturit i është hequr liria për shkak burgimi ose paraburgimi, atëherë NJMF-ja informohet për datën e mbarimit të dënimit nga ana e IEVP-së, pasi merr pjesë në hartimin e planit të rishoqërizimit dhe rehabilitimit, e miraton dhe siguron përmbushjen e tij. Këto veprime kryhen deri në 3 muaj para lirimit. Në të njëjtën fazë NJMF-ja merr informacion nga institucioni i ekzekutimit të vendimeve penale lidhur me nivelin e rrezikut familjar dhe shoqëror, si dhe për nevojat e fëmijës jashtë sistemit ndëshkimor.

Në hartimin e planit individual për të miturin në këto raste, duhet pasur parasysh:

- mosha e të miturit;
- gjendja mendore dhe emocionale;
- nevojat e veçanta;
- mënyra e jetesës dhe nevojat e tij, veçanërisht ato të lidhura me familjen;
- edukimi ose puna;
- motivet e kryerjes së veprës penale;
- qëndrimi pas kryerjes së veprës penale;
- rrethana të tjera që ndikojnë në vendosjen e detyrimeve dhe në mbikëqyrjen e tyre.

Nuk duhet harruar se, në përfundim të gjykitimit, kur gjykata vendos që i mituri është fajtor, masa e fundit për të është dënimi me burgim. Si rregull, ndaj të miturit në konflikt me ligjin, gjykata përcakton një ose disa detyrime për t'u përmbushur, të tilla si: një lloj programi arsimor, një program formimi profesional, një program social punësimi, riparimin e një dëmi civil, një program rehabilitues psikologjik apo mjekësor, mosfrekuentimin e vendeve të caktuara apo mosshoqërimin me persona të veçantë (KDPM, neni 102). Në këtë rast, organi kompetent që ndjek përmbushjen e detyrimit nga i mituri, caktohet në vendimin e gjykatës, duke mbajtur parasysh llojin e detyrimit.

Vendimin nr. 207/2019, i Këshillit të Ministrave, jep një listë treguese të këtyre organeve, në nivel qendror dhe vendor, e shoqëruar me përgjegjësitë dhe procedurat e tyre. Në sigurimin e përmbushjes së këtyre detyrimeve, përveç NJMF-së, përcaktohet edhe një ose më shumë autoritete përgjegjëse dhe¹⁶ çdo një prej tyre zbaton planin e vet të trajtimit me të miturin, po ashtu edhe me familjen e tij.

Në varësi të formës së vuajtjes së dënimit që ka marrë fëmija (me burg apo masë alternative) punonjësi i mbrojtjes së fëmijës mban kontakte me IEVP-në apo me zyrën lokale përkatëse të

¹⁵ UNICEF - *Workshop on Justice for Children, January 2009.*

¹⁶ Shih: urdhër i brendshëm i Ministrisë së Drejtësisë, nr. 367, datë 15.7.2019, “Mbi miratimin e formatit të planit individual për përmbushjen e detyrimit të caktuar nga gjykata për të miturin në konflikt me ligjin”.

shërbimit të provës. Sot, në sistemin e burgjeve në Shqipëri ka vetëm një, institucioni të ekzekutimit të vendimeve penale për të miturit – IEVP-ja në Kavajë, prandaj është i domosdoshëm forcimi dhe bashkëpunimi mes NJMF-ve të ndryshme.

Një vëmendje e veçantë i kushtohet trajtimit të familjes si në rastin kur fëmija ka marrë dënim alternativ, ashtu edhe kur ai ka marrë dënim me burg. Për këtë, NJMF-ja komunikon me njësinë e vlerësimit e referimit të rasteve.

Familja luan një rol shumë të rëndësishëm në përmirësimin e sjelljes së të miturit dhe të integritetit të tij në shoqëri pas përfundimit të dënimit, prandaj gjatë zbatimit të planit me familjen, duhet të kihet parasysh disa elemente që ndihmojnë në përfshirjen e familjarëve në programin e ndreqjes së sjelljes së të miturit, si: respektimi i kulturës së familjes, krijimi i besimit dhe komunikimi efektiv me familjarët.

Në hartimin e planit të shoqërizimit dhe rehabilitimit duhet të kihet parasysh në radhë të parë ndihma për të miturin, që ai ta kuptojë se çfarë ndikimi negativ mund të kish pasur sjellja e tij keqbërëse ndaj një viktime të mundshme apo ndaj komunitetit; të kuptojë, gjithashtu, shkaqet që e çuan në kryerjen e asaj veprë. Plani në fjalë duhet të specifikojë edhe mënyrën se si të miturit duhet të pajisen me njohuri dhe aftësi, të bëjnë trajnime, aktivitete; të kenë formim profesional dhe marrëdhënie pozitive.

Punonjësi i mbrojtjes së fëmijës duhet t'i nxitë e t'i ndihmojë të miturit dhe familjet e tyre për t'i njohur dhe pranuar përgjegjësitë e tyre. I mituri dhe familja duhet të vihen në dijeni të këtij plani deri në 24 orë pasi është miratuar. PMF-ja bashkëpunon me ekipin, edhe me psikologun në rastet kur ka probleme të veçanta.

Një vëmendje e veçantë duhet t'u kushtohet seancave këshilluese individuale lidhur me orientimin profesional të të miturit, me zgjedhjen e një kursi profesional që përputhet me interesat dhe prirjet e tij. Në këtë proces, të miturit i duhen ofruar alternativa të ndryshme dhe të përshtatshme, prandaj është shumë e rëndësishme që në planin individual të shënohen mënyrat dhe protokollet e komunikimit midis autoriteteve, kur, për zbatimin e tij, vepron më shumë se një organ përgjegjës sipas vendimit gjyqësor që ka caktuar detyrimet ndaj të miturit.

Këto aktivitete duhet të përfshihen në plan dhe vetë plani duhet të monitorohet gjatë periudhës së zbatimit të tij, e cila përfshin edhe periudhën pas lirimit nga institucioni i ekzekutimit të vendimeve penale apo pas përfundimit të kohës së provës. Po ashtu, në rastet e të miturve, dënimi i të cilëve është konvertuar në kohë prove me detyrimin për ndjekjen e procesit mësimor, PMF-ja duhet të mbajë marrëdhënie dhe kontakte periodike me drejtoritë arsimore apo me mësuesin e të miturit, që janë pjesë e Grupit teknik ndërsektorial për të verifikuar mbarëvajtjen e tij në shkollë.

3.4.3 Riintegrimi i të miturit

Riintegrimi është një fazë që nis në kohën kur i mituri është duke kryer dënimin penal e vazhdon edhe pas kryerjes së dënimit. Kjo mënyrë konceptimi e fazës së riintegritetit të të miturit nga ana e KDPM-së e zbut gjendjen e tij të dikurshme, kur ai, pasi përfundonte dënimin, ishte krejtësisht i shkëputur, i turbulluar, i papërgatitur dhe pa asnjë pikësynim.

Në varësi të ndryshimit të rrethanave, si dhe progresit të trajtimit të të miturit, njësia e mbrojtjes së fëmijëve vijon koordinimin e veprimeve për zbatimin e planit të hartuar, i cili është pasuruar ndërkohë me ndryshime të mundshme gjatë kohës që i mituri kryente dënimin. Në këtë fazë, PMF-ja bën kujdes që, pas përfundimit të dënimit, i mituri të integrohet sa më natyrshëm në rutinën e jetës së përditshme në shoqëri.

Në rastin e të miturve që e kanë kryer dënimin në kohë prove, ky plan zbatohet nëpërmjet përfshirjes së tij në aktivitete të ndryshme, pasi, duke qenë në gjendje lirie, ai nuk e ndërpret jetesën pranë familjes, as edukimin dhe as mënyrën e jetesës së përditshme.

Për të miturit që e kanë kryer dënimin në IEVP, është i nevojshëm një monitorim më i shpeshtë dhe intensiv. Faza e riintegritimit kërkon më tepër mbështetje për këta fëmijë, pasi për periudha pak a shumë të gjata, ata kanë qenë të shkëputur nga jeta e përditshme e moshatarëve të tyre, nga familja, edukimi dhe marrëdhëniet sociale.

Kodi i Drejtësisë Penale për të Mitur ka parashikuar, që në këtë fazë duhet të sigurohet njëسيا e mbrojtjes së fëmijëve, sepse pas daljes nga institucioni, siguria që duhet t'i ofrohet të miturit atij është element kyç, ashtu si dhe plotësimi i nevojave kryesore jetësore: strehim, veshje etj., dhe shërbime të tjera të specializuara. PMF-ja ndërkohë, falë angazhimit në fazën e mëparshme, mundëson lidhjet e duhura për të miturin me shërbime të specializuara që ndryshojnë sipas rastit, si edhe me përfshirjen e tij në aktivitete të ndryshme.

3.4.4 Menaxhimi i rastit të Arbrit

Arbri ishte një i ri në moshën e përgjegjësinë penale për krime (ishte 16 vjeç), prandaj rasti i tij u menaxhua në rrugë penale.

Hetimi dhe gjykimi

Gjatë hetimeve paraprake, po ashtu edhe gjatë gjykimit, prokurori dhe gjykata bashkëpunuan me punonjësin e mbrojtjes së fëmijëve në njësinë administrative të Bashkisë së Durrësit, ku jetonte Arbri, i cili e regjistroi rastin dhe hapi një dosje, duke i caktuar edhe numrin përkatës. Në vijim të procesit, prokurori i çështjes e informoi PMF-në se kishte caktuar ekspertin psikolog (nga lista e psikologëve ekspertë në sistemin e drejtësisë) për të kryer vlerësimin e të miturit, duke u bazuar në nenin 47, të KDM-së. Vlerësimi i psikologut do të shërbente edhe gjatë gjykimit.

Prokuroria dhe eksperti i caktuar psikolog për kryerjen e vlerësimit të të miturit, i kërkuan punonjësit të mbrojtjes së fëmijëve informacione lidhur me rrethanat social-ekonomike të fëmijës, për gjendjen e tij familjare, si dhe rrethana të tjera të veçanta. Në përfundim të gjykimit, Arbri u dënua me 2 vjet burg.

Ekzekutimi i vendimit

Punonjësi i mbrojtjes së fëmijës u lidh me institucionin e ekzekutimit të vendimeve penale në Kavajë dhe e njoftoi se rasti i ishte referuar Njësisë së vlerësimit dhe referimit të rasteve për punën me familjen. NJVRR-ja, nga ana e vet, vendosi kontakte me nënën e djalit, si dhe u përpoq të komunikonte edhe me babanë e tij. Ndërkohë juristi i institucionit, kreu llogaritjen e saktë të kohës së mbetur të dënimit dhe IEVP-ja Kavajë ia përcolli këtë njoftim punonjësit të mbrojtjes së fëmijës.

Gjatë qëndrimit në IEVP, Arbri u trajtua nga psikologu i institucionit për problemet me sjelljen dhe ndoqi një kurs profesional.

Rreth 4 muaj para se të përfundonte dënimi, IEVP-ja i dërgoi punonjësit të mbrojtjes së fëmijëve një raport mbi vlerësimin dhe situatën e të miturit, duke kërkuar prej tij (PMF) bashkëpunim për hartimin e një plani rishoqërizimi dhe rehabilitimi. Ky i fundit punoi së bashku me njësinë e vlerësimit (NJVRN), si dhe me nënën e të miturit, e cila, duke pasur një punë të lodhshme, mjaft përvoja negative jetësore, por dhe stres të madh, e kishte humbur vëmendjen ndaj fëmijës dhe nuk kishte mundur të ruante një marrëdhënie të shëndetshme mes tyre. Fryt i këtij bashkëpunimi ishte edhe rivendosja e marrëdhënies mes Arbrit dhe të atit.

Në përfundim të këtij plani rishoqërizimi dhe rehabilitimi, punonjësi i mbrojtjes së fëmijës nënvizoi një element të rëndësishëm vështirësie, që e priste Arbrin pas daljes nga burgu, marrëdhënia e tensionuar me shokun e plagosur dhe familjen e tij. Për këtë ai (PMF-ja) u lidh me Dhomen Kombëtare të Ndërmjetësve dhe kërkoj ndihmën e një ndërmjetësi me qëllim normalizimin e marrëdhënieve mes të miturve dhe familjes së viktimës. Ndërmjetësi u bë pjesë e Grupit teknik ndërsektorial.

Në përfundim, pas hartimit të planit të rishoqërizimit, u vendos:

- të miturit t'i gjendej punë si mekanik, duke qenë se kishte përfunduar një kurs të tillë në IEVP;

- ndërmjetësi të identifikonte mundësitë për të normalizuar marrëdhënien mes Arbrit dhe shokut të shkollës (atë që pati plagosur);

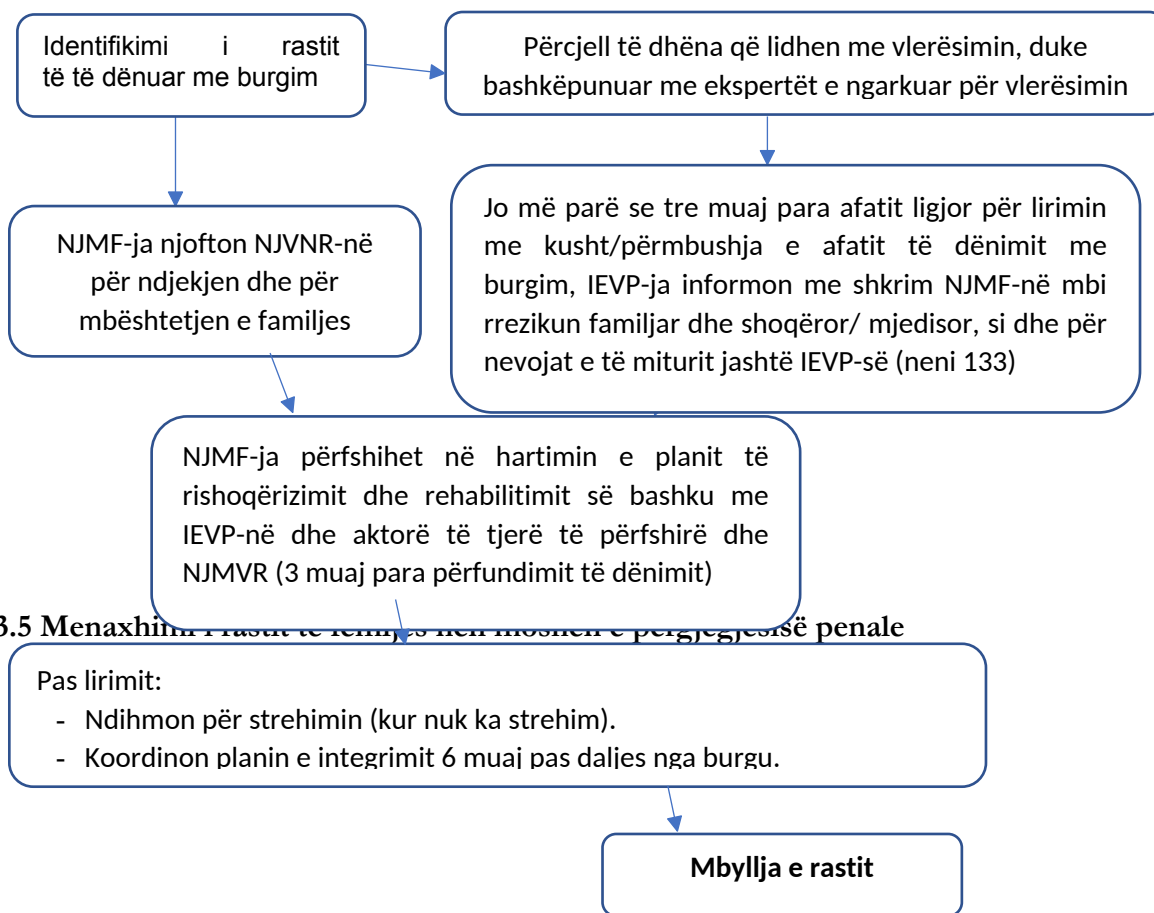
- punonjësi i mbrojtjes së fëmijës të gjente burime në komunitet në lidhje me sigurimin e disa mundësive bazë jetese (veshje etj.) për Arbrin pas daljes nga burgu.

Periudha pas lirim

Në përfundim të dënimit, u arrit që Arbrin ta priste një situatë më e qetë dhe bashkëpunuese familjare, si dhe një interesim më i madh të prindërve ndaj zhvillimit dhe ecurisë së tij të përditshme. Gjithashtu, duke qenë se gjatë qëndrimit në institucionin e dënimit ai kishte ndjekur kursin e mekanikut, iu mundësua edhe gjetja e një pune në atë zanat.

Pas daljes së Arbrit nga burgu, u vijua me procesin e ndërmjetësimit në lidhje me shokun e plagosur dhe familjen e tij. Në këtë proces ndërmjetësimi u thirr edhe punonjësi i mbrojtjes së fëmijës për të ndihmuar në shpjegimin e disa proceseve që kishin ndodhur gjatë gjithë kohës dhe përpjekjeve të të miturit, me ndihmën e profesionistëve, për ta ndryshuar dhe modifikuar sjelljen e tij. Në fund të këtij procesi u nënshkrua një marrëveshje ndërmjetësimi.

Nëntë muaj pasi Arbri kishte dalë nga burgu, PMF-ja hartoi një raport për mbylljen e suksesshme të rastit, ku shpjegonte me hollësi se si ishte arritur interesi më i lartë i të miturit gjatë menaxhimit të rastit. Raportin e paraqiti në Grupin teknik ndërsektorial, i cili vendosi edhe mbylljen e rastit, duke dalë në përfundimin se tashmë Arbri ishte jashtë rrezikut dhe nuk kishte shqetësime të tjera. Duhet theksuar se faktorët rrezikues në këtë histori qenë shumë më tepër sesa ata mbrojtës, por rasti i Arbrit u menaxhua në mënyrë të suksesshme nga një grup profesionistësh.

Rasti i Eraldit

Eraldi është 14 vjeç. Jeton në Durrës vetëm me babanë, pasi e ëma u largua nga shtëpia kur ai ishte vetëm 6 vjeç dhe qysh atëherë nuk pati asnjë kontakt me të. Kjo familje e vogël jeton në varfëri. Babai është invalid dhe pensioni i tij mujor është e ardhura e vetme e familjes.

Dalëngadalë Eraldi filloi të mos shkonte rregullisht në mësim deri sa u shkëput fare nga shkolla. Psikologu i shkollës, duke qenë se punonte në disa shkolla, e kishte të pamundur që t'i kushtonte atij kohën e nevojshme. Kështu, i mituri filloi të shoqërohej me fëmijë me probleme të ngjashme me të; të rritur po ashtu si ai, edhe ata anëtarë të komunitetit, por që kishin sjellje antishoqërore.

Kur ishte rreth 13 vjeç, Eraldi pati kontaktin e parë me policinë, por ai vazhdoi përsëri të përfshihej në sjellje antishoqërore dhe të ndalohej nga policia. Oficerët e policisë i kishin kërkuar disa herë të atit të Eraldit që të ishte i pranishëm në komisariatit e policisë kur merrej në pyetje i biri. Babai kishte shprehur aty dyshimet që Eraldi mund të përdorte drogë, pasi ishte bërë i dhunshëm ndaj të tij. Madje puna arriti deri aty sa ai kërkoi dy herë urdhër mbrojtjeje. Ndoshta edhe për arsye të paaftësive fizike babai nuk e menaxhon dot Eraldin.

Duhet nënvizuar se, kur fëmija nën moshën e përgjegjësisë penale hyn në konflikt me ligjin, rasti i tij menaxhohet vetëm në rrugë civile. Menaxher i rastit është punonjësi i mbrojtjes së fëmijës, i cili e kryen këtë funksion që nga identifikimi i rastit deri në mbylljen e tij.

Nëpërmjet rrugës civile synohet përmbushja e **objektivave** të mëposhtëm:

- mbrojtja e të miturit duke marrë në parasysh interesin e tij më të lartë;
- parandalimi, identifikimi, vlerësimi, mbrojtja dhe ndjekja e rasteve të të miturve në rrezik dhe/ose në nevojë për mbrojtje;
- punonjësi i mbrojtjes së fëmijës, në bashkëpunim dhe në koordinim me institucionet e tjera, ndërmerr veprimet e caktuara sipas legjislacionit në fuqi për mbrojtjen e të fëmijës nën moshën e përgjegjësisë penale, i cili dyshohet apo ka kryer një vepër penale;
- forcimi i përgjegjësisë të prindërve/kujdestarëve si përgjegjës kryesisht për mbrojtjen e të miturit dhe eliminimin e rreziqeve që e rrethojnë atë;
- fuqizimi i mjedisit shoqëror/komunitetit për t'i ofruar mbështetje të miturit dhe prindërve/kujdestarëve të tij.

Garantimi i mbrojtjes për të miturit është përgjegjësi e përbashkët, që përfshin të gjithë aktorët e mëposhtëm:

- prindërit/familjen/kujdestarët të cilët kanë përgjegjësi kryesore për fëmijën;
- të miturin (në varësi të moshës së tij);
- komunitetin, që u ofron ndihmë dhe mbështetje prindërve/kujdestarëve për të përmbushur përgjegjësitë/detyrimet e tyre;
- shtetin i cili ofron shërbimet e nevojshme për të gjitha familjet/kujdestarët dhe ka autoritetin të përdorë masat e mbrojtjes të parashikuara me ligj për të plotësuar çdo nevojë të të miturit të shkaktuar nga mungesa ose paaftësia e prindërve/familjes/kujdestarëve, si dhe për të garantuar sigurinë dhe zhvillimin e tij (të miturit).

Për mbrojtjen e fëmijës nën moshën e përgjegjësisë penale, i cili dyshohet apo ka kryer vepër penale, përfshihen këto struktura dhe mekanizma:

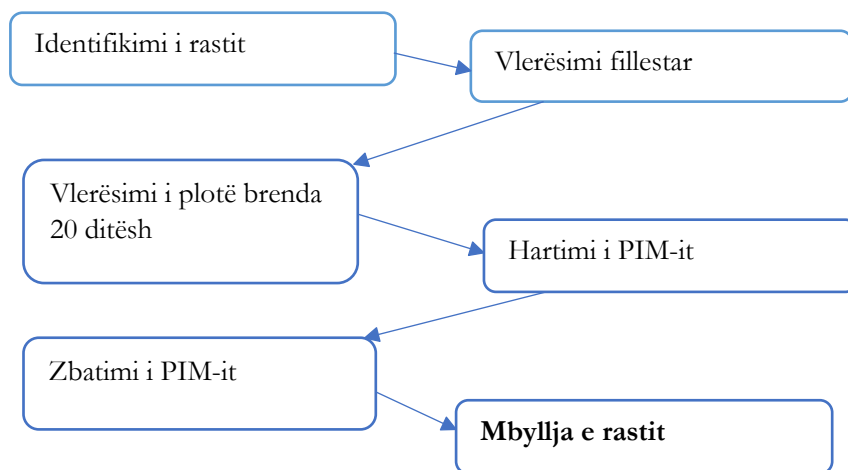
- Bashkia;
- Punonjësi i mbrojtjes së fëmijës pranë njësisë për mbrojtjen e fëmijës në bashki dhe Njësisë së vlerësimit të nevojave dhe referimit;
- Policia;
- Prokuroria;
- Grupi teknik ndërsektorial;

- Autoritete apo shërbime të tjera në nivel lokal.

Strukturat e mbrojtjes së fëmijës marrin masa të menjëhershme për vlerësimin e rastit të fëmijës që dyshohet apo ka kryer vepra penale, i cili është nën moshën e përgjegjësisë penale. Ato angazhojnë njësinë e vlerësimit dhe të referimit të rasteve, si dhe Grupin teknik ndërsektorial për hartimin e planit individual të mbrojtjes, që përmban një nga masat e mbrojtjes të parashikuara në këtë ligj, si dhe ndërhyrje të shërbimeve të tjera të nevojshme për riintegrimin e miturit.

Në menaxhimin e rasteve të fëmijës në nevojë për mbrojtje punonjësi i mbrojtjes së fëmijës ofron përkujdesje sociale dhe bashkëpunon e shkëmben informacion me çdo strukturë përgjegjëse shëndetësore, arsimore, policore; me struktura të prokurorisë dhe të gjyqësorit, në nivel vendore kombëtar, si dhe me shoqërinë civile. Gjithashtu, ai ka një bashkëpunim të pandërprerë gjatë tërë hapave me të miturin dhe familjen e tij. Ndër të tjera, ka për detyrë edhe që ta lehtësojë dhe ta mbështesë fëmijën dhe/ose familjen e tij në përmbushjen e veprimeve ose të detyrave të përcaktuara në planin individual të mbrojtjes.

Menaxhimi i rastit për fëmijën nën moshën e përgjegjësisë penale, i cili ka hyrë në konflikt me ligjin, kalon në 7 faza: 1) identifikimi i rastit; 2) regjistrimi i rastit; 3) vlerësimi fillestar; 4) vlerësimi i plotë; 5) hartimi i PIM-it; 6) zbatimi i PIM-it; 7) mbyllja e rastit.¹⁷

3.5.1 Regjistrimi i rastit

Punonjësi i mbrojtjes së fëmijës e identifikon rastin duke u bazuar në informacionet e veta ose me referim nga të tretët. Rolin kryesor në referimin e këtyre rasteve e luajnë punonjësit e policisë dhe prokuroria, që, për arsye të detyrës, janë struktura kryesore, të cilat regjistrojnë kryerjen e veprave penale dhe e njoftojnë PMF-në e bashkisë ose të njësisë administrative ku është konstatuar vepra penale.

Veprimi i parë i PMF-së, pas identifikimit të rastit, është hapja e dosjes për fëmijën në konflikt me ligjin, e cila përmban të gjitha dokumentet e mbledhura gjatë menaxhimit të rastit, si dhe regjistron çdo veprim që kryhet. Fëmijës i caktohet një numër, i cili është dhe numri i tij identifikues gjatë tërë

¹⁷ Kuadri i zbatueshëm ligjor për fëmijët në konflikt me ligjin, të cilët nuk e kanë mbushur moshën e përgjegjësisë penale, rregullohet nga ligji për fëmijët, VKM-në nr. 635, datë 26.10.2018, “Për veprimtarinë e strukturave për mbrojtjen e fëmijës në lidhje me fëmijën nën moshën për përgjegjësi penale, që dyshohet apo ka kryer vepra penale” dhe VKM-në nr. 578, datë 3.10.2018, “Për procedurat e referimit dhe të menaxhimit të rastit”.

procesit të menaxhimit. Ky numër përdoret në të gjitha komunikimet, përveç rastit kur është e nevojshme të përdoret emri i fëmijës, për efekt të referimit apo të ndërhyrjeve lidhur me mbrojtjen e tij.

3.5.2 Vlerësimi fillestar

Me hapjen e dosjes, punonjësi i mbrojtjes së fëmijës procedon me vlerësimin fillestar, që është një vlerësim i shpejtë i nivelit të rrezikut, duke u bazuar në informacionin që ka nga identifikimi ose raportimi, si dhe nga informacioni i cili mund të merret prej institucioneve, organizatave apo personave të tjerë, që kanë dijeni për rastin dhe/ose janë në kontakt me vetë fëmijën. Ky lloj vlerësimi kryhet sa më shpejt të jetë e mundur, mundësisht brenda 24 orëve dhe, jo më vonë se 48 orë nga regjistrimi i rastit.

Gjatë vlerësimit fillestar, punonjësi i mbrojtjes së fëmijës përcakton:

- nivelin e rrezikut për një periudhë afatshkurtër, duke pasur parasysh sigurinë, mbrojtjen fizike, shëndetin e fëmijës dhe nevojën për masë emergjente të mbrojtjes;
- nevojat bazë për sa u përket: ushqimit, higjienës, strehimit dhe kujdesit shëndetësor;
- shërbimet e domosdoshme, me qëllim përmbushjen e nevojave të identifikuar në kushtet e emergjencës.

Pas intervistës fillestare me fëmijën apo pas verifikimit të gjendjes së tij, nëse fëmija nuk është në gjendje të flasë apo të merret në pyetje, të dhënat e marra nga punonjësi i mbrojtjes së fëmijës, dokumentohen menjëherë dhe, në çdo rast, jo më vonë se 24 orë nga vlerësimi fillestar.

Në bazë të këtij vlerësimi fillestar, punonjësi i mbrojtjes së fëmijës që regjistron rastin, ka kompetencë për të marrë masat e menjëhershme që nuk presin, siç është p.sh. masa emergjente e mbrojtjes, e cila ka të bëjë me largimin e fëmijës nga familja dhe vendosjen e tij në përkujdesje alternative në situatat e përshkruara nga neni 56, i ligjit për fëmijët.

Por duhet pasur kujdes, që kjo masë merret në raste të jashtëzakonshme dhe duhet përdorur si mjet i fundit. Sipas rrethanave, një masë e tillë merret edhe nëse fëmija e ka vendbanimin në një territor tjetër.

Kur punonjësi i mbrojtjes së fëmijës konstaton se fëmija e ka vendbanimin në një bashki ose njësi tjetër administrative, e referon rastin atje. Caktimi i kompetencës së PMF-së mbështetet në parimin e decentralizimit, sipas të cilit, fëmija duhet të marrë shërbimet e duhura dhe të nevojshme me sa më lehtësi për vete dhe familjen e tij.

3.5.3 Vlerësimi i plotë

Vlerësimi i plotë i situatës së fëmijës në konflikt me ligjin është një proces që kryhet nga strukturat e mbrojtjes së fëmijës, në bashkëpunim me njësinë e vlerësimit dhe të referimit të rasteve dhe Grupin teknik ndërsektorial.

Ky lloj vlerësimi kryhet për çdo rast të fëmijës në konflikt me ligjin, që sipas ligjit për fëmijët, cilësohet si fëmijë në nevojë për mbrojtje. Vlerësimi në fjalë ka si qëllim të përcaktojë në mënyrë të plotë nivelin e rrezikut, në të cilin ndodhet fëmija, si dhe të mbledhë të gjithë informacionin e nevojshëm për hartimin e planit individual të mbrojtjes.

Gjatë vlerësimit të plotë, punonjësi i mbrojtjes së fëmijës përcakton:

- nivelin e rrezikut në të cilin ndodhet fëmija në periudhë afatshkurtër, afatmesme dhe afatgjatë, si dhe faktorët e rrezikut;
- nevojat e fëmijës, në përputhje me moshën dhe zhvillimin e tij, po ashtu dhe nevojat e familjes;
- faktorët mbrojtës, në veçanti pikat e forta, kapacitetet dhe burimet e fëmijës, të familjes, nëse është e nevojshme edhe të familjes së gjerë;

rezultatit e procesit të konfirmimit të masës nga gjykata, për në rastet kur për fëmijën është marrë një masë emergjente mbrojtjeje, si dhe vlerësimin e kushteve të institucionit, të personit apo të familjes kujdestare pranë së cilës është vendosur fëmija, në kuadër të masës.

Për realizimin e procesit të vlerësimit të plotë, punonjësi i mbrojtjes së fëmijës duhet të veprojë në këtë mënyrë:

- të kryejë të paktën një vizitë në shtëpinë e fëmijës dhe të dhënat/informacionin e marrë gjatë asaj vizite t'i hedhë në formularin për vizitat në shtëpi dhe vëzhgime;
- të realizojë një intervistë me fëmijën, motrat/vëllezërit dhe anëtarët e tjerë të familjes, siç tregohet në formularin e intervistës;
- për realizimin e vizitave në familje, në rastet kur është e nevojshme për arsye sigurie apo kur prindi nuk është bashkëpunues dhe nuk e lejon vizitën apo takimin e PMF-së me fëmijën/fëmijët e tjerë të familjes, ky i fundit (PMF) kërkon që gjatë kryerjes së vizitës në familje të shoqërohet nga strukturat e Policisë së Shtetit.

Pas mbledhjes së të gjithë informacionit të nevojshëm për rastin, punonjësi i mbrojtjes së fëmijës plotëson formularin e vlerësimit dhe analizën e rrezikut.

Vlerësimi i plotë kryhet brenda 20 ditëve pune nga vlerësimi fillestar. Gjatë kësaj periudhe punonjësi i mbrojtjes së fëmijës ka detyrimin të mbledhë Grupin teknik ndërsektorial, në rastet kur fëmija në nevojë për mbrojtje është në nivel rreziku të mesëm dhe të lartë. Në rastet e rrezikut të ulët, ai e mbledh GTN-në vetëm nëse e vlerëson si të nevojshme.

Vlerësimi i plotë për rastet e rrezikut të menjëhershëm kryhet nga PMF-ja brenda 5 ditëve, që prej miratimit të masës emergjente të mbrojtjes nga drejtori i sektorit të shërbimeve shoqërore në bashki. Vendimi për masën e mbrojtjes dhe vlerësimi i plotë i kalojnë për miratim gjykatës.

3.5.4 Hartimi i planit individual të mbrojtjes (PIM)

Pas vlerësimit të rastit, punonjësi i mbrojtjes së fëmijës bashkëpunon në mënyrë konkrete me strukturat publike dhe private, që të identifikohen shërbimet dhe programet e posaçme të mbrojtjes për fëmijën në konflikt me ligjin, me qëllim edhe krijimin e mundësive dhe të alternativave të përshtatshme. Gjithashtu, në rrugë zyrtare, ai kërkon nga organizata jofitimprurëse një informacion të detajuar me shkrim, lidhur me: a) shërbimet konkrete që ofruan për fëmijën ajo organizatë; b) licencimin e saj, c) statusin ligjor dhe mënyrën e organizimit të saj.

Marrja e këtij informacioni është i rëndësishëm, sepse shërben për të hartuar projektplanin individual të mbrojtjes, të cilin e bën PMF-ja pas plotësimit të formularit të vlerësimit dhe analizës së rrezikut dhe mbi bazën e nevojave të identifikuara të rastit. Projektplanin përmban veprimet, ndërhyrjet, si dhe shërbimet e nevojshme për të ulur nivelin e rrezikut. Gjithashtu, bëhet kujdes që, nëse konstatohet se seancat e këshillimit ndaj prindërve të fëmijës janë të pamjaftueshme, atëherë merren masa për forcimin e aftësive të tyre prindërore.

Punonjësi i mbrojtjes së fëmijës ose drejtori i strukturës përgjegjëse për shërbimet shoqërore në bashki u dërgon anëtarëve të Grupit teknik ndërsektorial formularin dhe projektin e PIM-it, formularin e vlerësimit dhe analizën e rrezikut, së bashku me kërkesën për mbledhjen e grupit. Në atë mbledhje anëtarët e GTN-së, *së pari*, përmyllin vlerësimin e plotë, duke e shqyrtuar dhe plotësuar, sipas rastit, informacionin e hedhur në formularin e vlerësimit dhe analizën e rrezikut; *së dyti*, shqyrtojnë hartimin e PIM-it dhe bëjnë rekomandimet përkatëse për ndërhyrjet apo shërbimet e nevojshme që kanë të bëjnë me rastin, duke caktuar detyrat për secilin anëtar të GTN-së, me afatet përkatëse, po ashtu si dhe cilat shërbime apo ndërhyrje kanë nevojë të mbulohen me shpenzime nga ana e bashkisë.

Brenda dy ditëve pune nga mbledhja e GTN-së, punonjësi i mbrojtjes së fëmijës pasqyron në formularin e vlerësimit, në analizën e rrezikut dhe në projektplan, ndryshimet për të cilat kanë qenë në një mendje anëtarët e Grupit teknik ndërsektorial. Këtë dokument ai ia paraqet për miratim drejtorit të strukturës përkatëse për shërbimet shoqërore në bashki së bashku me formularin e vlerësimit dhe analizën e rrezikut, shoqëruar edhe me rekomandimet e GTN-së.

Drejtori i strukturës përkatëse për shërbimet shoqërore në bashki, brenda dy ditëve pune, e miraton PIM-in, duke u bazuar në propozimin e punonjësit të mbrojtjes së fëmijëve dhe Grupit teknik ndërsektorial, si dhe merr masat për prokurimin e shërbimeve, shpenzimet e të cilave janë të pambuluara në PIM-in i propozuar. (Një kopje e PIM-it duhet të mbahet në dosjen individuale të fëmijës.)

Punonjësi i mbrojtjes së fëmijës bën të gjitha përpjekjet për të siguruar bashkëpunimin e familjes dhe të fëmijës në realizimin e PIM-it. Ai diskuton me ta, i shpjegon fëmijës dhe anëtarëve të familjes përmbajtjen e atij dokumenti. Më të bashkëpunojnë edhe punonjësit e tjerë të NJMF-së, NJVNR-së apo dhe ofrues të shërbimeve shoqërore publike e private, duke e mbështetur nëse fëmija dhe/ose anëtarët e familjes së tij paraqesin vështirësi në të kuptuarin, shprehjen apo ndërveprimin e nevojshëm për zbatimin e PIM-it.

3.5.5 Zbatimi, ndjekja dhe monitorimi i PIM-it

Çdo institucion, autoritet apo ofrues shërbimi i përcaktuar në PIM, është përgjegjës për realizimin e aktiviteteve, të veprimeve, ndërhyrjeve apo ofrimit të shërbimeve të përcaktuara po aty (në PIM) për fëmijën, prindërit ose anëtarët e tjerë të familjes së tij.

Punonjësi i mbrojtjes së fëmijës referon zyrtarisht (me shkresë) te shërbimet e përcaktuara në PIM; kërkon informacion, sipas afateve të përcaktuara në PIM; njofton drejtorin e strukturës përgjegjëse, në nivel vendor, në rastet kur koordinimi dhe ndërveprimi institucional është i vështirë; referon tek ASHDMF-ja rastet kur autoritetet shtetërore nuk bashkëpunojnë e as ndihmojnë në qasjen dhe realizimin e të drejtave të fëmijëve; kryen rishqyrtimin zyrtar të PIM-it; bën vizita të rregullta në familje ose pranë institucionit/kujdestarit apo një personi tjetër, pranë të cilit është vendosur fëmija. Gjithashtu, ai merr informacione mbi:

- fëmijën dhe marrëdhëniet e tij me familjen e origjinës, vëllezërit, motrat;
- zbatimin e veprimeve dhe të detyrave të PIM-it dhe sa efektive kanë qenë ato;
- rivlerësimin e nivelit të rrezikut dhe të nevojave të fëmijës e familjes së tij;
- hartimin e PIM-it të rishikuar.

Punonjësi i mbrojtjes së fëmijës i përditëson të dhënat për rastin në formularin e shqyrtimit të proqesit dhe bën ndryshimet përkatëse në planin individual për mbrojtjen e fëmijës.

3.5.6 Mbyllja e rastit

Punonjësi i mbrojtjes së fëmijës raporton te Grupi teknik ndërsektorial për mbylljen e rastit, nëse, pas rishqyrtimit të PIM-it, arrin në përfundimet e mëposhtme:

- fëmija është jashtë rrezikut dhe nuk ka shqetësime të tjera. Këtu bëhet fjalë për një menaxhim të suksesshëm të rastit;
- fëmija ka mbushur moshën 18 vjeç, prandaj ai e ka humbur cilësinë “fëmijë” dhe ka dalë jashtë sistemit të mbrojtjes së fëmijës;
- fëmija ka vdekur. Kjo hipotezë mund të verifikohet përgjatë tërë fazave të menaxhimit të rastit dhe përbën shkak që të mbyllet rasti, pa pasur nevojë për kryerjen e veprimeve të tjera;
- fëmija ka ndryshuar vendbanim ose vendqëndrim dhe dosja e tij është transferuar. Këtu bëhet fjalë për mbyllje të rastit nga PMF-ja, në bashkinë apo njësinë administrative të së cilës, fëmija kishte pasur vendbanimin apo vendqëndrimin e mëparshëm.

3.5.7 Menaxhimi i rastit të Eraldit

Policia kishte episode të përsëritura me fëmijën (Eraldin), i cili ishte përfshirë në sjellje kriminale, kështu që e referoi rastin te njësia e mbrojtjes së fëmijës.

Duke qenë se fëmija ishte nën moshën për përgjegjësi penale, rasti i tij u menaxhua vetëm në rrugë civile nga punonjësi i mbrojtjes së fëmijës, i cili e kryen këtë funksion që nga identifikimi i rastit gjer në mbylljen e tij. Kështu, ai e identifikoi rastin përmes referimit nga policia dhe hapi menjëherë një dosje për fëmijën, duke i vendosur edhe një numër çështjes. Gjithashtu, përgatiti

vlerësimin paraprak, duke u përqendruar në nivelin e rrezikut, por duke u bazuar edhe në informacionin e dhënë nga oficeri i policisë, si dhe babai i fëmijës.

Punonjësi i mbrojtjes së fëmijës në bashkëpunim me punonjës social të NJVNR-së bëri një vlerësim të rastit; më pas hartoi planin individual të mbrojtjes bashkë me Grupin teknik ndërsektorial, ku merrnin pjesë: oficeri i policisë, psikologu, mësuesi, punonjësi social i Njesisë së vlerësimit të nevojave dhe referimit të rastit. Me të gjithë aktorët pjesëmarrës për këtë rast konkret, GTM-ja zhvilloi një mbledhje, në të cilën u miratua plani individual i mbrojtjes për Eraldin, i propozuar nga PMF-ja. Në mbledhje u kërkuar për t'u dëgjuar edhe Eraldi bashkë me të atin. GTN-ja propozoi që babait t'i ofroheshin disa seanca këshillimi.

Plani individual i mbrojtjes për Eraldin u hartua duke e vlerësuar rastin në mënyrë të plotë nga ana e PMF-së, i cili i kushtoi rëndësi të veçantë interesit më të lartë të fëmijës. Kështu, ai bëri vizitë në familjen e djalit, kreu intervistë me të, me babanë e tij, si dhe me ish-mësuesit e shkollës ku kishte qenë Eraldi para se të dënohej.

Plani i mbrojtjes përcaktoi disa pika kryesore, që ishin:

- ripërfshirja në procesin edukativ dhe ndjekjen nga psikologu/punonjësi social shkollor;
- referimi në shërbim të specializuar psikologjik për problemet e sjelljes, i cili do të ofrohej në qendrën komunitare shumëfunksionale;
- rindërtimi i marrëdhënies me babanë;
- seanca për forcimin e aftësive prindërore për babanë;
- paketa ushqimore.

Gjatë gjithë kohës, PMF-ja në bashkëpunim me punonjës social të NJVNR-së, ishin në kontakte të vazhdueshme me të gjithë aktorët e përfshirë në rastin konkret, duke u informuar në lidhje me progresin e rastit, me sfidat dhe problemet që dilnin, deri në mbylljen e tij. Kështu, u arrit përmirësimi i marrëdhënies baba-fëmijë, Eraldi u kthye në shtëpi dhe mendonte të vazhdonte shkollën. U duk qartë dhe një ulje e ndjeshme e problemeve të mëparshme në sjellje siç ishin: kundërshtimi i autoritetit, i normave; largimet pa lajmëruar nga shtëpia, braktisja e shkollës, pjesëmarrja në konflikte, mungesë kontrolli dhe agresivitet.

Punonjësi i mbrojtjes së fëmijës dhe punonjësi social i NJVNR-së e ndoqën progresin e fëmijës, duke bashkëpunuar me aktorët e ndryshëm dhe duke zhvilluar vizita të rregullta në familjen e tij, si dhe duke mos e reshtur punën sistematike për fuqizimin e familjes.

Pas 6 muajve që zgjati menaxhimi i këtij rasti, PMF-ja raportoi në GTN se si ishte zbatuar plani individual i mbrojtjes, duke treguar edhe se si ishte arritur interesi më i lartë i fëmijës. Me masat e marra nga ai plan Eraldi iu rikthye shkollës. Tashmë ai e ka përmirësuar marrëdhënien me të atin. Shërbimet e ofruara nga qendra qendrën komunitare shumëfunksionale e ndihmuan, gjithashtu, edhe babanë për t'i forcuar aftësitë prindërore, duke e menaxhuar më mirë sjelljen e djalit.

3.6 Pjesëmarrja në procese gjyqësore

Gjatë menaxhimit të rastit të fëmijës në konflikt me ligjin, pavarësisht nga mosha e fëmijës, Njësia e mbrojtjes së fëmijës dhe punonjësi i mbrojtjes së fëmijës marrin pjesë edhe në proceset gjyqësore, që zhvillohen për masat emergjente të mbrojtjes apo për masat e mbrojtjes. Kështu, ata janë pjesëmarrës për gjykime në Gjykatën e Rrethit Gjyqësor, e cila vepron në territorin e bashkisë apo të njësisë administrative. Nëse kundër vendimit gjyqësor të shkallës së parë bëhet ankim, atëherë gjykimi vijon në Gjykatën e Apelit, që është kompetente për të shqyrtuar apelin ndaj vendimit gjyqësor.

Pjesëmarrja e PMF-së dhe NJMF-së shfaqet në forma të ndryshme, që bën të nevojshme hartimin e akteve të veçanta procedurale. Duhet theksuar se aktet që depozitohen në gjykatë, duhet të respektojnë një formë të caktuar nga Kodi i Procedurës Civile.

Në shtesë të këtyre elementeve, PMF-ja duhet t'i kushtojë rëndësi edhe arsyetimit mbi interesin më të lartë të fëmijës, rasti i të cilit është duke u trajtuar. Kjo pjesë e arsyetimit duhet të konkretizohet për t'iu përshtatur rastit konkret dhe duke eliminuar, me aq sa është e mundur, përgjithësimet dhe vlerësimet abstrakte. Kështu, punonjësi i mbrojtjes së fëmijës paraqet **kërkesat në gjykatë për vlefshmërinë e masës** emergjente ose të masës së mbrojtjes (ligji për fëmijët, neni 59, pika 4).

Një dokument tjetër i rëndësishëm për pjesëmarrjen në gjykim është **deklarata e fëmijës**, e cila jepet gjatë procesit të verifikimit të situatës së fëmijës dhe mund të administrohet si një provë *ex-officio* (ligji për fëmijët, neni 63). Deklarata e fëmijës konsiderohet e vlefshme, pavarësisht nga mënyra e regjistrimit të saj, me shkrim apo me mjete audiovizive, gjithmonë në prani të një psikologu dhe me pëlqimin e fëmijës mbi 10 vjeç.

Punonjësi i mbrojtjes së fëmijës merr pjesë në seancë gjyqësore, ku, krahas shpjegimeve, paraqet edhe **kërkimet për prova** (ligji për fëmijët, neni 51, pika 2, shkronja "P"). Gjithashtu, PMF-ja ka detyrë të përgatitë **çdo dokument** që kërkohet nga gjykata (ligji për fëmijët, neni 58, pika 5, shkronja "c") dhe bashkëpunimi me Policinë e Shtetit dhe/ose institucione të tjera që administrojnë informacion.

Një akt tjetër është **ankimimi gjyqësor**, kur PMF-ja vlerëson se nuk është dakord me mënyrën se si e ka zgjidhur çështjen gjykata.¹⁸

3.7 Familja dhe roli i saj gjatë menaxhimit të rastit

Edukimi i përshtatshëm i fëmijëve është përgjegjësia kryesore e prindërve, sepse vlerat që u jepen fëmijëve dhe lloji i edukimit që ata marrin nga prindërit, duket se përcaktojnë në një masë të madhe stilin e tyre të ardhshëm të jetës. Prindërit i ndihmojnë fëmijët për të krijuar qëndrime të caktuara të sjelljes dhe, pasi t'u jenë krijuar ato qëndrime, është e vështirë të ndryshohen. Prindërit, që shfaqin qëndrime dhe sjellje antisociale të fëmijët e tyre, nxisin zhvillimin e qëndrimeve të njëjta (antisociale) në të ardhmen.

Zhvillimi i fëmijëve ka aspekte emocionale, intelektuale, sociale dhe fizike me familjen, që është themeli mbi të cilin ndodh ky zhvillim. Struktura e familjes luan një rol të rëndësishëm në formimin e një fëmije, duke garantuar siguri dhe duke zhvilluar vlerat, aftësitë e tyre.

3.7.1 Faktorët familjarë që ndikojnë në nivelet e sjelljes së ulët të të miturve

a) Qëndrimet e prindërve

Familja është burimi kryesor i mbështetjes, i dashurisë dhe sigurisë për fëmijët. Natyra e marrëdhënies mes prindërve dhe fëmijëve ndihmon të përcaktohet nëse një fëmijë do të bëhet një keqbërës. Në një shtëpi ku zotëron dashamirësia, mbështetja për njëri-tjetrin dhe mirëkuptimi, përcillet sjellje shoqërore konformiste dhe konstruktive, sepse një mjedis pozitiv familjar çon në zhvillimin e shëndetshëm të personalitetit. Në të kundërt, mungesa e dashurisë dhe e mbështetjes së prindërve ose, në raste më të rënda, indiferentizmi prindëror, armiqësia ose refuzimi, bën që fëmijët të ndihen të pasigurt nga ana emocionale, dhe kjo çon në një zhvillim të dobët të personalitetit të tyre, duke u nxitur kështu një sjellje antisociale. Qëndrimet negative të prindërve shpesh përfshijnë edhe tallje dhe mungesë dashurie ndaj fëmijëve.

Një qëndrim tjetër negativ është ai i prindërimit autoritar, kur kontrolli i tepërt, duke përdorur madje dhe komanda të ashpra e të rrepta, ua heq mundësinë fëmijëve për t'u shprehur lirshëm. Mungesa për t'u shprehur në mënyrë të lirshme dhe mungesa e dashurisë i nxisin fëmijët që të rebelohen kundër prindërve, të ikën nga shtëpia dhe për rrjedhojë, të hyjnë në një jetë krimi.

Qëndrimet negative të prindërve, duke përfshirë edhe fshehjen e informacionit ose dështimin për t'iu përgjigjur pyetjeve, kanë treguar se nxisin ndjenja të pasigurisë emocionale dhe sociale të fëmijët.

¹⁸ Për të lehtësuar punën e PMF-së, në aneksin 1 të këtij protokoll, jepen disa modele të këtyre akteve.

Një pasiguri e tillë mund të degenerojë te fëmijët dhe t'u krijojë atyre probleme mendore ose mund t'i çojë në sjellje rrugaçërie.

b) Niveli i kohezionit familjar

Glenn Shields dhe Richard D. Clark¹⁹, studiues të marrëdhënieve në familje, në botimin e tyre të përbashkët “Komunikimi familjar dhe delinkuenca” theksojnë që komunikimi midis anëtarëve të familjes, përgjithësisht pranohet si një nga aspektet më të rëndësishme të marrëdhënieve ndërnjerëzore dhe shihet si një çelës për të kuptuar dinamikën në themel të marrëdhënieve familjare. Ata vërejnë se, nivele të ulëta të kohezionit familjar, ka gjasa që çojnë në krime të të miturve. Po kështu edhe studiuesi e kërkuesi social, S. Sarantakos²⁰ në botimet e tij me statistika nga këto kërkime tregon se 73% e keqbërësve të mitur vinin nga familje me kohezion të ulët, ndërsa vetëm 27% e shkelësve vinin nga familje me kohezion të lartë. Ai, gjithashtu, zbuloi se, ndërsa 91% e joshkelësve vinin nga familje me kohezion të lartë, vetëm 9% e joshkelësve vinin nga familje me nivel të ulët kohezioni.

c) Niveli i dhunës

Niveli i dhunës mes prindërve dhe ndaj fëmijëve të tyre mund të ndikojë, gjithashtu, në nivelet e sjelljes së keqe të miturve. Sipas hulumtimeve të S. Sarantakos, 78% e fëmijëve në konflikt me ligjin e kishin prejardhjen nga familje që përjetonin dhunë fizike dhe abuzim, ndërsa vetëm 22% e fëmijëve në konflikt me ligjin vinin nga familje jo të dhunshme.

ç) Mospërfshirja në prindërim

Mospërfshirja në prindërim apo moskryerja e detyrave prindërore ka të bëjë me situatat kur prindërit u rrinë larg fëmijëve nga pikëpamja emocionale, u shprehin pak ngrohtësi dhe dashuri, pothuaj nuk u kushtojnë vëmendje, u shmangen me qëllim, kanë pak kërkesa për sjelljen e tyre dhe nuk marrin kurrë pjesë në aktivitetet shkollore, e në përgjithësi janë tepër të mbingarkuar me problemet e veta, sa nuk kanë kohë të merren me fëmijët.

Sarantakos argumenton se të miturit në konflikt me ligjin ka më shumë të ngjarë të vijnë nga familje me prindër që nuk bashkëpunojnë në familje, se sa nga ata me prindër që janë të interesuar për fëmijën e tyre. Sipas hulumtimeve të tij, afërsisht dy të tretat e të miturve në konflikt me ligjin, vinin nga ato familje ku prindërit nuk tregonin interes për fëmijët.

3.7.2 Faktorët mbrojtës

Faktorët mbrojtës ndihmojnë për të kuptuar karakteristikat dhe situatat që i mbrojnë fëmijët në konflikt me ligjin dhe i largojnë ata nga kryerja e sjelljeve antisociale. Faktorët mbrojtës janë karakteristika ose kushte që i lehtësojnë rreziqet, mundësojnë zvogëlimin e ndikimit negativ të lidhur me faktorët e rrezikut dhe i ndihmojnë të rinjtë ta zgjidhin situatën e tyre në mënyrë më të suksesshme.

Disa nga faktorët mbrojtës të lidhur me familjen janë:

- praktikat e duhura të prindërimit janë shoqëruar me një drejtim më të ulët të sjelljes, siç është keqbërja dhe përdorimi i drogës dhe i alkoolit;
- mbikëqyrja prindërore, dashuria për prindin dhe disiplinimi i vazhdueshëm dhe këmbëngulës janë faktorët më të rëndësishëm në shfaqjen e aftësive mbrojtëse dhe ripërtëritëse të të rinjve në rrezik, që sjellin dhe uljen e mundësive për t'u shoqëruar me bashkëmoshatarët keqbërës;
- marrëdhëniet harmonike familjare dhe një marrëdhënie e mirë me prindërit ofrojnë mbrojtje kundër sjelljes së keqe në të gjitha moshat, si midis djemve edhe mes vajzave;

¹⁹ Clark, Richard D., and Glenn Shields, “Family communication and delinquency”, *Adolescence*, vol. 32, no. 125, 1997, p. 81+. Accessed 29 May 2020.

²⁰ Mwangangi, R.K. (2019) The Role of Family in Dealing with Juvenile Delinquency. *Open Journal of Social Sciences*, 7, 52–63: <https://doi.org/10.4236/jss.2019.73004>

- mbështetja dhe përfshirja e prindërve e zvogëlojnë rrezikun që fëmijët të përfshihen në aktivitete të kundërligjshme;
- kur krahasohen të gjitha familjet që jetojnë në një lagje të varfër, ato me dy prindër duket se kanë një efekt më të fortë mbrojtës. Sidoqoftë, familjet me një prind të vetëm që jetojnë në një lagje të sigurt dhe të qetë, nuk janë më në rrezik, se sa familjet e tjera;
- integrimi i familjeve në jetën e lagjes, kohezioni i fortë shoqëror, disponueshmëria e burimeve dhe e shërbimeve brenda lagjes, si dhe përfshirja e familjes në aktivitete jashtëshkollore dhe shkollore janë, gjithashtu, faktorë mbrojtës.

3.7.3 Strategjitë e ndërhyrjes: Çfarë funksionon me familjet?

Në programet që merren me familjen, janë të përshtatshme të ndiqen tri strategji ndërhyrjeje: programet e edukimit të prindërve, të terapisë familjare dhe të qasjes së integruar.

1. *Programet e edukimit të prindërve* në thelb janë hartuar që ta përmirësojnë përgjegjësinë dhe sjelljet prindërore. Këto programe përpunohen t'i mësojnë prindërit të përdorin teknikat e duhura të disiplinimit, të ushtrojnë mbikëqyrje dhe kontroll të ekuilibruar, si dhe të vënë kufij të qartë e të qëndrueshëm për fëmijët dhe të rinjtë që nuk priren t'i ndjekin rregullat.

2. *Programet e terapisë familjare* ndjekin një qasje në shumë drejtime, duke kombinuar seancën e trajnimit të prindërve, seancën e trajnimit të të rinjve dhe përmirësimin e dinamikës së familjes. Zakonisht këto programe kryhen nga terapistë të kualifikuar në një mjedis klinik.

3. *Programet e qasjes së integruar* bazohen në parimin se fëmija dhe familja e tij nuk jeton në izolim. Një ndërhyrje efektive duhet ta vendosë familjen fillimisht në mjedisin e vet dhe pastaj të përqendrohet në faktorët e rrezikut që vijnë nga fusha të ndryshme (p.sh., komuniteti, fqinjët, shkolla, miqtë, familja dhe vetë fëmija); më tej të zhvillojë një qasje të integruar, e cila përfshin një numër partnerësh kyçë: shërbimet shëndetësore dhe sociale, të edukimit, shërbimet juridike, të shëndetit mendor, të abuzimit me substancat etj.

ANEKS 1

MODELET E AKTEVE TË PMF-së

1. Formë standarde (formular) për regjistrimin e rastit dhe hapjen e dosjes

REGJISTRIMI I RASTIT DHE HAPJA E DOSJES	
Emri dhe mbiemri i PMF-së që regjistron rastin, si dhe bashkinë ku ai kryen funksionin	
Emri i fëmijës:	
Mosha/data e lindjes	
Ka mbushur moshën për përgjegjësi penale (14 vjeç për krime dhe 16 vjeç për kundërvajtje penale)	
Vepra penale e dyshuar: (shëno edhe nëse është krim apo kundërvajtje)	
Vendbanimi i fëmijës	
Bashkia që përfshin vendbanimin e fëmijës (shënoni nëse është bashki tjetër nga ajo ku punoni)	
Data dhe mënyra e referimit të rastit	
Caktimi i numrit të identifikimit të fëmijës	

(kodi) Ky kod është unik dhe e shoqëron fëmijën në të gjitha veprimet gjatë menaxhimit të rastit.	
Data, emri, mbiemri dhe nënshkrimi i PMF-së	

2. Formë standarde (formular) i vlerësimit fillestar

VLERËSIMI FILLESTAR	
Emri i fëmijës:	Nr. i regjistrimit (kodi):
Mosha/data e lindjes: Mbi apo nën moshën për përgjegjësi penale:	Gjinia:
Data kur është bërë raportimi i rastit: Personi fizik juridik që ka bërë raportimin:	Vlerësimi është bërë nga:
Arsyeja përse është bërë raportimi: Vepra penale (cilëso krim apo kundërvajtje)	
Shërbimet/strukturat në kontakt me fëmijën:	Shkolla:

Arsyeja përse është bërë referimi:
Sfondi familjar/përmbledhje e historive të fundit/ngjarje kritike:
Në qoftë se fëmija është mbi moshën e përgjegjësisë penale, masa e sigurimit e dhënë për të nga gjykata:

Vendbanimi i tanishëm i fëmijës:	a) shtëpi b) institucioni i paraburgimit c) tjetër _____
Nëse fëmija është mbi moshën e përgjegjësisë penale, stadi në të cilin ndodhet çështja në momentin e referimit (hetim, gjykim, zbatim i dënimit etj.):	
Në qoftë se fëmija është mbi moshën e përgjegjësisë penale, si është bashkëpunuar me prokurorinë dhe gjykatën:	
Nevojat e shpejta të fëmijës:	

Vlerësimi i nivelit të rrezikut

- Rrezik i menjëhershëm

Rrezik i menjëhershëm konsiderohet situata ku gjendet fëmija, i cili në momentin e identifikimit, nuk ka aftësi vetëmbrojtëse dhe nëse lihet në ato rrethana, pa asnjë ndërhyrje mbrojtëse apo kujdes shëndetësor, ai mund të vdesë, të dëmtohet ose të plagoset rëndë; me të mund, të abuzohet seksualisht; mund të trafikohet apo të jetë viktimë e keqtrajtimit të tjera, të konsideruara vepër penale sipas Kodit Penal. Në një rast të tillë duhet ndërhyhet urgjentisht dhe të sigurohet largimi i fëmijës nga situata e rrezikut.

- Rrezik i lartë

Rrezik i lartë quhet situata në të cilën gjendet fëmija, gjë që nënkupton, se, për shkak të faktorëve të ndryshëm, ka shumë gjasa që ai të dëmtohet rëndë apo të jetë subjekt i llojeve të ndryshme të abuzimit në mënyrë të vazhdueshme apo të dëmtohet aq shumë, sa të vuajë nga paaftësi të përhershme ose edhe t'i rrezikohet seriozisht jeta. Në këtë rast rreziku të lartë për fëmijën duhen marrë menjëherë masa mbrojtëse për të.

- Rrezik i mesëm

Me rrezik të mesëm kuptojmë situatën ku ndodhet fëmija, për të cilin nuk ka të dhëna se është në rrezik që të pësojë dëmtime të rënda apo, më keq akoma, se ka pësuar dëmtime të rënda. Por, në rast se nuk merren masa, ekziston vërtet mundësia që ai të dëmtohet apo të abuzohet, prandaj është e domosdoshme ndërhyrja për ta mbrojtur dhe për t'i ofruar shërbimet e duhura.

- Rrezik i ulët

Rrezik i ulët konsiderohet situata që gjendet fëmija, i cili është pak a shumë i sigurt, nuk vuan nga dëmtime që vijnë si rrjedhojë e abuzimit dhe është i aftë ta mbrojë veten. Megjithatë duhet të bëhen ndërhyrje për t'i ofruar respektimin dhe qasjen në të drejta, si dhe t'i ofrohen shërbimet për të cilat ka nevojë, pasi në atë situatë janë të pranishëm faktorë të rrezikut dhe fëmija mund të bëhet pre e abuzimit, e dhunës, nënvleftësimit apo shfrytëzimit.

MASAT E MBROJTJES, NË VARËSI TË NIVELIT TË RREZIKUT	
Masa emergjente e mbrojtjes	Masa e mbrojtjes për vendosjen e fëmijës në

	përkujdesje alternative
Masa e mbrojtjes për mbikëqyrje të specializuar të fëmijës në mjedisin familjar	
Emri dhe nënshkrimi i punonjësit të mbrojtjes së fëmijëve	Emri dhe nënshkrimi i drejtorit të shërbimeve shoqërore në bashki
Data	Data

3. Model i kërkesës në gjykatë për caktimin e masës emergjente të mbrojtjes

Durrës²¹, më _____

KËRKESË

Për konfirmimin/vleftësimin e masës emergjente të mbrojtjes
apo të masës së mbrojtjes

KËRKUES:

Punonjësi i mbrojtjes së fëmijës i cili e paraqet kërkesën në gjykatë, si dhe bashkia pranë së cilës ai ushtron detyrën; akti i përfaqësimit dhe adresa e saktë bashkë me të dhënat elektronike të kontaktit të tij.

PERSONA TË TRETË:

Nëna e fëmijës (emri, mbiemri, atësia, datëlindja, vendlindja, adresa e saktë e njoftimit, sipas vendbanimit/vendqëndrimit).

Babai i fëmijës (emri, mbiemri, atësia, datëlindja, vendlindja, adresa e saktë e njoftimit, sipas vendbanimit/vendqëndrimit).

Organi publik, sipas emërtesës në regjistrat publikë dhe adresa e tij e saktë, sipas selisë së regjistruar, ku fëmija është kaluar në përkujdesje alternative.

OBJEKTI:

Konfirmim i masës emergjente të mbrojtjes “largim nga prindërit dhe vendosje e fëmijës (emri dhe mbiemri) në përkujdesje alternative në organin publik, sipas emërtesës”, të caktuar më datë _____

BAZA LIGJORE:

Neni 59, pika 4, e ligjit nr. 18/2017, “Për të drejtat dhe mbrojtjen e fëmijës”

GJYKATËS SË RRETHIT GJYQËSOR DURRËS

²¹ Duhet shënuar vendi ku ushtrohet funksioni.

(Shëno gjykatën e rrethit gjyqësor, e cila ka kompetencë tokësore në bashkinë ku ushtron detyrën.)

E/i nderuar znj./z. gjyqtar,

Në pjesën shpjeguese të kërkesës trajtohen:

a) Parashtrimi i rrethanave të çështjes

Rrethanat parashtrohen sipas ecures në kohë të fakteve të ndodhura, ku shtjellohet në mënyrë të qartë dhe të saktë rasti i fëmijës në konflikt me ligjin që po menaxhohet, gjithashtu, edhe mënyra se si është referuar ky rast; cilat janë detajet e tij konkrete, cili ishte rezultati i vlerësimit fillestar, lloji konkret i masës emergjente apo i masës së mbrojtjes, e caktuar nga drejtori, po ashtu edhe arsyeja/shkaku i caktimit të asaj mase.

Te shkaku i caktimit të masës duhet theksuar interesi më i lartë i fëmijës dhe të bëhet kujdes që arsyetimi për interesin më të lartë të fëmijës të jetë konkret, i lidhur me të dhënat e rastit në fjalë dhe duke treguar qartë përse është proceduar me largimin e fëmijës nga prindërit e tij, si një masë e fundit. Gjithashtu, duhet të shpjegohet edhe data e caktimit të masës nga drejtori, për të treguar se kërkesa në gjykatë është paraqitur nga punonjësi i mbrojtjes së fëmijës brenda afatit ligjor 5-ditor.

b) Tregimi i provave

Në rastin e tregimit të provave kemi të bëjmë me qartësimin e provave që mbështesin rrethanat e parashtruara. Si rregull bëhet fjalë për prova dokumentare, pasi objekt i kësaj kërkesë është konfirmimi i ligjshmërisë së veprimeve të drejtorit në caktimin e masës emergjente apo të masës së mbrojtjes.

c) Citimi i dispozitave ligjore

Citohen dispozitat ligjore të kërkesës, që mbështesin konfirmimin e masës emergjente apo të masës së mbrojtjes.

Në pjesën përmbyllëse të kërkesës kemi këto trajtesa:

- kërkimi për konfirmimin e masës emergjente apo të masës së mbrojtjes, sipas objektit të kërkesës;
- nëse bëhet fjalë për masë mbrojtjeje, kërkohet që gjykata të shprehët për konfirmimin e masës së mbrojtjes dhe pastaj ta vendosë fëmijën në kujdestari;
- mënyra dhe veprimet konkrete që duhen kryer për ekzekutimin e masës emergjente apo të mbrojtjes së fëmijës.

Me respekt,

Punonjësi i mbrojtjes së fëmijës

Emri, mbiemri dhe nënshkrimi

4. Formë standarde (formular) e planit individual të mbrojtjes

Nr. i regjistrimit (kodi): _____				
Data e miratimit të planit individual të mbrojtjes: _____				
Data e rishikimit të planit individual të mbrojtjes: _____				
Veprimet e nevojshme	Nevojat për mbrojtje që synojnë këto veprime	Personi përgjegjës	Afati kohor	Komente mbi progresin e arritur (datat)

Angazhimet/përgjegjësitë që marrin prindërit/kujdestarët në lidhje me të miturin:				
Persona të përfshirë në hartimin e PIM-it (firmat):				
Personat të cilët nuk bien dakord me PIM-in dhe arsyet pse:				
Rishikimi dhe aprovimi nga drejtori i strukturës së shërbimeve sociale në bashki:				

5. Formë standarde (formular) që dokumenton vizitat në shtëpi

Formular i vizitave në shtëpi					
Numri i regjistrimit (kodi):					
DATA/ORA	MBIEMRI I FAMILJES		PUNONJËSI		
Kush është i pranishëm					
	Nuk ka shqetësim	Ka pak shqetësim	Ka shumë shqetësime	Komente/shënime	
Mjedisi fizik					
<i>A është e përshtatshme shtëpia ku jeton i mituri?</i> <i>Për shembull: ka hapësira të mjaftueshme; ka ujë pa ndërprerje/ banjë; a është e ngrohtë sa duhet?</i>					
<i>Shtëpia a është e pastër dhe e rregullt?</i> <i>A ka ndonjë tregues që dëshmon për rrezique ndaj shëndetit të të miturit?</i>					
<i>I mituri a ka një vend të përshtatshëm për fjetur?</i>					
<i>A ekzistojnë rrezique të dukshme fizike për të miturin?</i> <i>Për shembull: xhama, thika dhe objekte të mprehta që mund të jenë aty-këtu ose pranë një mjedisi rrotull tyre?</i>					
<i>A ka objekte argëtimi (lodra etj.), që përshtaten me moshën e të miturit?</i>					
Vëzhgimi dhe sjellja e të miturit					
<i>I mituri a vishet në mënyrën e duhur?</i>					
<i>I mituri a është i pastër?</i>					
<i>A i përmbush i mituri etapat e një zhvillimi</i>					

<i>normal (këtu dubet mbajtur parasysb moshë e tij)?</i>				
<i>A është i përshtatshëm ndërveprimi i të miturit me të tjerët (duke mbajtur parasysb moshën e tij)?</i>				
<i>E folura dhe gjuba e të miturit a është në përputhje me moshën e tij?</i>				
<i>A luan i mituri dhe a e mbush kohën e vet në mënyrën e duhur?</i>				
<i>I mituri a i ndjek udhëzimet/ kërkesat?</i>				
<i>A ka shenja abuzimi tek i mituri, si p.sh., nxirje ose dëmtime të pashpjegueshme?</i>				
<i>Tek i mituri a vibet re sjellje që mund të përbëjë shqetësim ose mund të mos duket “normale”?</i>				
Ndërveprimi prind–i mitur				
<i>A ka ndonjë veprim të përzemërt fizik ndërmjet prindit dhe të miturit?</i>				
<i>Prindi i të miturit a bën komente pozitive për fëmijën e vet në prani të tij?</i>				
<i>Ndërveprimi prind–i mitur a është udhëzues (kontrollues) apo ai (prindi) i lë të miturit mundësi zgjedhjeje?</i>				
<i>Prindi dhe i mituri a e shohin në sy njëri-tjetrin?</i>				
<i>A duket se ka një marrëdhënie të ngrohtë dhe të natyrshme ndërmjet prindit dhe të miturit?</i>				
<i>I mituri a duket të jetë i lumtur?</i>				
<i>A vibet rese ka një dallim të dukshëm në sjellje ose në qëndrimin ndaj fëmijëve të ndryshëm në familje?</i>				
<i>Nëse ka fëmijë të tjerë në shtëpi, a duket që marrëdhëniet mes fëmijëve është e përshtatshme? Ndonjëri nga fëmijët a është mbizotëruar apo ushtron bullizëm ndaj të tjerëve?</i>				
Prezantimi i prindërve/të rriturve				
<i>Prindi a paraqet pritshmëri jorealiste për të miturin, për sjelljen e tij?</i>				
<i>Prindërit a janë të ndërgjegjësuar në lidhje me rëndësinë e situatës dhe me pranimin e përgjegjësiave të tyre?</i>				
<i>A bashkëpunojnë prindërit dhe cili është pozicioni i tyre në lidhje me shërbimet e propozuara dhe të ofruara?</i>				
<i>Prindi e flet keq për të miturin dhe a duket shumë kritik ndaj tij?</i>				
<i>A e kontrollon tërësisht sjelljen e të miturit prindi apo vetë i mituri duket sikur është nën ndikimin e drogës, alkoolit etj.?</i>				

<i>A ka ndonjë shenjë të dhunës brenda familjes?</i>				
<i>A ka ndonjë shenjë ose a përmendet ndonjë vështirësi në marrëdhëniet ndërmjet të rriturve në shtëpi?</i>				
<i>Prindi a përmend ndonjë sjellje lidhur me kujdesin e të mituri, që mund të jetë shkak për një shqetësim (p.sh. ndëshkimi trupor)?</i>				
<i>A ka ndonjë gjë të “çuditshme” ose shqetësuese mbi sjelljen e prindërve, e cila mund të sugjerojë praninë e problematikave të rëndësishme (p.sh. probleme me shëndetin mendor)?</i>				
<i>Prindi a ishte agresiv apo mbrojtës gjatë vizitës?</i>				

PAS VIZITËS/Vëzhgime

Cilat ishin dinamikat gjatë vizitës?

A patët mundësi të flisnit me fëmijën në mënyrë individuale? Nëse po, a keni ndonjë element që do të donit ta trajtonit?

A ka ndonjë çështje/problematikë që ka nevojë të ndiqet?

Duke menduar për vizitën në shtëpi, a jeni të shqetësuar për mirëqenien dhe sigurinë e fëmijës?

A mendoni se i mituri është përballë ndonjë rrezikshmërie? Nëse po, atëherë thoni përse.

Sa e mbështet mjedisi shoqëror të miturin dhe prindërit/kujdestarët e tij?

A ka ndonjë person ose më shumë, në mjedisin më të afërt të të miturve, i cili kontribuon ose mund të kontribuojë në mbrojtjen e tij?

6. Formë standarde (formular) i intervistave që merren gjatë menaxhimit të rastit
i. Intervista me fëmijën

Formulari i intervistës me fëmijën
 Kujdes! Ky formular përdoret në intervistat individuale me fëmijën.

Data/ora:	Mbiemri i familjes:	Punonjësi:
Vendi i intervistës: a) zyrë; b) shtëpi; c) paraburgim; ç) tjetër.		
Personi/at e të pranishëm gjatë intervistës:		
Arsyeja e intervistës me fëmijën:		
Përshkrimi i të dhënave të marra gjatë intervistës:		
Identifikimi i problemeve/çështjeve që kanë dalë nga intervista, të cilat duhen rregulluar/sqaruar apo zgjidhur:		

ii. Intervista e personave të tjerë

Formulari i intervistës për personin tjetër		
Vini re! Ky formular përdoret në intervistat individuale me personat e tjerë të familjes ose me profesionistë që kanë informacion të vlefshëm për menaxhimin e rastit, por nuk kryejnë një funksion të caktuar gjatë këtij menaxhimi.		
Data/ora:	Mbiemri i familjes:	Punonjësi:
Vendi:		
Personi/at e pranishëm gjatë intervistës:		
Arsyeja e intervistës me anëtarin/ët e familjes apo me profesionistin:		
Marrëdhënia e të intervistuarit me fëmijën:		
Përshkrimi i të dhënave të marra gjatë intervistës:		
Identifikimi i problemeve/çështjeve që kanë dalë nga intervista, të cilat duhen rregulluar/sqaruar apo zgjidhur:		

7. Formë standarde (formular) e vlerësimit të plotë dhe e analizës së rrezikshmërisë

VLERËSIMI DHE ANALIZA E RREZIKSHMËRISË	
Emri i fëmijës:	Numri i regjistrimit (kodi):
Sfondi familjar dhe përmbledhje e historive të fundit, duke theksuar ngjarje kritike:	
Zhvillimi dhe mirëqenia e fëmijës (fizike, emocionale, njohëse, shpirtërore etj. dhe çdo nevojë tjetër e veçantë, p.sh., aftësia e kufizuar): Historia shëndetësore: - Probleme të shëndetit fizik (dokumente, shtrim në spital etj.).	

- Probleme të shëndetit mendor (dokumente, diagnostikime, trajtime të mëparshme etj.).
Paraqitja dhe marrëdhënia e fëmijës me të tjerët (duke përfshirë familjen dhe miqtë):
Arsimimi: (<i>arsimimi deri në stadin e tanishëm, gjendja e tij: është ndërprerë apo vijon</i>)
Kapaciteti i prindërimit dhe aftësia për ta përballuar atë:
Funksionet familjare (marrëdhëniet dhe dinamikat):
Kushtet e jetesës dhe situata ekonomike/e punësimit:
Mbështetje nga familja ose nga komuniteti i gjerë:
RREZIKSHMËRITË PËR FËMIJËN:
Përmbledhje mbi përvojat negative të fëmijërisë (abuzime etj.):
Mendime të prindërve/kujdestarëve:
Këndvështrimet/dëshirat e fëmijës:
Burime shtesë/mbështetja e mundshme:
Pikat e forta të fëmijës dhe të familjes:
Historia ligjore, nëse është mbi moshën e përgjegjësisë penale: A ka pasur ndalime/arrestime/dënime të mëparshme? Të dhëna për veprën e tanishme penale: Qëndrimi ndaj veprës: Faza ku ndodhet çështja: - <i>i mituri ndodhet në gjendje të lirë/paraburgim/ burg;</i> - <i>i mituri ka marrë dënimin (nëse gjykimi ka përfunduar);</i> - <i>i mitur po merr edukim/ arsimimin e detyrueshëm apo formim profesional;</i> - <i>tjetër.</i>

8. Model i kërkesës në gjykatë për heqjen e masës së mbrojtjes

Tiranë²², më _____

²² Shënohet vendi ku ushtrohet funksioni.

KËRKESË
Për heqjen e masës së mbrojtjes

KËRKUES:	Punonjësi i mbrojtjes së fëmijës i cili e paraqet kërkesën në gjykatë, si dhe bashkia pranë së cilës ai ushtron detyrën; akti i përfaqësimit, dhe adresa e saktë bashkë me të dhënat elektronike të kontaktit të tij
PERSONA TË TRETË:	Nëna e fëmijës (emri, mbiemri, atësia, datëlindja, vendlindja, adresa e saktë e njoftimit, sipas vendbanimit/vendqëndrimit) Babai i fëmijës (emri, mbiemri, atësia, datëlindja, vendlindja, adresa e saktë e njoftimit, sipas vendbanimit/vendqëndrimit)
	Organi publik , sipas emërtesës në regjistrat publikë dhe adresa e saktë e tij, sipas selisë së regjistruar, ku fëmija është kaluar në përkujdesje alternative
OBJEKTI:	Heqje e masës së mbrojtjes, “vendosje e fëmijës” (<i>emër, mbiemër</i>) në përkujdesje alternative në organin publik sipas emërtesës”, e konfirmuar me vendimin gjyqësor nr. _____, datë _____ të Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Tiranë.
BAZA LIGJORE:	Neni 59, pika 6, ligji nr. 18/2017, “Për të drejtat dhe mbrojtjen e fëmijës”

GJYKATËS SË RRETHIT GJYQËSOR
TIRANË

(Shëno gjykatën e rrethit gjyqësor, e cila ka kompetencë tokësore në bashkinë ku ushtron detyrën.)

E/i nderuar znj./z. gjyqtar,

Në pjesën shpjeguese të kërkesës trajtohen:

a) Parashtrimi i rrethanave të çështjes

Rrethanat parashtrohen sipas ecures në kohë të fakteve që kanë ndodhur, ku shtjellohen në mënyrë të qartë dhe të saktë: rasti i fëmijës në konflikt me ligjin i cili po menaxhohet; masa konkrete e mbrojtjes që është caktuar ndaj fëmijës dhe vendimi gjyqësor, i cili e ka konfirmuar këtë masë mbrojtje, duke treguar edhe shkakun pse u caktua dhe u konfirmua masa e mbrojtjes. Më pas shpjegohet rrethana që ka ndryshuar, e cila e justifikon kërkesën për heqjen e masës së mbrojtjes, duke vënë theks veçanërisht në interesin më të lartë të fëmijës. Duhet bërë kujdes që arsyetimi mbi interesin më të lartë të fëmijës të jetë konkret, duke u lidhur me të dhënat e rastit në fjalë. Gjithashtu, duhet shpjeguar edhe procedura e brendshme e ndjekur në bashki, ku duket qartë vlerësimi që i është bërë rastit, po ashtu edhe nëse propozimi i punonjësit të mbrojtjes së fëmijëve lidhur me heqjen e masës është përkrahur edhe nga drejtori.

b) Pasqyrimi i provave

Tregimi i provave lidhet me evidentimin e provave që mbështesin rrethanat e parashtruara. Zakonisht bëhet fjalë për provat dokumentare, të cilat tregojnë se ndaj fëmijës është caktuar një

masë mbrojtje, e konfirmuar nga gjykata dhe se janë veçanërisht ato prova që hedhin dritë mbi rrethanën e ndryshuar, e cila justifikon edhe heqjen e masës së mbrojtjes.

c) Citimi i dispozitave ligjore

Citohen dispozitat ligjore të kërkesës, që mbështesin heqjen e masës së mbrojtjes.

Në pjesën përmbyllëse të kërkesës trajtohet:

- Kërkimi për heqjen e masës së mbrojtjes, sipas objektit të kërkesës;

- Mënyra dhe veprimet konkrete që duhen kryer për heqjen e masës së mbrojtjes.

Me respekt,

Punonjësi i mbrojtjes së fëmijës

Emri, mbiemri dhe nënshkrimi

9. Formë standarde e raportit drejtuar GTN-se për zbatimin e PIM-it

Nr. i regjistrimit (kodi): _____

Data: _____

1. Përshkruani të gjitha përfitimet, shërbimet dhe hapat që janë ndjekur në lidhje me të miturin (pavarësisht nëse është deklaruar apo jo në plan).

2. Jepni një përshkrim të hollësishëm të përparimit/ndryshimit të gjendjes së të miturit, po ashtu edhe të prindërve të tij. Shkruani një fragment të shkurtër, ku të përfshini të dhëna dhe fakte të prekshme konkrete, që janë të lidhura me ndikimin e situatës dhe të rrezikshmërisë së saj, duke u mbështetur tek elementet në vijim:

- Zhvillimi i sjelljeve të të miturve në të gjitha fushat e jetës (shkollore, shoqërore, krijuese, shëndetësore, psikologjike) brenda familjes ose mjedisit tjetër të kujdesit. Nëse i mituri është adoleshent, sjelljet e tij vlerësohen në lidhje me integrimin e tij shoqëror në nivelin personal, shoqëror, familjar dhe profesional.

- Zhvillimi i aftësive të prindërve/kujdestarëve: shkruani dy paragrafë të ndryshëm, një për nënën dhe një tjetër për babanë/kujdestarin, duke përmendur posaçërisht të gjithë hapat që kanë ndërmarrë deri më tani, me një përshkrim të pikave të forta dhe sfidave me të cilat janë përballur, sipër vetëmotivimit të tyre.

- Zhvillimi i marrëdhënieve ndërmjet të miturit dhe prindërve/kujdestarëve të tij: ndërgjegjësimi i prindërve/kujdestarëve për nevojat e të miturve dhe se si ndikojnë pasojat e situatës në zhvillimin e tij. Përshkruani marrëdhëniet ndërmjet nënës dhe të miturit, mes babait/kujdestarit dhe të miturit, si dhe marrëdhëniet e të miturit me motrat e vëllezërit.

3. Jepni mendimet dhe propozimet tuaja profesionale.

4. Këndvështrimi i punonjësit të mbrojtjes së fëmijës mbi zhvillimin e sjelljeve të të miturit dhe natyrës së marrëdhënies midis tij dhe prindërve/kujdestarëve (shpeshtësia e vizitave, periudha kohore, cilësia e mbikëqyrjes dhe ndjekjes):

- vazhdimi i masave jogjyqësore;

- ndryshimi ose zgjatja e periudhës së masave jogjyqësore;

- transferimi në masat jogjyqësore gjatë zbatimit të masave jogjyqësore;

- mbyllja e rastit, duke treguar me saktësi edhe shkakun e mbylljes.

Emri dhe nënshkrimi i punonjësit të mbrojtjes së fëmijës:

ANEKS 2

NJOHURI TË VEÇANTA PËR SISTEMIN E MBROJTJES SË FËMIJËVE

1. Parimet e përgjithshme dhe standardet

Shqipëria ka një legjislacion të pasur dhe në përputhje me standardet ndërkombëtare për mbrojtjen e fëmijëve. Konventat dhe protokollat kryesore të OKB-së dhe të Këshillit të Evropës që lidhen me të drejtat e fëmijëve, janë ratifikuar dhe janë bërë pjesë e legjislacionit tonë të brendshëm. Kushtetuta e Shqipërisë parashikon të drejtën e fëmijëve për të pasur mbrojtje të veçantë nga shteti²³ dhe kjo rregull kushtetuese është pasur parasysh në hartimin e ligjeve, që përmbajnë rregulla për fëmijët.

Në praktikën e punës së tij, punonjësi i mbrojtjes së fëmijës e ka të nevojshëm zbatimin e rregullave, pjesë e ligjeve të ndryshme. Por ndonjëherë gjuha apo terminologjia e përdorur në një ligj, është e ndryshme nga ajo e një ligji tjetër, kështu që herë-herë një situatë konkrete (që po trajtohet prej PMF-së) nuk rregullohet në mënyrë të drejtpërdrejtë dhe shtruese nga ligji. Për t'i dhënë zgjidhje këtij “problem”, hyjnë në lojë parimet që janë rregulla ligjore me natyrë të përgjithshme dhe që deklarojnë hapur qëllimin e ligjit, duke treguar edhe vlerën thelbësore se si zbatohen rregullat ligjore më të detajuara dhe konkrete.

Kuadri ligjor në fuqi, në përputhje me standardet ndërkombëtare dhe veçanërisht me Konventën për të Drejtat e Fëmijës, parashikon një numër parimesh themelore, siç janë: interesi më i lartë i fëmijës, qasja shumëdisiplinore për vlerësimin dhe përcaktimin e interesit më të lartë të fëmijës, respekti për mendimet e fëmijës, ndalimi i diskriminimit, e drejta e jetës, e mbijetesës dhe e zhvillimit, si dhe dinjteti i fëmijës. Po kështu, në nenin 15 të Kushtetutës sonë, theksohet që: *“të drejtat dhe liritë themelore të njeriut janë të pandashme, të patjetërsueshme e të padhunueshme dhe qëndrojnë në themel të të gjithë rendit juridik. Organet e pushtetit publik, në përmbushje të detyrave të tyre, duhet të respektojnë të drejtat dhe liritë themelore të njeriut, si dhe të kontribuojnë në realizimin e tyre”*. Ndërkohë, ligji për fëmijët²⁴ shpall 11 parime të përgjithshme, që duhen pasur parasysh kur vepohet për realizimin dhe mbrojtjen e të drejtave të fëmijës dhe që janë të zbatueshme edhe për fëmijët në konflikt me ligjin, ndërsa Kodi i Drejtësisë Penale për të Mitur²⁵ përcakton, gjithashtu, 11 parime, që zbatohen në mënyrë të veçantë për të miturit në konflikt me ligjin, të cilët e kanë mbushur moshën e përgjegjësisë penale.

Duke i kombinuar së bashku këto parashikime ligjore, parimet që duhen zbatuar për të miturit në konflikt me ligjin janë si më poshtë:

1. Universaliteti i të drejtave

Fëmija është bartës i të drejtave, dhe kjo nënkupton se çdo të drejtë të fëmijës i përkon një detyrim i organeve publike. Të drejtat e fëmijës janë:

- *universale*, sepse çdo fëmijë është qenie njerëzore, që lind e lirë, e barabartë në të drejta dhe me dinjitet;

- *të patjetërsueshme*, pasi nuk mund të kalohen në asnjë mënyrë nga fëmija te një individ tjetër;

- *të pandashme*, sepse burojnë dhe lindin për arsyen se fëmija është qenie njerëzore me cilësi të veçanta, duke e shoqëruar atë përgjatë gjithë kohës që ka cilësinë e fëmijës;

- *të ndërrueshme* dhe progresive, sepse shteti dhe kushdo ka detyrimin t'i përmirësojë standardet e shërbimeve përkundrejt këtyre të drejtave.

Çdo autoritet publik kompetent, duke përfshirë edhe PMF-në ka detyrimin kushtetues që gjatë ushtrimit të detyrave të veta të respektojë të drejtat dhe liritë themelore të fëmijës në konflikt me ligjin, si dhe të kontribuojë në realizimin e tyre. Në mënyrë të veçantë, kur i mituri në konflikt me ligjin i nënshtrohet procesit penal, atëherë çdo person dhe çdo organ kompetent, duke përfshirë edhe PMF-në, është i detyruar të zbatojë parimet e drejtësisë penale për të mitur në të gjithë

²³ Shih nenin 54, pika 1, Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë.

²⁴ Shih nenin 5, ligji nr. 18/2017.

²⁵ Shih Kodi i Drejtësisë Penale për të Mitur, nenet 8–18.

përmbajtjen e tyre, në çdo veprim dhe në çdo vendim që merr lidhur me të miturin. Në këtë detyrim bëjnë pjesë edhe veprimet administrative që kryhen në kuadrin e drejtësisë penale për të mitur.

2. Prezumimi i pafajësisë

Çdo i mitur në konflikt me ligjin mendohet si i pafajshëm, derisa nuk vërtetohet fajësia e tij me vendim gjyqësor të formës së prerë. Çdo dyshim për akuzën ndaj të llogaritet në favor të tij. Me fjalë të thjeshta, ky parim nënkupton që i mituri nuk ka asnjë detyrim ta provojë fajësinë e vet, pasi këtë e ka për detyrë ta bëjë prokurori. Gjithashtu, zbatimi i këtij parimi përfshin edhe të drejtën e heshtjes së fëmijës gjatë procedimit penal, pa pasur detyrimin për të dhënë shpjegime dhe pa pasur asnjë pasojë nëse ai zgjedh të heshtë.

3. Interesi më i lartë i fëmijës

Punonjësi i mbrojtjes së fëmijës dhe çdo organ kompetent, në të gjitha vendimet dhe veprimtaritë që ndërmarrin gjatë ushtrimit të detyrave, janë të detyruar të vlerësojnë me përparësi interesin më të lartë të të miturit. Ky interes kërkon që të mbahen parasysh: a) nevojat e fëmijës për zhvillim fizik e psikologjik, edukim e shëndet, siguri dhe qëndrueshmëri, si dhe rritjen/përkatësinë në një familje; b) mendimi i fëmijës, në varësi të moshës dhe aftësisë së tij për të kuptuar; c) historia e fëmijës, duke mos nënvleftësuar situatat e veçanta të abuzimit, lënies pas dore, shfrytëzimit ose forma të tjera të dhunës ndaj fëmijës, po ashtu dhe rrezikun e mundshëm që në të ardhmen të ndodhin situata të ngjashme; ç) aftësia e prindërve ose e personave të cilët kujdesen për mirëritjen e fëmijës, që t'u përgjigjen nevojave të fëmijës; d) vazhdimësia e marrëdhënieve personale ndërmjet fëmijës dhe personave me të cilët ai ka lidhje gjinore, shoqërore dhe/ose shpirtërore.

Vendimet dhe aktet e organeve kompetente duhet të përmbajnë një argumentim të posaçëm, lidhur me mënyrën se si është analizuar dhe si do të sigurohet respektimi i interesit më të lartë të të miturit.

4. Dinjiteti

Preambula (hyrja) e Kushtetutës e thekson shprehimisht dinjitetin dhe personalitetin njerëzor si një prej vlerave më të larta të njerëzimit. Duke u nisur nga kjo, neni 3 i Kushtetutës së Shqipërisë e përcakton dinjitetin njerëzor si një prej bazave të shtetit shqiptar, të cilin shteti ka për detyrë ta respektojë dhe ta mbrojë. Ligji për fëmijët e thekson në mënyrë të veçantë detyrimin për të respektuar dinjitetin, nderin dhe personalitetin e fëmijës.

Ky rregull parimor për dinjitetin nënkupton: a) çdo fëmijë, si qenie njerëzore, ka dinjitet të qenësishëm të barabartë, i cili nuk mund të hiqet apo të zvogëlohet; b) çdokush duhet ta njohë dhe ta respektojë dinjitetin e qenësishëm njerëzor të fëmijës; c) shteti ka detyrimin të mos e cenojë dinjitetin e individit, por, gjithashtu, ka dhe detyrimin që ta përmbushë në mënyrë progresive dinjitetin njerëzor. Në mënyrë bazike dhe minimale, thelbi i konceptit të dinjitetit nënkupton se çdo fëmijë, si të gjitha qeniet njerëzore, mbart një vlerë të brendshme e cila duhet të respektohet, se disa forma sjelljeje janë të papajtueshme me respektin e kësaj vlere të brendshme dhe se shteti ekziston për individin dhe jo e anasjella.

5. Ndalimi i diskriminimit

Fëmijës në konflikt me ligjin i garantohen të drejtat, pa asnjë lloj diskriminimi, pavarësisht nga gjinia, raca, ngjyra, etnia, gjuha, identiteti gjinor, orientimi seksual, bindjet politike, fetare ose filozofike, gjendja ekonomike, arsimore ose shoqërore, shtatzënia, përkatësia prindërore, përgjegjësia prindërore, gjendja familjare ose martesore, gjendja civile, vendbanimi, gjendja shëndetësore, prirjet gjenetike, aftësia e kufizuar, përkatësia në një grup të veçantë dhe çdo gjendje tjetër e të miturit, e prindërve ose e përfaqësuesve të tij ligjorë. Gjithashtu, të drejtat e fëmijës në konflikt me ligjin mbrohen nga të gjitha format e diskriminimit për një nga shkaqet e renditura më lart.

Ndalimi i diskriminimit është pjesë përbërëse e së drejtës së barazisë para ligjit, e cila nënkupton që të gjithë individët, duke përfshirë edhe fëmijët, kanë të njëjtat të drejta dhe meritojnë të njëjtin

nivel respekti. Mosdiskriminimi siguron që askujt të mos i mohohen të drejtat për faktorët e renditur më lart.

Duhet ditur se ndonjëherë është e nevojshme që individi të trajtohet ndryshe. Nevoja për trajtim ndryshe lidhet me dallimet që kanë ata ndërmjet tyre, kur disa individë, për të gëzuar në mënyrë të plotë të drejtat e veta, kanë nevojë për mbështetje shtesë. Në këtë rast, bëhet fjalë për diskriminim pozitiv, i cili nuk është gjë tjetër veçse marrja e “masave pozitive” ose “masave të veçanta” përkundrejt një grupi individësh që kanë pësuar më parë praktika diskriminimi. P.sh., vitet e fundit legjislacioni shqiptar ka parashikuar një sërë masash të veçanta shtesë për fëmijët në konflikt me ligjin, në raport me fëmijët e tjerë, për arsye të pozicionit të tyre të dobët dhe të diskriminuar më parë. Ky trajtim i ndryshëm nuk përbën diskriminim negativ (të ndaluar), por diskriminim pozitiv.

6. Decentralizimi i shërbimeve

Shërbimet që ofrohen për fëmijët në sistemin e mbrojtjes së tyre, i nënshtrohen parimit të decentralizimit. Kjo nënkupton se shërbimet ofrohen nga niveli-bazë dhe më pranë fëmijës. Ndërhyrja është sektoriale në varësi të nevojës për mbrojtje që ka fëmija. Nga ana tjetër, në bazë të këtij parimi ngrihet dhe funksionon edhe partneriteti ndërmjet institucioneve publike dhe jopublike, të autorizuar me ligj.

7. Shërbimi i personalizuar

Ofrimi i shërbimit të personalizuar dhe të specializuar për çdo fëmijë mbështet në faktin që çdo fëmijë përparon dhe zhvillon aftësi në kohë e nivele të ndryshme. Një fëmijë mund të përparojë më shpejt në disa fusha të zhvillimit dhe më ngadalë në disa të tjera. Po ashtu, disa shfaqin vonesa dhe vështirësi në disa fusha të zhvillimit. Duke u bazuar në një vlerësim të specializuar dhe individual, është e rëndësishme që çdo fëmijë të marrë mbështetjen dhe ndërhyrjen e duhur, sipas nevojave të tij të veçanta. Kështu, shërbimet duhet të përqendrohen në nevojat e veçanta të fëmijës, si dhe në nivelin e funksionimit të tij.

8. Qëndrueshmëria dhe vazhdimësia

Në trajtimin e çështjeve me fëmijët, duke përfshirë edhe fëmijët në konflikt me ligjin, duhet garantuar qëndrueshmëria dhe vazhdimësia në kujdesin, rritjen dhe edukimin e fëmijës, duke mbajtur parasysh formimin e tij etnik, fetar, kulturor dhe gjuhësor. Përvojat e fëmijërisë e formësojnë individin në të ardhmen. Për të zhvilluar mundësitë e tij të plota, fëmija duhet të ndihet i sigurt, të ketë një strehë të qëndrueshme; të ketë mundësi për t'u ushqyer, për shërbime mjekësore; të ketë marrëdhënie të sigurta, si dhe mundësi për edukim e arsimim.²⁶

Fëmijët zhvillohen në mjedise të qëndrueshme, ku kanë një rutinë të parashikueshme. Pavarësisht se një nivel ndryshimesh në jetën e fëmijës është normal, ndërprerjet, ndarjet dhe ndryshimet drastike mund të jenë shumë stresuese dhe të ndikojnë në ndjenjën e tij të sigurisë. Brenda kontekstit të marrëdhënieve mbështetëse që e mbrojnë fëmijën ndaj efekteve negative, pasigurisë, fëmija mëson si të përballet me negativen, të përshtatet me ambientin dhe t'i rregullojë emocionet e tij.²⁷ Kur prindërve u mungon zgjedhja apo kontrolli mbi ndryshimin, ka më pak gjasa që mund ta mbrojnë fëmijën që të përshtatet me situatat e vështira. Stresi i pakontrolluar, i cili arrin nivele të skajshme, mund të jetë i dëmshëm për shëndetin mendor të fëmijës dhe në përqendrimin e tij njohës.²⁸

9. Përgjegjësia parësore e prindit/kujdestarit

Prindërit/kujdestari ligjor i fëmijës ka përgjegjësi parësore për t'i krijuar të miturit kushtet e jetesës, për t'i garantuar mirëritjen, zhvillimin, mirëqenien, edukimin dhe arsimimin. Kur fëmija në konflikt me ligjin e ka mbushur moshën e përgjegjësisë penale dhe i nënshtrohet procesit penal, prindërit/kujdestarët ligjorë marrin pjesë në faza të ndryshme të procesit penal dhe si e mendojnë

²⁶ *The Negative Effects of Instability on Child Development: A Research Synthesis* Heather Sandstrom Sandra Huerta, September 2013.

²⁷ *National Scientific Council on the Developing Child* 2007.

²⁸ *Evans, Brooks-Gunn, and Klebanov* 2011; *Shonkoff and Garner* 2011.

ata. Me praninë e tyre, ata ofrojnë mbështetje për fëmijën; e lehtësojnë zbatimin e interesit më të lartë të tij, duke dhënë deklarata e autorizime për veprime të ndryshme procedurale, që kryhen gjatë procesit penal; gjithashtu, sigurojnë informacion të veçantë për fëmijën dhe mbështetje përgjatë zbatimit të vendimit gjyqësor, sidomos kur ndaj fëmijës caktohet një masë alternative dënimi. Kjo nënkupton detyrimin e organeve shtetërore për t'i respektuar të drejtat dhe përgjegjësitë e prindërve/kujdestarëve ligjorë, në mënyrë që ata t'i sigurojnë fëmijës drejtëmin dhe udhëzimet e duhura, në lidhje me përmbushjen e të drejtave që ka (fëmija), por edhe në përputhje me aftësitë që tregon ai gjatë rritjes.

Gjithashtu, organet shtetërore kanë përgjegjësinë t'i ndihmojnë dhe t'i mbështesin prindërit që kanë nevojë për mbështetje, duke i konsideruar si një pjesë shumë e rëndësishme e programeve për mbrojtjen e fëmijës.

10. Ndarja e përgjegjësisë

Sistemi i mbrojtjes së fëmijëve përbëhet nga një grup aktorësh dhe organizatash që punojnë së bashku sipas parimit të ndarjes së përgjegjësisë. Ndarja e përgjegjësisë nuk është gjë tjetër, veçse ushtrimi i përgjegjësisë të caktuara nga ligji me role dhe përgjegjësi të ndara, ku çdo aktor përmbush detyrat e veta, duke qenë i qartë për rolin e tij, por edhe duke e kuptuar se vepron si pjesë e një sistemi të tërë.

Përgjegjësitë për mbrojtjen e fëmijës ndahen ndërmjet prindit ose kujdestarit të fëmijës, autoriteteve shtetërore dhe shoqërisë. Kështu:

- përgjegjësia është e ndarë mes shumë aktorëve dhe organizatave, duke përfshirë edhe familjen;
- procesi koordinohet në nivel vendor nga një grup shumëdisiplinor – GTN;
- vendimet për fëmijët nuk merren asnjëherë vetëm nga një individ, përkundrazi, ato janë rrjedhojë e një procesi pune dhe e një diskutimi efektiv në grup mes të gjithë aktorëve dhe organizatave që veprojnë brenda sistemit të mbrojtjes së fëmijëve.

11. E drejta për zhvillim harmonik

Në çdo vendim dhe procedurë, lidhur me drejtësinë penale për të mitur, kihet parasysh e drejta e të miturit për zhvillimin fizik, mendor, shpirtëror, moral dhe shoqëror. Vendimet dhe aktet e organeve kompetente duhet të përmbajnë një arsyetim të posaçëm lidhur me mënyrën se si është vlerësuar e drejta e të miturit për atë zhvillim dhe si do të realizohet ai detyrim.

12. Parimi i proporcionalitetit

Çdo masë e marrë ndaj të miturit në konflikt me ligjin, i cili ka mbushur moshën e përgjegjësisë penale, duhet të jetë në lidhje me rrethanat e kryerjes së veprës penale, me personalitetin e të miturit, në përputhje me nevojat që lidhen me moshën, edukimin, arsimimin, me kushtet personale, familjare, sociale dhe mjedisore, me nevojat zhvillimore, si dhe me nevoja të tjera të të miturit, duke përfshirë, nëse është rasti, edhe nevojat e veçanta.

13. Jeta dhe rritja në mjedis familjar

Çdo fëmijë duhet të jetojë e të rritet në një mjedis të përshtatshëm familjar. Kjo e drejtë është një prej elementeve përbërëse të interesit më të lartë të fëmijës. Zhvillimi dhe mirëqenia e fëmijës në mjedis familjar është edhe qëllimi i mbrojtjes së tij. Kur prindërit ose, sipas rastit, kujdestarët ligjorë të fëmijës nuk janë në gjendje të mjaftueshme të kujdesen për të, atëherë organet shtetërore kanë përgjegjësi të ndërhyjnë. Ndarja e fëmijës nga prindërit duhet parë gjithnjë si zgjidhja e fundit. Kjo do të thotë se organet shtetërore duhet të sigurohen që fëmija të mos ndahet nga prindërit kundër vullnetit të tyre, me përjashtim të rastit kur gjykata, si organi kompetent, vendos, sipas ligjit, që ndarja e fëmijës nga prindërit është në interesin më të lartë të vetë fëmijës. Duhet theksuar se mungesa e mjeteve financiare nuk përbën shkak të mjaftueshëm qoftë për të ndarë fëmijën nga familja, qoftë për të vepruar edhe për heqjen e përgjegjësisë prindërore.

14. Përparësia e masave alternative të shmangies

Në procedurën e drejtësisë penale për të mitur u jepet përparësi masave alternative të shmangies nga procedimi penal, të cilat synojnë shmangien e të miturit nga procedimi penal ose që zbatimi i masave të drejtësisë restauruese vlerësohen si mundësia e parë. Kur bëhet ky vlerësim, çdo organ kompetent, në aktet përkatëse pasqyrohet mbajtja në vëmendje që masa alternative e shmangies u shërben më mirë qëllimeve të rishoqërimit, rehabilitimit të të miturit dhe parandalimit të shkeljeve të ligjit përkundrejt vendosjes së tij (të miturit) nën përgjegjësinë penale dhe zbatimit të dënimit penal. Sa herë është e përshtatshme, e mundshme dhe e nevojshme, shmanget vënia në lëvizje e procedurës penale për të miturit në konflikt me ligjin, me kusht që të respektohen plotësisht të drejtat dhe mbrojtja e tij. Çdo masë që përdoret ndaj të miturit si alternativë për shmangien nga procedimi penal, duhet t'i shërbejë qëllimit të mbrojtjes së të drejtave e garancive të tij ligjore.

15. Kufizimi i lirisë si masë e fundit

Arrestimi, ndalimi ose burgimi i një të mituri nuk zbatohet nëse qëllimi mund të realizohet përmes një mase më të butë. Këto lloje kufizimesh të lirisë zbatohen vetëm në përputhje me kriteret ligjore, si një masë e fundit, për një kohë sa më të shkurtër, si dhe janë objekt i rishikimit të rregullt periodik nga gjykata.

16. E drejta e pjesëmarrjes

Një prej parimeve më të rëndësishme në sistemin e mbrojtjes së fëmijëve është pjesëmarrja, dëgjimi dhe respektimi i mendimit të fëmijës, në përputhje me moshën dhe aftësinë e tij për të kuptuar. Ky parim zbaton interesin më të lartë të fëmijës, pasi i jep atij mundësinë që të ndikojë në rezultatin e procedurave të sistemit të mbrojtjes përmes shprehjes së dëshirave, ndjenjave dhe mendimeve të veta. Nga ana tjetër, parimi i pjesëmarrjes së fëmijës në këto procedura i jep atij mundësinë që të mësojë t'i shprehë mendimet, të marrë përsipër përgjegjësi dhe të jetë i aftë për të marrë vendime në të ardhmen.

E drejta e pjesëmarrjes në procesin penal përfshin të drejtën e të miturit për t'u dëgjuar dhe për të shprehur mendimet e veta, të cilat mbahen parasysh në përputhje me moshën dhe nivelin e zhvillimit të të miturit. Në rastet kur i mituri kërkon të dëgjohet, kërkesa e tij pranohet vetëm për arsye të rëndësishme, të cilat arsyetohen në vendimin përkatës. Nëse i mituri nuk mund ta ushtrojë këtë të drejtë, mund ta realizojë atë nëpërmjet prindit si përfaqësues i tij ligjor.

I mituri, drejtpërdrejt dhe/ose nëpërmjet përfaqësuesit ligjor, ka të drejtë të marrë pjesë në çdo proces vendimmarrjeje lidhur me të. Ai nuk mund të detyrohet të marrë pjesë personalisht në proces, por as mospjesëmarrja nuk mund t'ia rëndojë pozitën ose/dhe të përdoret në dëm të tij. Prokurori dhe gjykata krijojnë të gjitha kushtet dhe marrin çdo masë për ta nxitur të miturin të jetë i pranishëm në procedimin penal ndaj tij, nëse kjo është në interesin më të lartë të të miturit. Çdo veprim i ndërmarrë nga organet kompetente gjatë procesit ku merr pjesë i mituri, kryhet në përshtatje me moshën dhe/ose aftësitë e tij të të kuptuarit.

Për personat me aftësi të kufizuara ndihma dhe mbështetja e nevojshme sigurohet nga mënyrat e parashikuara në aktet e ratifikuara ndërkombëtare, si edhe nga ligji në fuqi në mbrojtje të tyre. Në rast se pretendimet e të miturit dhe të përfaqësuesit të tij ligjor/procedural janë kontradiktore, organi kompetent vlerëson pretendimin, që i shërben interesit më të lartë të të miturit.

17. Shqyrtimi pa vonesë dhe me përparësi

Kur i mituri në konflikt me ligjin i nënshtrohet procesit penal, atëherë të gjitha vendimet dhe veprimet e ndërmarra, që nga fillimi i procesit penal deri në ekzekutimin e vendimit gjyqësor, kryhen shpejt, me përparësi, pa vonesa të pajustificuara dhe duke pasur parasysh interesin më të lartë të të miturit, si dhe duke respektuar të drejtat e tij. Brenda afateve të caktuara në kodin përkatës, çdo organ kompetent i shqyrtton në mënyrë të shpejtë dhe me përparësi çështjet e të miturve në konflikt me ligjin, po ashtu edhe çështjet me të mitur viktime dhe dëshmitarë, duke garantuar që procesi

penal, në çdo fazë të tij, të mos e përkeqësojë traumën e përjetuar nga i mituri dhe që sistemi i drejtësisë penale për të miturit të sigurojë, sipas rastit, gjithë ndihmën e duhur ndaj të miturit.

18. Pjesëmarrja e detyrueshme e psikologut

Kur i mituri në konflikt me ligjin i nënshtrohet procesit penal, atëherë në çdo fazë të atij procesi është e detyrueshme prania e psikologut. Sipas rastit, psikologu garanton mbështetjen psikologjike të të miturit dhe i vlerëson thëniet e tij në përputhje me zhvillimin mendor. Prania e psikologut synon që të miturit në konflikt me ligjin t'i sigurohet pyetja në mënyrën e duhur dhe t'i lehtësohet dhënia e dëshmisë, duke bërë kujdes për t'i hequr frikën ose druajtjen nga procesi.

Organet kompetente, sipas rastit dhe nëse kjo është e mundur, kujdesen që të sigurojnë praninë e të njëjtit psikolog gjatë tërë procesit të drejtësisë penale për mitur dhe vetëm nëse kjo është në interesin më të lartë të të miturit. Psikologu, i cili kryen rolin e mbështetësit emocional të fëmijës gjatë procesit të hetimit dhe gjykimit, nuk mund të caktohet nga gjykata për të marrë rolin e ekspertit, duke përgatitur vlerësim psikologjik për të njëjtin të mitur.

19. Të dhënat personale

Vitet e fundit në Shqipëri ka një vëmendje të madhe për mbrojtjen e të dhënave personale në përputhje edhe me tendencat evropiane në këtë fushë. Organizatat që punojnë në sistemin e mbrojtjes së fëmijëve dhe në veçanti PMF-ja, ndeshen shpesh me informacione, që ligji i klasifikon si të dhëna personale dhe delikate. Ligji nr. 9887/2008 “Për mbrojtjen e të dhënave personale”, i ndryshuar, përcakton rregulla të detajuara se si mbrohen dhe përpunohen të dhënat personale. Megjithatë, këto rregulla nuk duhen kuptuar si pengesë në ushtrimin e funksionit, sepse sistemi i mbrojtjes së fëmijës është një strukturë e ngritur nga ligji dhe aktorët të cilët veprojnë brenda kësaj strukture janë të autorizuar nga ligji që të mbledhin dhe përpunojnë të dhëna personale të fëmijës në nevojë për mbrojtje (përfshihet këtu edhe fëmija në konflikt me ligjin).

Në këtë situatë duhet të kihet parasysh:

- gjatë zhvillimit të procedurave administrative e gjyqësore, të dhënat personale të fëmijës dhe jeta e tij private nuk bëhen publike (KDPM, neni 29, pika 6);
- gjatë menaxhimit të rasteve të fëmijës në nevojë për mbrojtje, punonjësi i mbrojtjes së fëmijës ka detyrimin të bashkëpunojë dhe të shkëmbejë informacion me çdo strukturë përgjegjëse shëndetësore, arsimore, policore, me struktura të prokurorisë dhe të gjyqësorit, në nivel vendor e kombëtar, si dhe me shoqërinë civile, gjithnjë duke ruajtur të dhënat personale të fëmijës (KDPM, neni 51, pika 2, shkronja “d”);
- të gjithë personat që kanë detyrim për raportim në rastin e fëmijëve në konflikt me ligjin, njëherazi kanë dhe detyrimin t'i mbrojnë të dhënat e tij (fëmijës) personale, sipas detyrimeve që përcaktohen në legjislacionin në fuqi për mbrojtjen e të dhënave personale (KDPM, neni 67, pika 6).

2. Rëndësia e pjesëmarrjes së fëmijës

Pjesëmarrja në proces është një nga të drejtat themelore të fëmijëve në konflikt me ligjin. Ashtu siç u shpjegua te parimet e sistemit të mbrojtjes së fëmijëve, kjo e drejtë është ngritur në nivel parimor nga legjislacioni shqiptar dhe përshkon çdo procedurë që ka lidhje me atë sistem që mbron fëmijët. Pjesëmarrja e fëmijës në proces ka disa aspekte: të drejtën për t'u dëgjuar; të drejtën për t'u shprehur dhe për t'u dëgjuar; të drejtën për të marrë pjesë, pa u detyruar, në proces; si dhe aspektin që kjo e drejtë të realizohet në përshtatje me moshën dhe aftësitë e fëmijës për të kuptuar. Në rast se pretendimet e të miturit dhe të përfaqësuesit ligjor/procedural të tij janë kontradiktore, organi kompetent vlerëson pretendimin që i shërben interesit më të lartë të të miturit.

Duhet vënë re se këtë të drejtë e gëzon plotësisht edhe i mituri me aftësi të kufizuara, të cilit i sigurohet qasja efektive në organet e drejtësisë përmes lehtësimin të rolit të tij dhe vendosjes si pjesëmarrës në çdo fazë. Përshtatja dhe mbështetja e nevojshme sigurohet nëpërmjet mënyrave të

parashikuara në aktet ndërkombëtare, lidhur me personat me aftësi të kufizuara dhe ligjit mbi “Përfshirjen dhe qasjen e personave me aftësi të kufizuara”.

2.1 Përmbajtja e së drejtës së pjesëmarrjes

E drejta e fëmijës për t’u dëgjuar ose për t’ia marrë parasysh pikëpamjet, siç parashikohet në nenin 12 të Konventës së OKB-së për të Drejtat e Fëmijëve, ka një domethënie të madhe mjaft të rëndësishme, që shkon përtej recetës ligjore në vetvete. Si një nga parimet e përgjithshme të të drejtave të fëmijëve, ky nen (neni 12 në fjalë) mund të merret si pikë hyrëse në qasjen holistike dhe fuqizuese të promovuar nga Konventa: njohja e fëmijëve si mbajtës të të drejtave. Konventa nuk përcakton ose nuk e përmend “të drejtën e pjesëmarrjes” si të tillë. Sidoqoftë, neni 12, i lidhur me nenet e tjera të Konventës interpretohet së bashku me to si *“të drejtat e pjesëmarrjes së fëmijëve”*.

Komiteti për të Drejtat e Fëmijëve nënvizon (në komentin e përgjithshëm nr. 12 mbi të drejtën e fëmijës për t’u dëgjuar) se e drejta e pjesëmarrjes ndikon në ushtrimin e të gjitha të drejtave të Konventës dhe se këto të drejta nuk mund të zbatohen pa marrë parasysh pikëpamjet dhe mendimet e fëmijës. Kur fëmijët dëgjohen me qëllim që t’u vlerësohen dhe t’u kuptohen pikëpamjet, është mjaft e rëndësishme t’u kushtohet vëmendje edhe ndjenjave, ideve dhe dëshirave të tij; të kuptohet situata dhe historia e tij e veçantë. Qasjet në shumë fusha ndihmojnë që të merren parasysh në mënyrë gjithëpërfshirëse të gjitha aspektet përkatëse të situatës së një fëmije, siç janë: aspektet ligjore, psikologjike, sociale dhe ato fizike.

- E drejta për t’i shprehur pikëpamjet lirisht

Mbështetje e fëmijëve për ta gëzuar lirinë e shprehjes do të thotë gjetja e mënyrave që bëjnë të mundur dhe i nxitin fëmijët për të qenë vazhdimisht të interesuar dhe për t’i shprehur pikëpamjet e tyre. Fëmijët mund të kenë nevojë për mbështetje, që të ndërgjegjësohen lidhur me ato pikëpamjet e veta, duke përfshirë edhe ndihmën psikologjike dhe emocionale. Por mbështetja mund të jetë e rëndësishme për t’i nxitur ata fëmijët që ta ushtrojnë të drejtën të shprehin çfarë mendojnë, p.sh., duke siguruar informacione në një gjuhë që e kuptojnë, si dhe procedura të ndjeshme ndaj tyre. Është e rëndësishme të garantohet se pjesëmarrja është një proces vullnetar dhe, para së gjithash, nënkupton që e drejta e shprehjes nuk mund të imponohet: nuk është detyrim, por zgjedhje.

- Në të gjitha çështjet që prekin fëmijën

Formulimi i nenit 12, të Konventës së OKB-së për të Drejtat e Fëmijëve, nuk lejon përjashtime. Sipas tij, fëmijët duhet të kenë mundësi të dëgjohen në të gjitha çështjet që kanë ndikim në jetën e tyre, duke përfshirë “çdo proces gjyqësor dhe administrativ”. Ata duhet t’i shprehin pikëpamjet e veta, pasi të jenë informuar në lidhje me ligjet përkatëse, me faktet, përfshirjet në to dhe pasojat e mundshme, po ashtu dhe për mundësitë që kanë në dispozicion. Në mbrojtje të së drejtës për t’u dëgjuar në të gjitha çështjet në praktikë, qasja në informacion është thelbësore. Komunikimi me fëmijën duhet të jetë i ndjeshëm ndaj nevojave të tij të veçanta, por dhe i përshtatshëm për situatën e tij individuale. Të gjitha aspektet e situatës së fëmijës duhet t’i shpjegohen atij në një gjuhë që ta kuptojë mirë. Qasja në informacion është e rëndësishme për fëmijën, në mënyrë që ai të jetë i vetëdijshëm për të drejtat e veta, si dhe të mund t’i kërkojë e t’i ushtrojë ato.

- Dhënia peshe e mendimeve të fëmijës

Me qëllim që të garantohet e drejta e fëmijës për t’u dëgjuar, profesionistët dhe zyrtarët duhet t’i dëgjojnë ata dhe të përpiqen t’i kuptojnë e interpretojnë nevojat, perspektivat dhe pritshmëritë e tyre. Dëgjimi i mendimeve të fëmijëve dhe marrja e tyre parasysh nuk nënkupton që rezultati i vendimit do të përkojë domosdoshmërisht me mendimet e fëmijës. Në të gjitha kontekstet zyrtare të vendimarrjes në lidhje me një fëmijë profesionistët ose zyrtarët janë përgjegjës për vendimin përfundimtar. Sidoqoftë është e rëndësishme që procesi i vendimarrjes të marrë parasysh perspektivën e informuar të fëmijës. Për të siguruar një proces transparent të vendimarrjes, është e rëndësishme të dokumentohet qartë se si janë dëgjuar dhe vlerësuar mendimet e fëmijës.

Gjithashtu, fëmijës ose përfaqësuesit të tij duhet t'i krijohet mundësia për ta njohur e kontrolluar procesin përkatës të vlerësimit, duke përfshirë në të gjitha interesat, mendimet që janë marrë parasysh, burimet e informacionit të konsultuar dhe balancimin e tyre.

Dëgjimi i mendimeve të fëmijëve, duke u dhënë rëndësinë e duhur, si edhe drejtpeshimi i kërkesave dhe zgjidhjeve të ndryshme, janë në themel të të gjitha vlerësimeve dhe përcaktimeve të interesave të tij më të mira.

- Në përputhje me moshën dhe pjekurinë e fëmijës

Kur i jepet rëndësi moshës dhe pjekurisë së një fëmije, mendimet e të cilit dëgjohen, nuk do të thotë që mendimi i shprehur nga një fëmijë më i madh do të meritonte më tepër vëmendje, sesa ai i një fëmije më të vogël. Përkundrazi, do të thotë se profesionistët e zyrtarët që dëgjojnë mendimet e një fëmije, duhet ta vlerësojnë aftësinë e tij (fëmijës) për të formuar një mendim të pavarur mbi situatën, pavarësisht nga mosha dhe niveli i zhvillimit që ka. Kjo dispozitë thekson se stili dhe metodat e komunikimit duhet të përshtaten me personalitetin dhe aftësitë individuale të fëmijës. Në këtë kontekst, “mendimet e fëmijës duhet të vlerësohen dhe të ekzaminohen rast pas rasti”, pasi çdo fëmijë ka nevoja, përvoja të papërsëritshme shoqërore dhe kontekste kulturore.

2.2 Roli i pjesëmarrjes për një qasje të bazuar në të drejtat e fëmijëve

Pjesëmarrja është një koncept kompleks dhe i shumanshëm, si një mozaik i përbërë nga shumë pjesë të vogla dhe unike. Standardet ndërkombëtare, siç janë ato të Konventës për të Drejtat e Fëmijëve, sigurojnë gurët e domosdoshëm dhe kornizën themelore në këtë rast. E drejta e fëmijës për t'u dëgjuar dhe për t'i vlerësuar mendimet e tij, siç parashikohet në nenin 12 të Konventës, paraqet një pjesë qendrore, por jo të vetme. Origjina etimologjike e “pjesëmarrjes”, do të thotë “të jesh pjesë e diçkaje”, gjë që tregon një karakteristikë tjetër të rëndësishme të konceptit: përshkruan një proces dinamik i cili përfshin pjesë dhe elemente të ndryshme. Sipas komentit të përgjithshëm nr. 12, të Komitetit për të Drejtat e Fëmijëve, koncepti i pjesëmarrjes bën fjalë për “procese të vazhdueshme, që përfshijnë shkëmbimin e informacionit mes fëmijëve dhe të rriturve, të bazuar në respektin e ndërsjellë, dhe ku fëmijët mund të shohin se si merren parasysh mendimet e tyre dhe ato të të rriturve dhe formojnë rezultatin e proceseve të tilla.”.

Një qasje e bazuar në pjesëmarrjen e fëmijëve, i bën ata që të kuptojnë se janë protagonist dhe zotërues të të drejtave, duke i bërë kështu të vetëdijshëm për të drejtat e tyre. Gjithashtu, u lejon të kuptojnë se kanë një rol në identifikimin e nevojave të veta dhe duhet t'i kërkojnë ato. Kjo qasje njeh aftësitë, burimet, mundësitë e zhvillimit të fëmijëve dhe sfidon mendimet e praktikat që i shohin fëmijët kryesisht si të cenueshëm, të paaftë dhe që kërkojnë mbrojtje.

a) Pjesëmarrja në sistemin e drejtësisë penale për të mitur

Në këtë rast bëhet fjalë për krijimin e mundësisë që të dëgjohen dhe të merren parasysh mendimet e fëmijëve, për të pasur qasje në të gjitha fazat e procedurave gjyqësore, në procedurën paraprake, në gjykim dhe para e pas dënimit. Në kontekstin e sistemit të drejtësisë penale për të mitur, pjesëmarrja e fëmijëve mund të marrë një rol themelor. Përmes saj fëmijët mund të marrin rolin e protagonistëve në rehabilitimin dhe përfshirjen e tyre sociale. Ky proces mund t'i ndihmojë ata ta kuptojnë përgjegjësinë personale për veprimet që kanë kryer; të marrin përgjegjësi dhe të njihen e të respektohen nga të tjerët si anëtarë të komunitetit. Është e rëndësishme të nënvizohet se pjesëmarrja efektive dhe domethënëse e fëmijëve në sistemin e drejtësisë penale për të mitur është një proces me dy drejtime: kërkon një dinamikë të reciprocitetit dhe të dëgjimit, të të kuptuarit dhe respektit të ndërsjellë. Kjo pjesëmarrje është një përvojë e përbashkët, e cila kërkon nga personat që e rrethojnë fëmijën, të zhvillojnë qëndrime, vetëdije dhe aftësi për t'i përfshirë fëmijët në mënyrë aktive, si dhe të ndihen të përfshirë prej tyre.

b) Pranimi

Mundësitë e pjesëmarrjes lejojnë që fëmijët, profesionistët dhe zyrtarët në fushën e drejtësisë për të mitur të bashkëveprojnë dhe bashkëpunojnë, duke treguar kështu respekt për njëri-tjetrin dhe duke pranuar njohjen e tjetrit. Kur profesionistët dhe zyrtarët hyjnë në dialog me fëmijët dhe ua dëgjojnë mendimet, ata mund t'i kuptojnë më mirë perspektivat, nevojat dhe situatat e tyre konkrete. Ndërkohë shohin se nevojat, dëshirat dhe përparësitë e fëmijëve mund të jenë të ndryshme nga ato të të rriturve.

Pjesëmarrja e frytshme e fëmijëve i lejon, gjithashtu, profesionistët dhe zyrtarët që t'i njohin dhe t'i zhvillojnë aftësitë pozitive individuale të fëmijëve. Mbi këtë bazë, së bashku me fëmijët, ata mund të planifikojnë më tepër masa të përshtatshme për nevojat e fëmijëve brenda sistemit të drejtësisë penale për të mitur.

Mundësitë për pjesëmarrje e lejojnë fëmijën që t'i perceptojë më mirë aftësitë dhe mundësitë e veta zhvilluese. Pjesëmarrja kuptimplotë dhe një dialog i besueshëm mes profesionistëve, zyrtarëve dhe fëmijëve, mund ta ndihmojnë fëmijën për ta kuptuar dhe për ta njohur më mirë personalitetin e vet. Përmes bashkëveprimit me të rriturit dhe moshatarët, fëmijët mund të mësojnë njohuri të reja, të ndërgjegjësohen dhe të zhvillojnë talentet e tyre.

Ky proces i njohjes/pranimi dhe i respektit është i ndërsjellë: ndihmon të lindë dialogu dhe shoqëria apo komuniteti ta pranojnë fëmijën në konflikt me ligjin. Pranimi lejon të shfaqen identitetet njerëzore, ngjarjet e nevojshme për të kuptuar rrethanat e veçanta, që kanë shoqëruar jetën e fëmijës.

c) Përgjegjësia

Pjesëmarrja mundëson që fëmijët të jenë protagonistë të jetës së tyre, madje edhe në kontekstin kompleks të privimit të lirisë. Fëmijët që kanë mundësi të angazhohen dhe të ushtrojnë të drejtat e tyre pjesëmarrëse, kanë mundësi më të mira për të marrë një ndjenjë përgjegjësie në rritje. Ndjesia e përgjegjësisë së fëmijës për jetën e tij aktuale dhe të ardhmen varet, gjithashtu, nga niveli ku identifikohet fëmija me planin e tij të kujdesit dhe të rehabilitimit individual të zhvilluar në kontekstin e sistemit të drejtësisë penale të të miturve, si dhe në cilën shkallë angazhohet ai në këtë plan. Për ta forcuar angazhimin e fëmijës ndaj planit është thelbësore që ai (fëmija) të jetë pjesë e zhvillimit dhe rishikimit periodik të këtij plani, gjithashtu, ta ndiejë se mendimet e tij dëgjohen dhe merren parasysh për zhvillimin dhe zbatimin e planit. Kur fëmijët e kuptojnë se pranohen dhe besohen si anëtarë aktivë dhe të aftë të komunitetit, ata i vlerësojnë më shumë veprimet e tyre dhe ndikimin që mund të kenë te njerëzit e tjerë të komunitetit. Në rastet kur e ndiejnë se mendimet u janë marrë seriozisht, fëmijët mund të reflektojnë ndaj vetes dhe të kuptojnë se çfarë mund ose duhet të bëjnë si anëtarë të komunitetit.

Pjesëmarrja vërtet mund t'i mbështesë fëmijët në zhvillimin e një sensi të përgjegjësisë, por edhe roli i aktorëve të tjerë të përfshirë në sistemin e drejtësisë penale për të mitur është po aq i rëndësishëm për këtë proces. Këta aktorë mund të jenë: gjyqtarë, avokatë, oficerë policie, punonjës socialë, mësuesit dhe familjarët e fëmijës. Në një nivel më të gjerë, edhe hartuesit e politikave dhe shoqëria civile luajnë një rol të rëndësishëm në pjesëmarrje, duke përfshirë dhe median. Këta aktorë janë të rëndësishëm për rehabilitimin dhe përfshirjen sociale të fëmijës, pasi mund të ndikojnë në mënyrë të ndjeshme për të parandaluar që fëmija të kryejë përsëri vepra penale.

d) Rehabilitimi

Proceset e pjesëmarrjes luajnë një rol themelor për rehabilitimin dhe përfshirjen sociale të fëmijëve që vuajnë një dënim gjyqësor ose jogjyqësor. Ata mund t'u japin një kuptim masave penale, duke e mbështetur fëmijën që ta braktisë vullnetarisht kontekstin kriminalistik dhe të (ri)krijojë lidhje pozitive dhe marrëdhënie mes fëmijës dhe shoqërisë. Kuptimi i rehabilitimit dhe i përfshirjes sociale është krijimi i mundësive dhe nxitjes së fëmijëve dhe të rinjve për t'u bërë anëtarë aktivë të komunitetit, të kontribuojnë me burimet dhe aftësitë e tyre, gjithashtu, edhe të marrin një rol

konstruktiv në shoqëri. Kjo mund të arrihet për arsye të natyrës së ndërsjellë të procesit të rehabilitimit, e cila krijon ndjenjën e përkatësisë dhe u mundëson fëmijëve të ndihen të pranuar nga komuniteti ku bëjnë “pjesë”. Profesionistët dhe zyrtarët në sistemin e drejtësisë penale për të mitur ofrojnë mbështetje të madhe për rehabilitimin dhe përfshirjen sociale të fëmijëve. Angazhimi i tyre për të (ri)krijuar rrjete të mbështetjes sociale, pikat e referencës dhe marrëdhëniet pozitive rreth fëmijës janë thelbësore që nga momenti kur fëmija fillon të vuajë një dënim gjyqësor ose jogjyqësor deri në arritjen e rehabilitimit dhe të përfshirjes së tij sociale.

3. Përvojat negative të fëmijërisë (ACE)²⁹

3.1 Çfarë janë përvojat negative të fëmijërisë

Përvojat negative të fëmijërisë janë ngjarje të mundshme traumatike, të cilat mund të kenë efekte afatgjata negative në shëndetin dhe mirëqenien e fëmijës. Këto përvoja varen nga abuzimi fizik, emocional apo seksual, zgjidhja e martesës së prindërve apo burgosja e një prindi apo kujdestari etj., që mund të ndodhin te personat deri në moshën 18 vjeç.³⁰

Më konkretisht, këto përvoja janë të lidhura me:

- abuzim fizik;
- abuzim emocional;
- abuzim seksual;
- një përdorues i alkoolit apo substancave narkotike në familje;
- një anëtar i familjes i burgosur;
- një anëtar i familjes depresiv, me probleme të shëndetit mendor apo i institucionalizuar;
- nëna ka qenë viktimë e dhunës;
- pasja e një ose asnjë prindi gjatë rritjes;
- neglizhim fizik apo emocional.

Gjithashtu, përvojat negative të fëmijërisë³¹ mund të përshkruhen si përvoja që vijnë nga përballja e vazhdueshme me stresin dhe mungesa e mbështetjes nga personat e rritur. Këto janë përvoja që ndikojnë në zhvillimin e trurit të fëmijës dhe mund të çojnë në probleme me sjelljen në moshë të rritur, si dhe me pasojat në shëndet. P.sh., fëmija që rritet në një shtëpi me një prind përdorues të substancave narkotike, ka një rrethanë jo të favorshme për arsye të ndërveprimit mosfunksional prind-fëmijë në një mjedis kaotik, të paparashikueshëm dhe jo mbështetës.

The National Child Trauma Stress Network vë në dukje se fëmijët që përjetojnë ngjarje traumatike, e kanë të zhvilluar përgjigjen individuale ndaj traumës, gjë që ndikon në fiziologjinë e tyre, te ndjenjat dhe mendimet. Një reagim i fëmijës ndaj traumës ka shumë dimensionë që ndikohen nga karakteristikat e tij personale, nga përvojat jetësore dhe rrethanat e momentit. Fëmijët që ndodhen të pambrojtur para ngjarjeve të rënda (trauma), me kalimin e kohës mund të shkojnë drejt një stresi posttraumatik, i cili më tej mund të çojë në gjendje, të tilla si: ankthi, depresioni, ankthi i ndarjes, sidomos nëse fëmija nuk është përballur me ndonjë trajtim të përkushtuar dhe të ndërgjegjshëm nga kujdestarët e vet apo nga shërbime të specializuara.

Gjithashtu, përvoja e stresit mund të çojë në keqfunksionim të fushave të ndryshme të zhvillimit të fëmijës, duke përfshirë marrëdhëniet atashuese, marrëdhëniet me moshatarët dhe rregullimin e emocioneve. Dëmtimet në këto fusha mund ta ulin nivelin e funksionimit të tij në shtëpi, shkollë dhe komunitet. Reagimet e fëmijës ndaj një ngjarjeje mjaft të rëndë mund të intensifikohen edhe nga probleme që ai mund t'i ketë pasur më parë. Po ashtu, nëse fëmija është i përqendruar për ta

²⁹ ACE -Adverse Childhood Experiences.

Shih <https://www.cdc.gov/violenceprevention/childabuseandneglect/acestudy/aboutace.html>, e vizituar për herë të fundit më 13.8.2019.

³⁰ Vanessa Sacks, M.P.P., David Murphey, Ph.D., and Kristin Moore, Ph.D. July 2014.

³¹ Research Update for Practitioners: The ACE Study, By Mary Sciaraffa, Ph.D., CFLE, August 6, 2017.

parandaluar rrezikun ndaj tij (pasi rikujton vazhdimisht momente të forta tronditjeje), ai mund të ketë prirje për të reaguar me dhunë apo pa u përmbajtur ndaj një stimuli, të cilin mund ta shohë si një kërcënim për veten.

Të gjitha këto efekte mund të bëjnë që fëmija të ketë vonesa në zhvillim, kthim prapa, problem me veten, marrëdhënie të vështira shoqërizimi në shtëpi e jashtë saj, si dhe problem në të nxënë. Reagimi i fëmijës ndaj një ngjarjeje shumë të rëndë (traumatike), mbështetja nga shërbime ndihmëse dhe karakteristikat e tij individuale janë faktorët kyç që ndikojnë në funksionimin e tij të përgjithshëm.

3.2 Lidhja me sjelljen e kundërligjshme

Dokumentimi i nivelit të lartë të përjetimit të traumave fëmijërore dhe abuzimit të popullata e përfshirë në aktivitet kriminal nuk është diçka e re. Sigurisht, prania e këtyre përvojave të pafavorshme të fëmijërisë nuk nënkupton që çdo fëmijë i cili përjeton një ngjarje të tillë, do të përfshihet në sjellje të kundërligjshme. Megjithatë, mundësia më e lartë e përfshirjes në këta persona tregon se, kur hartohen ndërhyrje apo plane trajtimi për uljen e aktiviteti kriminal të të miturit, duhet të kihet parasysh elemente të tilla. Dhuna depërton në disa segmente të shoqërisë dhe ende shumë të rinj jetojnë në zona jo të sigurta, ku janë dëshmitarë të akteve të dhunës apo madje edhe marrin pjesë në to.

Kriminologu dhe psikologu anglez D. Farrington, sugjeron po ashtu se rrethanat në të cilat ndodh ndarja e familjes dhe efektet e pasndarjes janë faktorët kryesorë për t'u marrë parasysh kur vlerësohet rreziku i sjelljes kriminale të të miturit. Një nga faktorët më të studiuar të këtij rreziku është efekti i prindërimit të vetëm (me një prind) në shfaqjen e sjelljes së kundërligjshme në rini. Ky faktor merret si i rrezikshëm, sepse është i shoqëruar me mungesë monitorimi, mungesë e prindit për ta kaluar kohën e lirë me fëmijët, pamundësi ekonomike, komunitet i varfër.

Praktikat prindërore janë të ndikuara nga konteksti social në të cilin jetojnë familjet. Kështu, p.sh., lagjet e varfra karakterizohen nga lëvizje të shumta të popullsisë, që priren t'i dobësojnë lidhjet sociale dhe të theksojnë praktikat prindërore joefektive.

Po ashtu, **psikologu** Smith (2004) vë në dukje se funksioni i familjes ndikohet nga konteksti rrethues shoqëror. Prindërit që jetojnë në lagje të varfra dhe kanë pak burime të ardhurash, kanë më tepër vështirësi për t'i "*mbajtur fëmijët*" larg sjelljeve të këqija dhe me rrezik. Gjithashtu, fëmijët që jetojnë në lagje të tilla dhe rriten në një familje ku monitorimi prindëror nuk është i mjaftueshëm, janë përherë të rrezikuar se në adoleshencë mund të kenë sjellje të kundërligjshme.

Konkluzionet e studimeve tregojnë se duhet marrë parasysh fakti që në planin e ndërhyrjes duhet përfshirë reagimi dhe mënyra si duhet ndikuar në zbutjen e efekteve të këtyre përvojave jo të favorshme të fëmijërisë.

Në përgjigje të ngjarjeve traumatike, fëmijët mund të shfaqin sjellje të rrezikshme, që kanë ndikim afatgjatë në shëndetin e tyre dhe madje mund të çojnë në probleme të rënda disiplinore në shkollë ose edhe në dyert e sistemit të drejtësisë. Këto efekte negative zhvillohen nga disa faktorë, që janë: varfëria e madhe, abuzimi fizik, emocional etj., që janë disa forma të traumës, të përfshira në vlerësimin e ACE-së.

Sipas Qendrës Kombëtare për Shëndetin Mendor dhe Drejtësinë për të Mitur në Nju Jork, ekzistojnë disa mënyra se si, ndër të tjera, trauma mund të çojë edhe në veprime kriminale: të rinjtë, kur përballen me trauma, mund sillen me mospërfillje, armiqësi; të provokojnë apo të kryejnë agresione, duke i konsideruar si reagime vetëmbrojtëse. Në këto raste, përfshirja në rrezik, shkelja e rregullave, dëmtimi i tjetrit që perceptohet si i fuqishëm etj. mund të bëhen mënyra apo mjete mbijetese. Pikërisht sjellje të tilla i sjellin të miturit në sistemin e drejtësisë.

Sipas *ACE Study*³² dy të tretat e të rriturve që përballen me kriza të shëndetit mendor ose burgosje, kanë pasur një fëmijëri të shoqëruar nga abuzimi, lënia pas dore, faktorë të rrezikshmërisë së mjedisit, që i krijuan atij kushtet për stres shumë të madh.

3.3 Përfshirja në vlerësimin e fëmijës në konflikt me ligjin

Kodi i Drejtësisë Penale për të Mitur (neni 47, pika 3)³³, ndonëse jo në mënyrë të drejtpërdrejtë, e ngarkon psikologun vlerësues të çështjes që, në vlerësimin e tij, përveç detyrave të tjera, të japë edhe informacion mbi nivelin e rrezikshmërisë, si dhe nevojat e veçanta të të miturit dhe, mbi këtë bazë, të propozojë fushat e nevojshme të ndërhyrjes për të nxitur zhvillimin dhe riintegrimin e tij (të miturit) në shoqëri.

Masat e hershme parandaluese (*kryesisht të të miturit nën 14 vjeç, që nuk hyjnë në procesin penal*) janë kritike për ta ndryshuar trajektoren e traumës, problemet e shëndetit mendor, si dhe sjelljet e ulëta e të pahijshme, që çojnë më tej në keqbërje dhe përfshirje në sistemin e drejtësisë penale.

Ndërhyrjet kryesore³⁴ për të trajtuar efektet e ACE-së përfshijnë:

1. Ndërhyrje të hershme në jetën e fëmijës (p.sh., mbrojtja nga një prind që abuzon me alkoolin);
2. Identifikim të elementeve të tjera të ACE-së sa më herët në jetën e fëmijës;
3. Lidhje e fëmijës dhe familjes së tij me shërbime të shumta, për të mbuluar të gjitha fushat e nevojave.

Parandalimi i dëmit në rritje që sjell stresi në jetën e fëmijës, kërkon siguri dhe stabilitet në mjedisin e tij familjar. Në këtë kuptim, kjo pikë lidhet ngushtë me të gjitha ndërhyrjet që harton njësia e mbrojtjes së fëmijës për familjen në bashkëpunim me anëtarët e tjerë të Grupit teknik ndërsektorial, duke marrë parasysh vlerësimin e plotë që bëhet për ACE-në dhe që ka një rëndësi thelbësore.

Kështu, ndërhyrja për t'i zbehur efektet e ACE-së në jetën e fëmijës do të përqendrohet në rritjen e aftësisë përshtatëse, e cila ka të bëjë me aftësinë për ta mësuar të miturin të përballët me frikën dhe pasigurinë, të shfaqë mundësi të mira përshtatjeje, pavarësisht nga vështirësitë jetësore dhe sfidave që i sjell eksperiencia e jetës.

Fëmijët mund të kenë aftësi përshtatëse në një fushë të jetës, por jo në të gjitha. P.sh., ata që kanë aftësi në marrëdhëniet sociale, mund të kenë vështirësi në drejtime të tjera. Aftësia përshtatëse³⁵ nuk është një konstrukt i përgjithshëm, i cili zbatohet në çdo fushë të jetës. Fëmijët mund të kenë aftësi më të mira përshtatëse ndaj disa faktorëve të rrezikshmërisë, por jo ndaj disa të tjerëve. Aftësia përshtatëse është një fenomen shumëdisiplinor, specifik për një kontekst të caktuar dhe përfshin ndryshime zhvillimore. Gjithashtu, ajo duhet parë si një aftësi fluide me kohën. Rëndësia relative e faktorëve të rrezikshmërisë dhe atyre mbrojtës kanë gjasa të ndryshojnë përgjatë jetës së fëmijës në faza të ndryshme. Një fëmijë që ka aftësi në një fazë të jetës, mund të mos ketë në fazën tjetër të zhvillimit. Tranzicioni zhvillimor i adoleshencës është periudhë shumë e ndjeshme për ndikimin e traumës.

Faktorët që ndikojnë, gjithashtu, në aftësinë përshtatëse varen nga natyra e ngjarjes traumatike, pasi kjo aftësi nuk është e lindur, por zhvillohet dhe është rezultat i ndërveprimit kompleks të disa faktorëve.

³² *The Adverse Childhood Experiences Study (ACE Study) is a research study The Effects of Adverse Childhood Experiences on Adult Health and Well Being* V.J. Felitti, R.F. Anda www.acestudy.org-it.

³³ Raporti i vlerësimit individual përshkruan nevojat e veçanta të të miturit, rrezikun e kryerjes së veprës penale, si dhe elemente të tjera në varësi të rastit, duke rekomanduar edhe masat e duhura për të nxitur zhvillimin dhe integrimin e tij në shoqëri.

³⁴ *MLA and the FOCUS Program.*

³⁵ *Zimmerman and Arunkumar (1994).*

Për të nxitur vlerësimin më të plotë të fëmijës, me qëllimin hartimin e një plani trajtimi të bazuar në nevojat e tij, gjatë fazës së mbledhjes së të dhënave sugjerohet të përdoret pyetësi në vijim, i përshtatur për ACE-në.

Pyetësi për pikëzimin e eksperiencave negative të fëmijërisë (ACE)

1. Gjatë periudhës së rritjes (para moshës 18 vjeç) në shtëpi a të kanë fyer, të kanë poshtëruar apo kanë vepruar me ty në mënyrë të tillë, sa ke pasur frikë që mund të të goditnin fizikisht?

PO (1 pikë)

JO (0 pikë)

2. A ka ndodhur që prindërit ose ndonjë i rritur tjetër në shtëpi të ka shtyrë, të ka gjuajtur apo të ka qëlluar me duar ose me objekte të ndryshme, apo ndonjëherë edhe të ka lënduar aq shumë, sa ke pasur shenja ose dëmtime?

PO (1 pikë)

JO (0 pikë)

3. A ka ndodhur që një i rritur apo ndonjë person tjetër, të paktën 5 vjet më i madh sesa ty, të të ketë prekur ndonjëherë në trup në mënyrë seksuale ose të jetë përpjekur të bëjë seks oral, vaginal apo anal me ty?

PO (1 pikë)

JO (0 pikë)

4. A e ke ndier shpesh që askush në shtëpi nuk të ka dashur ose nuk ka menduar se je i rëndësishëm apo i veçantë; ose që asnjë nga pjesëtarët e familjes nuk është kujdesur si duhet për ty dhe nuk e jeni ndier asnjëherë pranë mes jush, as nuk e keni mbështetur njëri-tjetrin?

PO (1 pikë)

JO (0 pikë)

5. A e mban mend nëse shpesh nuk ke pasur për të ngrënë sa duhet, nuk kishe rroba të pastra dhe askënd që të të mbronte; ose që prindërit e tu qenë shumë të pirë ose të droguar, aq sa nuk mund të kujdeseshin për ty, madje as për të të çuar te mjeku, në rastet kur ishte e nevojshme?

PO (1 pikë)

JO (0 pikë)

6. Prindërit e tu a janë ndarë apo divorcuar ndonjëherë?

PO (1 pikë)

JO (0 pikë)

7. A të ka ndodhur ndonjëherë në shtëpi të kesh parë nënën apo gjyshen që dikush i ka goditur, përplatur e shtyrë apo u ka gjuajtur me objekte të ndryshme, apo me shkelma, grushte ose diçka tjetër më të rëndë? Më keq akoma, mos vallë ndonjëherë ose shpesh i ke parë që t'i kenë kërcënuar me thikë apo ndonjë armë tjetër?

PO (1 pikë)

JO (0 pikë)

8. A ke jetuar ndonjëherë me dikë që e kishte problem pijen ose që përdorues droge?

PO (1 pikë)

JO (0 pikë)

9. A ke pasur ndonjë person të familjes me depresion apo të sëmurë mendor, ose që të jetë përpjekur të vrasë veten?

PO (1 pikë)

JO (0 pikë)

10. A ka qenë në burg ndonjë anëtar i familjes sate?

PO (1 pikë)

JO (0 pikë)

Pikëzimi për ACE-në:

TOTALI_____ pikë

Aftësitë përshtatëse

Qarko përgjigjen më të përshtatshme në çdo fjalë.

1. Kur isha i/e vogël mendoj që nëna më donte.

Shumë e vërtetë E vërtetë Jo i/e sigurt Ndoshta jo e vërtetë Aspak e vërtetë

2. Kur isha i/e vogël mendoj se babai më donte.

Shumë e vërtetë E vërtetë Jo i/e sigurt Ndoshta jo e vërtetë Aspak e vërtetë

3. Kur isha i/e vogël, kishte njerëz që i ndihmonin prindërit e mi të kujdeseshin për mua, edhe ata më donin.

Shumë e vërtetë E vërtetë Jo i/e sigurt Ndoshta jo e vërtetë Aspak e vërtetë

4. Më kanë thënë se, kur isha i/e vogël, familjarët e mi kënaqeshin duke luajtur me mua, por edhe unë kënaqesha me ta.

Shumë e vërtetë E vërtetë Jo i/e sigurt Ndoshta jo e vërtetë Aspak e vërtetë

5. Kur isha fëmijë, ndonjëherë edhe i trishtuar apo i shqetësuar, disa të afërm më bënë të ndihesha më mirë.

Shumë e vërtetë E vërtetë Jo i/e sigurt Ndoshta jo e vërtetë Aspak e vërtetë

6. Kur isha i/e vogël dukej se fqinjët apo miqtë e prindërve të mi më pëlqenin si fëmijë.

Shumë e vërtetë E vërtetë Jo i/e sigurt Ndoshta jo e vërtetë Aspak e vërtetë

7. Kur isha fëmijë mësuesit, mjekët etj. qenë përherë të gatshëm të më ndihmonin.

Shumë e vërtetë E vërtetë Jo i/e sigurt Ndoshta jo e vërtetë Aspak e vërtetë

8. Dikush në familje interesohej për rezultatet e mia në shkollë.

Shumë e vërtetë E vërtetë Jo i/e sigurt Ndoshta jo e vërtetë Aspak e vërtetë

9. Në familje, por edhe fqinjët dhe miqtë flisnin shpesh se si ta bënë jetën tonë më të mirë.

Shumë e vërtetë E vërtetë Jo i/e sigurt Ndoshta jo e vërtetë Aspak e vërtetë

10. Ne kishim rregulla në shtëpi dhe kërkohej t'i zbatonim përherë.

Shumë e vërtetë E vërtetë Jo i/e sigurt Ndoshta jo e vërtetë Aspak e vërtetë

11. Kur ndihesha vërtetë keq, gjithmonë kisha dikë që më rrinte pranë për të biseduar me mua.

Shumë e vërtetë E vërtetë Jo i/e sigurt Ndoshta jo e vërtetë Aspak e vërtetë

12. Që kur isha i/e vogël, të tjerët vinin re se kisha aftësi dhe mund të bëja gjëra të mëdha.

Shumë e vërtetë E vërtetë Jo i/e sigurt Ndoshta jo e vërtetë Aspak e vërtetë

13. I/e vogël kam qenë i/e pavarur dhe energjik/e.

Shumë e vërtetë E vërtetë Jo i/e sigurt Ndoshta jo e vërtetë Aspak e vërtetë

14. Unë besoj se jeta është ashtu siç e bën ti atë.

Shumë e vërtetë E vërtetë Jo i/e sigurt Ndoshta jo e vërtetë Aspak e vërtetë

ANEKS 3
FJALORTH

Sistemi i mbrojtjes së fëmijëve në konflikt me ligjin bazohet në një qasje tërësore (gjithëpërfshirëse të zgjidhjes së çështjes), duke ofruar dhe shërbime në shumë fusha të ndryshme. Për këtë arsye, në ushtrimin e detyrave të tyre, punonjësit e mbrojtjes së fëmijëve përballen me një fluks termash dhe konceptesh shumëdisiplinore, një pjesë prej tyre janë terma që vijnë nga fusha e ligjit, ndërsa një pjesë nga fusha e shkencave sociale. Duke mbajtur parasysh se PMF-ja vjen nga fusha e punës sociale, në vijim paraqiten shpjegime për një pjesë të termave juridikë që hasen më së shumti gjatë menaxhimit të rastit të fëmijëve në konflikt me ligjin. Gjithashtu, jepen edhe shpjegime për një pjesë të termave specifike të shkencave sociale.

Alternativë e dënimit me burgim është masa që vendoset ndaj autorit të veprës penale, në çdo fazë të procedurës penale, prej organit të përcaktuar nga ligji (prokurori ose gjykata). Kjo masë është e ndryshme nga heqja e lirisë me paraburgim ose me burgim. Në literaturë dhe përgjatë punës praktike këto alternativa njihen edhe me termat: “masa alternative” ose “sanksione komunitare”. Për ilustrim, në rastin e të miturit në konflikt me ligjin, kemi alternativa, të tilla si: “shmangia”, “gjysmëliria”, “pezullimi i ekzekutimit të dënimit me burgim dhe vënia në provë”, “qëndrimi në shtëpi”, “kryerja e një pune në shërbim publik” apo “lirimi me kusht”.

Drejtësia penale për të mitur kur i mituri në konflikt me ligjin ka mbushur moshën e përgjegjësisë penale, atëherë ndaj tij fillon procedimi penal, i cili zhvillohet sipas Kodit të Drejtësisë Penale për të Mitur, që është dokumenti i parë në lidhje me drejtësinë penale për të mitur. Kodi në fjalë e përkufizon “drejtësinë penale për të mitur” si procedurë që lidhen me veprat penale, duke përfshirë: hetimin, ndjekjen penale, procesin gjyqësor, ekzekutimin e dënimit, çdo masë tjetër që përfshin një të mitur në konflikt me ligjin, viktimë ose dëshmitar të një veprë penale. Për qëllime të këtij protokollit, ky koncept është përdorur vetëm për fëmijët në konflikt me ligjin, pasi të miturit - viktimë ose dëshmitarë të një veprë penale nuk janë objekt i Protokollit.

Në sistemin e rrugës penale një premisë të rëndësishme përbën edhe fakti se i mituri është tërësisht ndryshe nga i rrituri, si në termat e përgjegjësisë, ashtu edhe ato të mundësisë për rehabilitim. Fëmijët dhe adoleshentët janë në gjendje të vazhdueshme ndryshimi. Aftësitë dhe karakteristikat e tyre evoluojnë nga ana fizike, konjitive, emocionale, po ashtu edhe nga pikëpamja shoqërore. Ky status i ndryshimit të vazhdueshëm i vendos ata në një gjendje jo të njëjtë me të rriturin.³⁶ Fëmijët maturohen në momente të ndryshme, por në rritjen e tyre ndikojnë, gjithashtu, edhe rrethanat jo të favorshme shoqërore e familjare. Gjatë kësaj periudhe të rëndësishme të zhvillimit fëmijët duhen mbrojtur nga ligji kurdo që të jetë e mundur. Ata mund të dështojnë edhe për të marrë pjesë në mënyrë të përshtatshme në procesin penal për një seri arsyes, siç mund të jenë: sugjestionimi, rënia dakord për të qenë në rregull me të tjerët (prindërit, kujdestarët,

³⁶ Borum, *in press*; Borum & Verbaagen, *in press*; McCord & Spatz-Widom, 2001; Rosado, 2000; Griffin & Torbet, 2002; Grisso, 1998a.

prokurorin); aftësi të kufizuara të vëmendjes dhe niveli i tyre i funksionimit konjitiv.³⁷ Ndonëse fëmijët mund të jenë në gjendje që ta dallojnë të mirën nga e keqja, kjo nuk garanton se ata janë në gjendje për ta vlerësuar rëndësinë e veprimeve të tyre.³⁸ Fëmijët bien më shpejt në kontakt me sistemin e drejtësisë, po t'i krahasojmë me të rriturit, pasi kanë më pak përvojë, veprojnë në grup, kryejnë vepra në publik dhe pranë vendbanimit të tyre.³⁹ Po ashtu, veprimtaria e tyre kërkon vëmendje, pasi është episodike, e paplanifikuar dhe e lidhur me rastin. Sipas kriminologut amerikan, Zimring, të miturve u mungon aftësia njohëse për ta kuptuar bazën morale të rregullave dhe ligjeve, madje, edhe nëse kanë arritur ta kuptojnë, atyre u mungon aftësia për të pasur një mendim të caktuar se si zbatohen ato në situata shoqërore. Aftësia për t'i frenuar impulset nuk është e zhvilluar ende tërësisht te adoleshentët, po ashtu edhe aftësia për t'i rezistuar “presionit të moshatarëve”. Për rrjedhojë, nxitja e metodave edukative në sistemin e drejtësisë për të mitur është një çështje e drejtësisë, por njëherësh edhe e shërbimeve sociale.

Kodi i Drejtësisë Penale për të Mitur ka sjellë një qasje të re në koncept, duke u larguar nga ajo ndëshkuese dhe duke u përqendruar në konceptin rehabilitues gjatë trajtimit të të miturve. Sipas tij, i duhet dhënë rëndësi parësore interesit më të lartë të fëmijës dhe kjo duhet të mbizotërojë në çdo vendim që do të ndërmarrin organet kompetente, ku duhet të përfshihet edhe arsyetimi se si janë vlerësuar të drejtat e fëmijës për zhvillim tërësor.

Faktorët mbrojtës janë karakteristikat ose ndikimet që kanë efekte pozitive ose i zvogëlojnë pasojat e faktorëve të rrezikshmërisë.

Faktorët e rrezikshmërisë janë karakteristikat ose ndikimet të cilat e rrisin mundësinë që individit të përjetojë rezultate negative.

Fëmijë⁴⁰ është çdo person nën moshën 18 vjeç. Në rastin kur mosha e personit mund të përcaktohet saktë, por ka arsye të besohet se personi është fëmijë, ai konsiderohet fëmijë, në kuptim të ligjit, derisa mosha e tij të përcaktohet saktë sipas legjislacionit në fuqi.

Duhet mbajtur parasysh se KDPM-ja i referohet fëmijës me termin “i mitur”, duke përfshirë në këtë koncept fëmijën që ka mbushur moshën e përgjegjësisë penale (14 vjeç për krime dhe 16 vjeç për kundërvajtje penale).

Fëmijë në nevojë për mbrojtje⁴¹ është personi nën moshën 18 vjeç, i cili mund të jetë viktimë e abuzimit, lënies pas dore, shfrytëzimit, diskriminimit, dhunës apo i një veprimtarie kriminale, si dhe individit nën moshën e përgjegjësisë penale, i cili dyshohet ose akuzohet se ka kryer një vepër penale, si dhe fëmijët në konflikt me ligjin.

Duhet theksuar se një person nën 18 vjeç konsiderohet “fëmijë në nevojë për mbrojtje” kur është viktimë sipas shkaqeve që u treguan më sipër, pavarësisht nëse ai e ka fituar zotësinë për të vepruar. Zotësia për të vepruar fitohet pjesërisht në moshën 14 vjeç, ndërsa plotësisht në moshën 18 vjeç. Përrjashtim bëjnë vajzat mbi 16 vjeç, që lidhin martesë me autorizim të gjykatës dhe kështu e fitojnë zotësinë për të vepruar me martesën e tyre, edhe pse nuk e kanë mbushur moshën 18 vjeç. Megjithatë, nëse bien viktimë e shkaqeve të mësipërme, edhe pse e kanë fituar zotësinë për të vepruar me martesë, ato konsiderohen përsëri “fëmijë në nevojë për mbrojtje”.

Kundërvajtje administrative është shkelja me faj e dispozitave ligjore ose nënligjore, të kryera me veprim ose mosveprim dhe për të cilat ligji parashikon dënim administrativ, zakonisht me gjobë. Shkelje të tilla përcaktohen me ligj ose me vendime të këshillit bashkiak.⁴²

³⁷ Farmer 2011.

³⁸ Urbas 2000 and Arthur 2012.

³⁹ Cunneen and White (2007).

⁴⁰ Përkufizimi sipas ligjit nr. 18/2017 “Për të drejtat dhe mbrojtjen e fëmijës”.

⁴¹ Po aty.

⁴² Për më shumë informacion shih: ligji nr. 10279, datë 20.5.2010, “Për kundërvajtjet administrative”.

Mbrojtje e fëmijës⁴³ quhet parandalimi dhe përgjegjia ndaj dhunës, keqtrajtimit, shfrytëzimit dhe nënvlerësimit që i bëhet fëmijës, duke përfshirë: rrëmbimin, shfrytëzimin seksual, trafikimin dhe punën e fëmijës.

Mosha e përgjegjësisë penale është kusht për përgjegjësinë penale dhe dënimin penal të individit. Individit që nuk e ka mbushur moshën, nuk i nënshtrohet procedimit penal dhe nuk dënohet. Kodi Penal ka caktuar moshën më të ulët që nuk shkon në procedim penal. Kështu, për krimet është 14 vjeç, ndërsa për kundërvajtjet 16 vjeç.

Ndërmjetësim është procesi i zgjidhjes së një mosmarrëveshjeje në mënyrë jashtëgjyqësore dhe përmes dialogut, i cili zhvillohet nga një ndërmjetës i licencuar sipas ligjit. Në rastin e të miturit në konflikt me ligjin, ndërmjetësimi kryhet mes të miturit që ka kryer veprën penale dhe viktimës, duke synuar zgjidhjen e mosmarrëveshjes mes tyre dhe pasojat që vijnë nga vepra penale, por, gjithashtu, edhe përmirësimin e marrëdhënieve ndërmjet tyre, pavarësisht nëse zbatohet ose jo si masë shmangieje.

Ndihma juridike falas është një shërbim i specializuar ligjor, i cili garantohet falas për individin, duke u financuar nga shteti. Kjo ndihmë jepet në tri forma:

a) parësore, që ka të bëjë me ndihmë për marrje informacioni ose marrje shërbimi nga administrata publike apo organe të ndryshme nga gjykata;

b) dytësore, që ka të bëjë me ndihmën për të paraqitur një çështje në gjykatë apo për t'u mbrojtur në një proces gjyqësor;

c) në formën e përjashtimit nga detyrimi për të paguar tarifat apo shpenzimet gjatë një procesi gjyqësor.

Fëmija në konflikt me ligjin përfiton ndihmë juridike falas, pavarësisht nga të ardhurat dhe pasuria e tij.⁴⁴

Përfaqësuesi procedural⁴⁵ është personi i caktuar nga autoriteti procedues prej listës që dërgon njësia për mbrojtjen e fëmijës. Ky person kryen përfaqësimin procedural të fëmijës në mungesë të përfaqësuesit të tij ligjor ose, në rast se ka konflikt interesi mes tij dhe fëmijës, ka të drejta përfaqësuese në emër të fëmijës në konflikt me ligjin, ose fëmijës dëshmitar/viktimë, me qëllim që të mbrojë interesin më të lartë të fëmijës.

Duhet ditur se përfaqësuesi procedural është një figurë që zëvendëson *përfaqësuesin ligjor* të fëmijës, pra, është një figurë tjetër dhe e ndryshme prej tij.

Përfaqësuesi ligjor është prindi, i afërmi ose kujdestari ligjor që merr pjesë në procedurë për të mbrojtur interesat e fëmijës. Të drejtën e këtij përfaqësimit atij ia jep ligji për arsye të lidhjes me fëmijën. Pjesëmarrja e përfaqësuesit ligjor sugjerohet nga roli parësor që ka familja tek i mituri. Përgjatë procedurave të sistemit të mbrojtjes, fëmija përfaqësohet në mënyrë procedurale nga përfaqësuesi ligjor dhe, vetëm kur ai mungon ose nuk ka mundësi të paraqitet, vendin e tij e zë përfaqësuesi procedural.

Duhet ditur se përfaqësuesi ligjor është figurë e ndryshme nga *mbrojtësi*, por edhe *personi i besuar*.

Mbrojtësi është profesionist i ligjit - avokat i verifikuar nga Dhoma Kombëtare e Avokatisë. Ai merr pjesë në procedurat që zhvillohen me të miturin (procedurë civile ose procedurë penale) për të garantuar mbrojtjen sa më të mirë dhe profesionale të të miturit. Një fëmijë në konflikt me ligjin mund të ketë njëkohësisht edhe mbrojtës, edhe përfaqësues procedural.

Personi i besuar është ai person madhor (mbi 18 vjeç), i kërkuar nga i mituri dhe i pranuar nga organi kompetent (zyrtari i policisë, avokati, prokurori, ndërmjetësi, psikologu, punonjësi i mbrojtjes së fëmijës, gjyqtari, punonjësi i shërbimit të provës etj.), i cili e shoqëron të miturin në fazat e

⁴³ Po aty.

⁴⁴ Për më tepër informacion, shih: ligji nr. 111/2017, "Për ndihmën juridike të garantuar nga shteti".

⁴⁵ Po aty.

procedimit penal. Roli i kësaj figure është që të garantojë mbështetje emocionale për fëmijën. Një fëmijë, mund të ketë njëkohësisht edhe përfaqësues procedural, edhe person të besuar.

Përvojat negative të fëmijërisë – ACE, një term që përdoret për të përshkruar të gjitha llojet e abuzimeve, të lënies pas dore dhe përvojave të tjera të mundshme traumatike, të cilat u ndodhin personave nën moshën 18 vjeç dhe janë veçanërisht të lidhura me sjelljet e tij keqbërëse.⁴⁶

Pjesëmarrje e fëmijës⁴⁷ është një proces i vazhdueshëm i përfshirjes së tij aktive, si dhe i respektimit të së drejtës që ka ai për t'u shprehur dhe për t'u dëgjuar në të gjitha nivelet e vendimmarrjes për çështje të lidhura me të.

Procedurë civile është ajo tërësi e hapave/veprimeve e cila zhvillohet sipas rregullave të përcaktuara nga ligji për zgjidhjen e çështjes, duke zbatuar ligjet që i përkasin së drejtës civile (Kodi Civil, Kodi i Familjes etj.). E drejta civile njihet edhe si e drejta private, pasi ajo rregullon marrëdhëniet ndërmjet personave fizikë ose personave juridikë mbi të drejtat pasurore, personale dhe familjare.

Procedurë penale është tërësia e hapave/veprimeve që zhvillohet sipas rregullave të përcaktuara nga ligji në rastin e kryerjes së një veprë penale, me synim identifikimin e autorit të veprës penale, identifikimin e përgjegjësive të tij penale, caktimin e llojit dhe të dënimit penal ndaj tij deri në ekzekutimin e dënimit penal.

Psikologu mbështetës është psikologu që thirret nga prokurori ose gjykata për ta mbështetur emocionalisht të miturin në konflikt me ligjin, si dhe për ta lehtësuar komunikimin me të miturin përgjatë procedimit penal (në fazën e hetimeve paraprake ose të gjykimit). Pjesëmarrja e psikologut mbështetës në procedim është e domosdoshme.⁴⁸

Psikologu vlerësues është ai psikolog i cili, në procedimin penal ndaj një të mituri në konflikt me ligjin, caktohet për të kryer vlerësimin e të miturit, gjë që i shërbyen prokurorit ose gjyqtarit për marrjen e vendimit. Psikologu vlerësues e dokumenton mendimin e vet në një raport me shkrim, ku përshkruan karakteristikat e personalitetit të të miturit, e sjelljes së tij; nevojat që ka (përfshin edhe nevojat e veçanta), rrezikun e kryerjes së veprave penale apo çdo element tjetër në varësi të rastit. Gjithashtu, ai propozon edhe masat e përshtatshme për të nxitur zhvillimin dhe integrimin e të miturit në shoqëri.⁴⁹

Duhet ditur se roli i psikologut mbështetës dhe ai i psikologut vlerësues nuk duhet të kryhen nga i njëjti person.

Sistemi i integruar i mbrojtjes⁵⁰ së fëmijëve është tërësia e akteve ligjore, politike dhe e shërbimeve të nevojshme në të gjitha fushat, veçanërisht në ato të mirëqenies sociale, edukimit, shëndetit, sigurisë dhe drejtësisë, me qëllim parandalimin dhe përgjigjen ndaj rreziqeve që shfaqen gjatë zbatimit të tyre. Institucionet përgjegjëse marrin masa konkrete për bashkëpunimin, ndarjen e përgjegjësisë dhe koordinimin ndërmjet të gjitha agjencive qeveritare, organeve të vetëqeverisjes vendore, ofruesve të shërbimeve publike ose jopublike, grupeve të komunitetit, duke përfshirë sistemin e referimit të rasteve, si elemente përbërëse të sistemit të mbrojtjes së fëmijës.

Shërbimi shumëdisiplinor lidhet me natyrën e problemeve që duhen sqaruar apo zgjidhur, kur fëmija hyn në konflikt me ligjin, dhe shkojnë përtej çështjes ligjore. Këtu është fjala për përdorimin e shërbimeve shumëdisiplinore që është përdorimi i një metode gjithëpërfshirëse dhe të koordinuar mbi gjetjen e zgjidhjes më të përshtatshme për riintegrimin e fëmijës. Shërbimet shumëdisiplinore

⁴⁶ Shpjegime më të detajuara janë dhënë në *aneksin 2* të këtij protokoll.

⁴⁷ Për më tepër informacion, shih: ligji nr. 111/2017, “Për ndihmën juridike të garantuar nga shteti”.

⁴⁸ Roli i psikologut mbështetës parashikohet në nenin 18 të KDPM-së.

⁴⁹ Roli i psikologut vlerësues parashikohet në nenet 22 dhe 47, të KDPM-së.

⁵⁰ Për më tepër informacion, shih: ligji nr. 111/2017 “Për ndihmën juridike të garantuar nga shteti”.

ofrohen gjatë menaxhimit të rastit, i cili është një proces i orientuar drejt rezultatit, duke koordinuar një rang të gjerë shërbimesh (psikologjike, shoqërore, shëndetësore, arsimore, psikiatrike, ligjore etj.). Një vendim i bazuar në një të kuptuar gjithëpërfshirës të fëmijës dhe situatës së tij, kërkon vlerësime dhe ndërhyrje nga profesionistë të trajnuar të disiplinave të ndryshme, si: psikologë, punonjës socialë, psikiatër, edukatorë, avokatë etj. Këto shërbime duhet të jenë funksionale. Në rastin kur fëmija i nënshtrohet drejtësisë penale, atëherë këto shërbime e ndihmojnë gjykatën në procesin e vendimmarrjes për interesin më të lartë të fëmijës.⁵¹ Gjithashtu, në fazën e hartimit të planit të trajtimit për fëmijën dhe zbatimit të tij, shërbimet shumëdisiplinore ofrojnë një qasje më gjithëpërfshirëse, e cila merr parasysh nevojat e ndryshme të fëmijës.

Vepër penale është shkelje me faj e ligjit, e kryer me veprim ose mosveprim nga individ ose personat juridikë, për të cilën ligji përcakton dënim penal. Veprat penale dhe lloji i dënimit penal përcaktohen vetëm nga ligji dhe ligji kryesor është Kodi Penal. Veprat penale ndahen në krime dhe kundërvajtje penale. Krimet janë më të rënda sesa kundërvajtjet penale.

Veprimi procedural është çdo hap i parashikuar nga ligji dhe i dokumentuar përgjithësisht me procesverbal, i cili kryhet nga organi i ngarkuar prej ligjit përgjatë procedurës civile, penale ose administrative në funksion të zgjidhjes së çështjes. Përmbushja e një veprimi procedural i jep shkak kryerjes së një veprimi tjetër procedural deri në përfundimin e çështjes. P.sh., një veprim procedural është caktimi i mbrojtësit për fëmijën.

⁵¹ *GUIDELINES ON CHILDREN IN CONTACT WITH THE JUSTICE SYSTEM, Adopted by the Council of the LAYFJM London, October 21st, 2016.*